

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

27 ВЕРАСНЯ 1996 г.

№ 39 (3863)

Кошт 2 500 руб.

ДА ТАІНСТВА ВЕРАВАННЯ НЕ ДАЛУЧАНЫ...

Уладзімір МЕХАЎ: "Рэлігійнасць — найдалікатнае ў чалавечым быцці. Лямант і клікунства тут звычайна насцярожваюць. Шчырае то, ці фарысейства? Той, хто лямантуе, болей шануе што — рэлігію ў сабе або сябе на фоне рэлігіі?"

5,15

ПАРТРЭТ НА ФОНЕ КНІЖНЫХ ПАЛІЦАЎ

Да 65-годдзя з дня нараджэння народнага паэта Беларусі Ніла Гілевіча і 50-годдзя творчай дзейнасці

6—7

НОВЫЯ ВЕРШЫ

Васіля ЖУКОВІЧА

8

ДЗЕНЬ ШАХЦЁРА

Апавяданне Васіля ТКАЧОВА

8—9

ВЕРАСЕНЬ 1939-ГА

Ігар КУЗНЯЦОЎ: "Менавіта тады "любоў" паміж ярым антыфашыстам Сталіным і заклітым антыкамуністам Гітлерам павергла людзей усяго свету ў стан шоку. На самай справе нічога дзіўнага ў гэтай з'яве не было. Крайнасці заўсёды зыходзяцца, да таго ж было нямала і падабенства ў сталінізме і фашызме..."

13

ТРЫВАЛЫ ГРУНТ РАЗВІЦЦЯ НАЦЫІ

Ігар ЧАРНЯЎСКІ аб заканадаўстве пра ахову спадчыны

14—15

"ГАРКАТОЙ АДДАЕ АСАЛОДА..."

ТЮГаўскае саракагоддзе вымагала хітрасці: я прадбачліва ўладкавалася... пад тэлекамерай, за якой стаяў сам Валерый Булдык — аператар абазнаны, адметны і нават вытанчаны. Хітрасць жа была якраз у тым, што пяшчотныя дотыкі ягонаў камеры да маёй патыліцы нічога адметнага й вытанчанага прапусціць проста не дазволілі б. І — не дазволілі...

Увогуле віншаванні тэатраў з чым бы там ні было падобныя адно на адно — ці то пратаколам, ці то забавязанасцю. ТЮГаўскае вылучала атмасфера, у якой нічога не раздражняла, не напружвала, не абавязвала. Ні трансляваны маналог... ТЮГаўскае сцэны, які разам з глядачамі ўважліва выслушваў клоун, ні прадстаўленне акцёраў трупы — разам з тымі адданымі сцэне службоўцамі, якія да сёння саромеюцца на яе, сцэну, ступаць (святое стаўленне, напраўду тэатральныя дачыненні!). Адзін за адным, адна за адною чырванелі перад публікай Тамара Аляксеева, Юзэфа Конаш, Кацярына Малюціна, Даніла Цыпкін... Вершы й досціплы сыпаліся з вуснаў вядучых. Аўтарства ўгадвалася адразу — Артур Вольскі, паэт, драматург, загадчык літаратурнае часткі схаваўся ў ложы, каб цалкам насалодзіцца рэакцыяй публікі. Ад імя Прэзідэнта тэатр вітаў Алег Слука. Ад імя Міхаіла Чыгіра зачыталі тэлеграму. Міністр культуры Аляксандр Сасноўскі перадаў тэатру заказ на спектакль "Шчаслівыя жабракі", — як паводле міністра, дык з назовам сімвалічным. Аляксей Дударэў распавёў, як атрымаў першую вытворчую траўму — артыстам ТЮГа і як незабыўна іграў з Людмілай Цімафеевай у спектаклі "Эдзіт Піяф"... Безумоўна, "для жанчын тэатра" на сцэне складалі кветкі, безумоўна, прыехаў Мікалай Пінігін — віншаваць і Іван Пінігін — здымаць віншаванні. Безумоўна, Зоя Белавосцік, Віктар Манаеў ды Аляксандр Гарцуеў, акцёры, якія працавалі з рэжысёрам Андрэем Андрасікам, не далі

(Працяг на стар. 3)

Перадышка, зацішы перад новымі "баямі" — менавіта гэтак можна ахарактарызаваць палітычную сітуацыю, што склалася сёння на Беларусі. Парламент заняўся заканатворчасцю, прэзідэнт — вырашае "надзённыя" праблемы. Пасля прапановы парламента пра "нулявы варыянт" тэма рэфэрэндуму нібыта адышла на другі план. Хоць кропкі над "і" пакуль не пастаўлены. Такое ўражанне, што прэзідэнцкая каманда адышла ў "акопы", дзе рыхтуе новыя "ініцыятывы". Каманда, безумоўна, разумее, што прэзідэнту сёння нельга спыняцца на паўдарозе да рэфэрэндуму і нельга згаджацца на адмену яго. Бо гэта будзе ні больш ні менш — капітуляцыяй, паражэннем. Пытанне для прэзідэнта зараз стаіць толькі так: альбо сёння, альбо ніколі — калі А. Лукашэнка не здолее ўмацаваць сваю ўладу ў гэтую восень, то больш шанцаў зрабіць гэта ў яго можа не быць... А таму, хоць на вуліцы заўважна пахаладнела і пачаліся дажджы, "гарачая восень" на Беларусі яшчэ далёка не скончылася...

СКАНДАЛ ТЫДНЯ

Як памятаеце, прэзідэнт паабяцаў, што на правадзенне рэфэрэндуму не патраціць ніводнага "зайчыка" з дзяржбюджэту, што пройдзе ён выключна за добраахвотныя ахвяраванні працоўных калектываў, якія падтрымліваюць палітыку прэзідэнта. Было аб'яўлена, што дзеля гэтага Нацбанк адкрыў спецыяльны рахунак. У аўторак, на чарговым пасяджэнні парламента, старшыня Цэнтрвыбаркама В. Ганчар выступіў з сенсацыйнай заявай: ніякага спецрачуна "пад рэфэрэндум" няма, "ахвяраваныя" грошы паступаюць на рахунак, адкрыты яшчэ на пачатку года, і ідуць у бюджэтны "агульны кацёл"... Спробы абвергнуць гэтую інфармацыю — своеасаблівую "бомбу" пад прэзідэнцкі рэфэрэндум — былі настолькі няпэўныя і няўцямныя, што сумненню наконт "крыніцы" фінансавання рэфэрэндуму не засталася ні ў кога.

"ШЧЫРАСЦЬ" ТЫДНЯ

Заходнія і незалежныя сродкі масавай інфармацыі гэтае здарэнне назвалі скандалам. Але, прыгадаўшы вядомае выслоўе Кузьмы Пруткова, мы вырашылі "зірнуць у карань": прычынай скандалу стала чарговая нястрымная і непрадказальная "шчырасць" прэзідэнта Беларусі. Выступаючы на форуме моладзі, А. Лукашэнка абінаваціў паслоў васьмі вядучых краін Захаду ў арганізацыі змовы супраць усенароднаабранага. Пры гэтым ён прывёў такія звесткі, якія не мог ведаць ні адзін грамадзянін Беларусі. Акрамя... Ніякіх "акрамя", бо той, хто мог іх даведацца "пэўным шляхам", павінен быў тым болей маўчаць... За два гады прэзідэнцтва А. Лукашэнка так і не навучыўся трымаць язык за зубамі, так і не стаў "дыпламатам". І гэткае "хранічае нетрыманне" ўжо не раз падводзіла яго, кідала цень на ўсю нашу дзяржаву і пагаршала стасункі Беларусі з цывілізаваным светам.

ПАДАРУНАК ТЫДНЯ

Затое Масква на гэтым тыдні А. Лукашэнкам была задаволена. Прэзідэнт Беларусі падарыў ёй — тралейбус. Так, так — тралейбус падарыў А. Р. Лукашэнка, а не народ Беларусі — Расіі альбо жыхары Мінска — Маскве. Адкуль у "нішчага" прэзідэнта "нішчай" краіны такія грошы? Каб купіць тралейбус на сваю зарплату, прэзідэнту трэба каліць грошы ці не 12 гадоў, якія ён збіраецца кіраваць Беларуссю. Можа, узяў крэдыт?..

РЭКАМЕНДАЦЫЯ ТЫДНЯ

Канстытуцыйны суд разгледзеў на сваім пасяджэнні "прэзідэнцкі" і "парламенцкі" праекты Канстытуцыі краіны і прыняў рашэнне прапанаваць распрацоўшчыкам і аднаго і другога варыянта зняць пытанні аб іх абмеркаванні на плануемым рэфэрэндуме. Як бачым, пошукі кампрамісу між галінамі ўлады працягваюцца. Але, каб дасягнуць яго, трэба, як мінімум, жаданне абодвух бакоў.

ПРЫСУД ТЫДНЯ

Рашэнне Першамайскага суда г. Мінска на мінулым тыдні паказала, што рэшткі прававой дзяржавы на Беларусі ўсё ж захоўваюцца: за невыкананне пастановаў парламента аб прамой трансляцыі сесіі падчас абмеркавання пытання аб рэфэрэндуме і за незабеспячэнне штодзённага выхаду "Парламенцкага дзённіка" старшыня Белтэлеадыёкампаніі Р. Кісель аштрафаваны на 3 мільёны рублёў. Паколькі наш прэзідэнт не дыктатар і не можа прымусяць Р. Кісяля паказаць пасяджэнні сесіі, дык, можа, здолее гэта зрабіць суд? Хай і не з першага разу.

ДАКЛАДНАСЦЬ ТЫДНЯ

"Зароботная плата расце..." — паведамлілі сваім чытачам на мінулым тыдні прэзідэнцкія газеты. І назвалі лічбы з дакладнасцю да "зайчыка": калі ў ліпені сярэдні заробак склаў 1329853 рублі, то ў жніўні ён "вырас" ажно да 1332656 рублёў, г. зн. на цэлыя 2793 "зайчыкі"... Зайздросная дакладнасць: рост эканамічнага (сацыяльнага) дабрабыту насельніцтва "наліцо". Не будзем падрабязна каменціраваць гэтыя лічбы, пачакаем заўтра, каб даведацца, што цэны на прадукты і курс долара за гэты час былі стабільнымі...

ФАКЦІК ТЫДНЯ

Расійскае тэлебачанне паведаміла, што чатыры лётчыкі супрацьпаветранай абароны краіны аб'явілі галадоўку ў сувязі з тым, што ў іх вайскавай часці на Камчатцы з траўня не выплачваюць заробак. Гэтая інфармацыя выдатна падсвятліла заяву прэзідэнта Беларусі аб намеры Расіі з наступнага года фінансаваць войскі ПВА нашай краіны, паколькі паветраная прастора (як, дарэчы, і мяжа) у нас адна...

ПАГРОЗА ТЫДНЯ

Жахлівая вестка прыйшла з Чарнобыля: на чацвёртым энергаблоку, у "саркафагу", пачалася ланцугавая ядзерная рэакцыя... Пра гэта на прэс-канферэнцыі паведаміў міністр па надзвычайных становішчах Украіны Ю. Кастэнка. На ішчасце, на гэты раз перасцярога аказалася заўчаснай: радыяцыйны фон і сапраўды ў Чарнобылі падняўся з-за частковага падтаплення рэактара, аднак да трагедыі справа не дайшла. Але сусветныя сродкі масавай інфармацыі таму і падхапілі гэтае паведамленне, што рэальная пагроза выбуху на чацвёртым рэактары існуе, чаго не адмаўляюць спецыялісты. 100 тон ядзернага паліва, што "захоўваюцца" ў саркафагу, — гэтая найстрашнейшая сапраўдная атамная бомба не толькі пад Беларусі і Украіну, але і пад усю Еўропу, — моцны выбухнуць у любы момант.

КАЛІ НЕ ХОПІЦЬ МУЖНАСЦІ...

Калі рэспублікі Балтыі абвясцілі Незалежнасць, Масква адказала на гэта эканамічнай блакадай. Тым самым прызнаўшы незалежнасць "дэ факта", бо ніводная краіна не стане свядома ствараць штучныя праблемы для той ці іншай сваёй правінцыі. Такое робяць толькі з ворагамі альбо канкурэнтамі (што па сутнасці адно і тое ж). Тады беларускія сродкі масавай інфармацыі — я маю на ўвазе афіцыйныя — ці не кожны дзень з радасцю паведамлялі чытачам, слухачам, глядачам, як цяжка даводзіцца "лабусам", якія захацелі Незалежнасці і Незалежнасць атрымалі: камунальная гаспадарка ў заняпадзе — няма гарачай вады ў кватэрах ды і самі кватэры неацэпленыя; стаіць на прыколе гарадскі транспарт — рэзка скарацілася колькасць маршрутаў, бо не хапае бензіну і электрычнасці. Пры гэтым падкрэслівалася, што нам — лепшым сябрам Масквы — такое не пагражае, у нашых кватэрах заўжды будзе цёпла, бензіну і электрычнасці будзем мець столькі, колькі захочам.

Аднак, хоць апошнія гады нашага жыцця прайшлі пад знакам "інтэграцыі" і "аднаўлення парушаных сувязяў" (цяпер мы маем з Расіяй "супольніцтва", адзіную эканаміч-

ную, мытную прастору), жывём мы менавіта так, як Балтыя ў год абвясчэння незалежнасці. Да таго ж, чым глыбей "інтэграцыя", тым больш грамадзян Беларусі адчуваюць яе непасрэдна на сваёй скуры — у халодных кватэрах, дзе з кранаў льецца толькі халодная вада, у перапоўненых аўтобусах і тралейбусах (бо з-за адсутнасці паліва і электрычнасці скарачаюцца маршруты і колькасць машын на маршрутах), у вымушаным адлачынку з прычыны адсутнасці працы і гэтак далей. А Балтыя сваё адлачынкувала, перацярпела і сёння мае падставы глядзець на Беларусь, як Еўропа на Афрыку.

Праўда, гэты выраз не зусім дакладны. Шэраг афрыканскіх краін могуць даць Беларусі фору ў галіне эканамічнага развіцця і ў сферы сацыяльнага будаўніцтва.

Толькі дылетант у палітыцы мог спадзявацца, што Расія дзеля братніх пачуццяў возьме на ўтрыманне дзесяцімільённую краіну. Замест таго, каб лятаць да Масквы на паклон з чарговай просьбай аб скасаванні чарговага доўгу (памятаеце, колькі шуму было пра "нулявы варыянт", а зараз зноў Масква гаворыць ужо пра новую запазычанасць), нашым кіраўнікам варта было б павучыцца

ў Балтыі. Тры малыя краіны амаль без сыварынных рэсурсаў упэўнена ладзяць рынкавую эканоміку і маюць інвестыцыі, шукаюць сваю нішу ў сусветнай эканоміцы. Ёсць і ў іх праблемы, але гэта праблемы развіцця, а не заняпаду — як у нас.

Калі ж нарэшце мы будзем жыць як людзі? Не раней, чым усвядомім сябе людзьмі. Сёння мы параўноўваем сваю краіну з Таджыкістанам, дзе ўжо колькі год ідзе грамадзянская вайна; з Казахстанам, адкуль многія грамадзяне хацелі б з'ехаць ды не маюць на гэта грошай, з іншымі краінамі на тэрыторыі былога СССР, дзе яшчэ горш, чым у нас — і радуемся. А чаму б не параўноўваць сябе з Бельгіяй, Швейцарыяй, альбо хоць бы з Чэхіяй ці Венгрыяй? Тут можна прыгадаць, што Венгрыя прайшла ў сваім сацыяльным развіцці праз 1956 год, а Чэхія і Славакія — праз 1968. Хацелася б, каб Беларусь гэта абмінула. Але калі рэфэрэндум адбудзецца па прэзідэнцкім сцэнары, калі ў парламента не хопіць мужнасці адстаяць нават не нацыянальны, дык хоць бы свае інтарэсы, да холоду і нястачы можа дадацца і нешта горшае...

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

Імпрэзы

ПЕРШЫ, ЖАНОЧЫ

Пры слове "кангрэс" мы ўяўляем шматлюдную залу, трыбуну з мікрафонам, бурныя воплескі... Аказваецца, кангрэс можа быць і зусім інакшым, учым перакананым Першым міжнародным жаночым кангрэсам "Абарона правоў жанчыны ў постаталітарным грамадстве": яго ўдзельніцы без праблем эмісіліся ў канферэнц-зале Дома літаратара. Прайшоў ён пад знакам Беларусі — Украіна, хаця планавалася ўдзел жанчын і з іншых краін — Польшчы, Балтыі, Расіі. Тыя абмежаваліся абяцаннем прыехаць у наступны раз і тэлеграмамі. Прывітальныя тэлеграмы прыслалі К. Прунскене, А. Смулак, жанчыны-сенатаркі Польшчы. Прысутнічалі прадстаўніцы жаночых арганізацый Беларусі, а таксама Міністэрства сацыяльнай абароны, Канстытуцыйнага суда, НДІ сацыялогіі, прадстаўніцтва ААН па правах чалавека, Фонду Сораса, грамадскай арганізацыі "Інтэлект Беларусі" і іншыя.

У праграме кангрэса — выступленні, дыскусія, святочная літургія ў Пятра-Паўлаўскім саборы, культурная праграма ў кінатэатры "Змена", урачыстае закрыццё з уручэннем медалёў святой Ефрасінні і святочным канцэртам.

Тры задачы, якія стаяць перад жанчынамі ў нашых умовах, вельмі дакладна ўказвала Тамара Мельнік, кіраўніца ўкраінскай жаночай "Грамады": 1) самаарганізацыя; 2) узаемадзеянне з дзяржавай; 3) удзел у органах дзяржаўнага кіравання.

Адзін з нямногіх мужчын, гасцей кангрэса, сп. Кучынскі згадваў пра даўнешнюю норту жаночай прысутнасці ў былым Вярхоўным Савеце: 35%. І хоць гэтае прадстаўніцтва было фармальным, але ніхто не будзе аспрэчваць, што 2—3 жанчыны ў ВС — нонсенс для любой развітой дзяржавы. Было адзначана, што жанчыны не ведаюць сваіх

правоў, што ўладныя структуры для іх па сутнасці непрынікальныя. Вылучаны большыя кропкі грамадска-палітычнага становішча, закранута ахова здароўя (што актуальна ў дзесятыю гадавіну Чарнобыля). Закраналіся пытанні развіцця сусветнага жаночага руху, нестабільнасці сучаснай сям'і і многія іншыя. На далікатны папрок у неактыўнасці адна з удзельніц адказала так: "Наша неактыўнасць абумоўлена нашым сацыяльным статусам: не кожная жанчына памяняе выхаванне дзіцяці на грамадскую ці палітычную дзейнасць".

Тон задавалі дзве пэзкі — Валянціна Коўтун, старшыня Усебеларускага жаночага фонду Ефрасінні Полацкай (яна ж ініцыятар і арганізатар Першага жаночага кангрэса) і Ліна Кастэнка, чый грамадзянскі тэмперамент уражваў усіх, хто яе слухаў. Што б ні гучала — эмацыянальныя рэплікі ці сухія сацыялагічныя выкладкі, — за ўсім праступала шмат трывогі, клопату, болю за сённяшні дзень, за будучыню дзяцей, за Беларусь.

Па выніках конкурсу "Жанчыны года" былі ўручаны медалі святой Ефрасінні Полацкай. Іх атрымалі пад дружыны воплескі залы Валянціна Палевікова, старшыня жаночай партыі "Надзея"; Тамара Бірыч, акадэмік, галоўны афталмолаг Беларусі; Стэфанія Станюта, народная артыстка Беларусі; Валянціна Гаявая, кіраўніца ансамбля "Харошкі"; Ядвіга Грыгаровіч, прафесар, рэктар Беларускага ўніверсітэта культуры; Ліна Кастэнка, украінская пэзка, лаўрэатка многіх айчынных і міжнародных прэмій; Вольга Даргел, міністр сацыяльнай абароны РБ. Ганаровымі граматамі фонду ўзнагароджаны старшыня Беларускага Хельсынскага камітэта Таццяна Процька і настаўніца беларускай мовы і літаратуры Марыя Верціхоў-

ская з Віцебшчыны.

На пытанне, ці задаволена яна вынікамі кангрэса, В. Коўтун адказала:

— *Адказ адназначны — так! Першае, адбылася зацікаўленая, бескампрамісная, канструктыўная гаворка пра сацыяльна-эканамічнае становішча і палітычную арыентацыю жанчын — найперш Беларусі і Украіны. Мы знітаваны павязямі не толькі агульнага гістарычнага лёсу, але і наступствамі чарнобыльскай трагедыі, і гэта востра адчувалася. Падругое, дасягнута ўзаемаразуменне, намечаны планы далейшага супрацоўніцтва. Пакуль што "не выпісаны лекі" ад жаночай інфантальнасці і іншых жыццёвых і грамадскіх хвароб, але нашы Першыя жаночы міжнародны "кансіліум" выпрацаваў найперш правільны дыягназ нямогласці сучаснага жаночага руху. Па-трэцяе, прыйшло разуменне, што формы жаночых арганізацый патрабуюць кардынальных змен і абнаўлення.*

Што ж да цяжкасцей, то ў рабоце кангрэса лютэрана адбіліся агульныя размежаванне і раскол у грамадстве. І апошняе: на маю думку, адбыўся не столькі кангрэс, колькі форум — форум лідэраў жаночых арганізацый дзвюх дзяржаў. Уручэнне медалёў святой Ефрасінні Полацкай у Доме літаратара прайшло на такой велічнай, годнай грамадзянскай начце, што гэта доўга будзе асвятляць мой жыццёвы шлях.

Было б перабольшаннем сцвярджаць, што жаночы рух у Беларусі набірае сілу, тым не менш яго парасткі з'явіліся на свет, яны здаровы і крэпненькія. Як казаў памянёны У. Кучынскі, "Калі ты слухаш жанчыну, і яна гаворыць разумна, то да яе ўзнікае нейкае асаблівае пачуццё". Дзякуй і за гэта.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

“ГАРКАТОЙ АДДАЕ АСАЛОДА...”

(Працяг. Пачатак на стар. 1)

забыцца на тое, што ён, цяперашні мастацкі кіраўнік ТЮГа — іхняе, купалаўскае гадоўлі. Маскоўскі рэжысёр Алена Даўгіна, вядомая сваімі ўдзеламі ў беларускіх дзіцячых фестывалях, прадстаўляла дзіцячы тэатр, якому ўжо семдзесят пяць гадоў, і шчыра зычыла дажыць да такіх самых гадоў беларускаму ТЮГу. Вядомы мультыплікатар Алег Белавусаў (цяпер прадстаўнік Беларускай асацыяцыі кінавідэапрадзюсераў і дыстрыб’ютараў) абвясціў, што тэатраўка Вера Кавалерава, акрамя ўсіх відавочных вяршыняў, скарыла адну няўгледную, зрабіўшыся... “лепшым зайцам Савецкага Саюза”. А ўвогуле былы тэатравец Белавусаў прыйшоў... кідаць кветкі да ног улюбёных артыстаў. Акцёр і прадстаўнік Беларускай акадэміі мастацтваў Уладзімір Мішчанчук чытаў вер-

шы з эпіграфам — Янкi Купалы. Уладзімір Ліпскі, акрамя сцвярдзэння, што “тэатр уяўляецца яму сямейным дзіцячым тэатрам”, падарыў спадзяванне: як толькі ў рэспубліцы зацвердзяць ордэн “Сябра дзяцей”, Дзіцячы фонд будзе хадзіць, каб ордэн N 1 быў дадзены ТЮГу. А потым Галіна Кухальская, Ларыса Горцава і Наталля Якаўлева (з падтрымкай трупы) спявалі песню з радкамі пра тое, што “гаркатой аддае асалода...” Напэўна, нават тая асалода, што ўнікае ад вялікай радасці прызнання. Каб напрыканцы вуснамі Андрэя Андрасіка падзякаваць Богу, што на нашай зямлі, як і на ўсім свеце, ёсць дзеці, і што для дзяцей існуе тэатр, і што бацькі ім купляюць туды кветкі...

Жана ЛАШКЕВІЧ
Фота М. МІНКОВІЧА
і М. ПЯТРОВА,
БЕЛТА

ПАДВЕДЗЕНЫ ВЫНІКІ

У мінулым нумары мы паведамілі, што ў Мінску праходзіў Міжнародны форум “Улада і свабода слова”. Заклучны дзень яго работы са сталіцы перамясціўся ў Пухавіцкі раён. У аўторак, 17 верасня, удзельнікі і шматлікія госці, сярод якіх былі і журналісты, наведлі Музей матэрыяльнай культуры “Дудуткі”, што знаходзіцца непадалёку ад вёскі Дудзічы.

Дудзічы — старажытнае паселішча, якое згадваецца яшчэ ў знакітым “Слове пра паход Ігаравы”. Бліжэй да нашага часу з гэтай мясцінай звязаны імёны такіх вядомых на Беларусі родаў, як Прозары, Заранкі-Гарбоўскія, Ельскія. У 1769 годзе віцебскі з родам Заранкаў-Гарбоўскіх, пабудоваў тут палац, які аддаў у пасаг дачцэ Розе, калі яна выйшла замуж за Станіслава Ельскага. Той жа праз пэўны час перадаў яго ў спадчыну свайму сыну Каралю, дзякуючы якому Дудзічы і ператварыліся ў своеасабліваю “сядзібу муз”. Справа ў тым, што сын Караля Міхал стаў кампазітарам і скрыпачом-віртуозам, яго добра ведалі ў канцэртных залах не толькі Беларусі, а і Польшчы, Германіі. А брат Міхала Ельскага Аляксандр увайшоў у гісторыю як гісторык, пісьменнік, краязнаўца, сябра і біяграф В. Дуніна-Марцінкевіча.

Дзякуючы фірме “Поліфакт”, а найперш пісьменніку Я. Будзінасу, які ўзначальвае яе, апошнім часам робіцца шмат дзеля зберажэння памяці аб Ельскіх: упарадкоўваецца парк, зноў струменіць крынічка, гаючыю вадзі з якой каштавалі знакамітыя браты і іх родзічы. А яшчэ комплекс “Дудуткі” — адноўлены вятрак, ганчарная і дрэвапрацоўчая майстэрні, пякарня, што паўтарае тую, якой карысталіся нашы продкі... Усё гэта і было паказана ўдзельнікам і гасцям Форуму.

Змаглі яны пазнаёміцца і з трыма выстаўкамі. Дзве з іх працавалі і раней. Першая “Матэрыяльны свет Каці Бяспертных” — майстэрства аплікацыі. Другая — “Незалежная прэса: свабода і адказнасць”. Адкрыццё ж трэцяй адбылося менавіта ў гэты дзень. Назва яе “Алесь Адамовіч” сама гаворыць за сябе. У экспазіцыі, арганізаванай беларускім Пэн-цэнтрам і Саюзам беларускіх пісьменнікаў, — шматлікія здымкі, што дазваляюць прасачыць яркі і шматгранны шлях, пройдзены выдатным пісьменнікам, грамадзянінам, барацьбітом за правы чалавека і дэмакратыі.

Выступаючы на адкрыцці выстаўкі, прэзідэнт Беларускага Пэн-цэнтра Васіль Быкаў адзначыў, што не першы год мы ўдзяляем гадзіны памяці Алеся Адамовіча. Канечне,

Вітаем!

ХАЙ НАТХНЯЕ, ДАЕ ЗДАРОЎЕ І МОЦ

З 60-гадзем Старшыню Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь С. Шарэцкага, ураджэнца Наваградчыны, сардэчна павіншавала Згуртаванне наваградцаў свету. У тэлеграме, падпісанай старшыней рады Яўгенам Леўкам і сакратаром Разаліяй Александровіч, гаворыцца: “Шаноўны Сямён Георгіевіч!

Мы, сыны і дачкі зямлі Наваградскай, ад шчырага сэрца вітаем Вас са слаўным юбілеем, які Вы адзначаеце на высокай дзяржаўнай пасадзе, у нялёгкай, нават драматычнай для дзяржавы час, калі здрада нацыянальным інтарэсам, хлусня і круцельства, спекуляцыя на векавой забітасці, адсутнасці сьвядомасці і гістарычных ведаў у значнай часткі народа, парушэнне Канстытуцыі і дэмакратычных нормаў грамадскага суіснавання ўзводзяцца ў ранг афіцыйнай палітыкі. Вы зрабілі ўсё магчымае, каб працаваць з вышэйшай выканаўчай уладай у згодзе, дасягнуць узаемапаразумення, але, як выўляецца, пераканаліся, што гэта немагчыма, таксама, як выключана

лагоднае сужыццё светлай стваральнай сілы, якую ўвасабляе сабою Бог, з цёмнай сілай. Вы змушаны былі зрабіць выбар — мабыць, нялёгка, пакутлівы, але, спадзяёмся, у дзейнасці Вашай, як Старшыні Вярхоўнага Савета — вызначальны. Мы захоплены Вашай мужнасцю, палітычнай, скіраванай у будучыню, мудрасцю, і ганарымся Вашай нязломнасцю і прыныповаасцю.

Прыміце, дарагі Сямён Георгіевіч, ад нас, сяброў Згуртавання наваградцаў свету, сціплы падарунак — выпушчаны да юбілею Першастаніцы, нашага слаўнага горада Наваградка, гадзінік з выявай Архангела Міхаіла. Хай ён ахоўвае Вас у гэтым, поўным супярэчнасцяў і непрыказальнасці жыцця, натхняе на добрыя справы, дае здароўе і моц у вызначальны для Бацькаўшчыны час.

Жыве Беларусь!
Лімаўцы ад душы далучаюцца да гэтых цёплых, шчырых віншаванняў і добрых зычэнняў шаноўнаму юбіляру.

НА РАДЗІМЕ “ВЕЧНАГА ВАНДРОЎНІКА”

У сераду, 25 верасня, скончыўся мастацкі пленэр імя Язэпа Драздовіча. Згодна з традыцыяй, заключная кропка падобных мастацкіх акцый — вернісаж. Так было і гэтым разам. У мястэчку Гарадзец у памяшканні мясцовага музея рамёстваў і народнага побыту адкрылася выстава жывалісу і графікі, створаных удзельнікамі пленэру на зямлі Язэпа Драздовіча. Дарэчы, Гарадзецкі музей афіцыйна лічыцца аддзелам культурна-асветніцкага цэнтра імя Я. Драздовіча, што ў Германавічах.

Але распачалася ўрачыстая імпрэза не ў Гарадзецкім музеі, а непадалёк ад Гарадца, побач з тэатрам, якому зала непатрэбна. Гэта вялікі камень-валун ля шасейнай дарогі. На ім скульптар Алесь Шатэрнік выбіў выяву Пагоні (у якасці ўзору ўзяты вядомы твор Драздовіча) і адпаведны тэкст у памяці вялікага мастака. Каля гэтага каменя і сабралася грамада мясцовых людзей, мастакоў-удзельнікаў пленэра, гасцей з Мінска — літаратараў, навукоўцаў, журналістаў. Над грамадою лунаў бел-чырвона-белы сцяг адмысловы “сцяг Драздовіча” — сімвал пленэра: дзве паласы — сіняе неба, белая зямля, паміж небам і зямлёю — гара, увенчаная залатым замкам, на небе — месці і знікі.

Добра сказаў Уладзімір Арлоў: “Калі едзеш праз нашы занябаныя паселішчы і мястэчкі, пачынаеш міжволі думаць, што культурнае жыццё канчаецца за межамі мінскага праспекта Скарыны. Але, на ішчасце, гэта не так. Ёсць культурныя асяродкі. І адзін з іх ствараецца на нашых вачах”.

Інфармацыя для роздуму... Так ужо заведзена, што вялікія мастацкія імпрэзы прадугледжваюць сустрэчы твораў са сваімі гледачамі. Планаваліся такія сустрэчы і на пленэры Драздовіча. Прынамсі, са школьнікамі. Але, як высветлілася, ёсць сакрэтны ўказ улад пра тое, каб не дапускаць сустрэч моладзі (найперш школьнікаў) і вайскоўцаў (найперш сувораўцаў) з мастакамі і пісьменнікамі, увогуле з людзьмі творчых прафесій. Мясцовая “вертыкаль” парупілася, каб указ выконваўся...

Выстава твораў пленэра будзе вандраваць па Беларусі, як калісь вандраваў па краіне дзядзька Язэп. Яе пабачаць у вялікіх гарадах і мястэчках. А сам пленэр варта было б зрабіць традыцыйным. Збіраць мастакоў на радзіме Драздовіча калі не штогод, дык хоць раз у два гады.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

Беларусі); газетная публіцыстыка — галоўны рэдактар газеты “Свабода” Ігар Гермянчук (за высокі прафесіяналізм у барацьбе супраць аўтарытарнага рэжыму); за тэлевізійную публіцыстыку — карэспандэнт тэлекампаніі НТВ Аляксандр Ступніцаў і аўтар праграмы “Беларускі Дом” на нацыянальным тэлебачанні Людміла Хейдарава (першы — за грамадзянскую мужнасць і прафесіяналізм, а Л. Хейдарава за шэраг перадач); па намінацыі кінапубліцыстыка — аўтар сцэнарыя Рыгор Барадулін і рэжысёр Сяргей Пятроўскі (за стварэнне фільма “Заборанна”, прысвечанага трагізму другой сусветнай вайны).

“Гэтыя людзі ў пэўным сэнсе героі нашай сённяшняй дэмакратыі”, — сказаў В. Быкаў, прадстаўляючы новых лаўрэатаў.

На канцэрце ў гонар удзельнікаў і гасцей Форуму прагучалі творы С. Манюшкі, М. Кл. Агінскага, Ф. Шапэна, Ельскіх, а тым самым на якую гадзіну вярнулася тая атмасфера, што і панавала некалі ў Дудзічах.

У рэзалюцыі Форуму выказана занапакоенасць уціскам свабоды слова на Беларусі, прыводзяцца асноўныя прыклады гэтага і, у прыватнасці, гаворыцца: “Без свабоды слова ніякі рэфэрэндум, ніякае палітычнае рашэнне не можа лічыцца законным”.

У другой рэзалюцыі патрабуецца вызваленне сямі грамадзян Украіны, якія прымалі ўдзел у маніфестацыі “Чарнобыльскі шлях”.

Н. К.

Варункі

ДЗВЕ ДУШЫ

Вельмі часта душы нашых папярэднікаў-адраджэнцаў раздвойваліся паміж палітыкай і культурай. Сяўцоў было мала, а працы — як заўсёды. Прыгожа некалі выказаўся пра іх адзін літаратар: у адной руцэ яны трымалі меч, а ў другой — пяро. Пацвярдзённым гэтага правіла з’яўляецца і жыццё Вацлава Ластоўскага — адной з самых цікавых і шматбаковых асоб нашага Адраджэння.

Перабіраючы некалькі паперы з музея імя Івана Луцкевіча ў Віленскай акадэмічнай бібліятэцы, я натрапіў на некалькі ягоных недрукаваных вершаў, напісаных у 20-х гадах, адзін з якіх па сваім настрою нагадваў мне нечым лёс самога Вацлава Юстынавіча. Сядзячы на эміграцыі ў Коўне, сваю тугу і журбу па Беларусі ён выказаў апасродкаваным чынам, праз паэзію. Лепшыя сыны Беларусі былі расцярушаныя па свеце, а на Радзіме панавала-ятрылася бальшавіцкае сабачае выселле. Гэта ўжо было. Дык вось ён, верш:

КНЯЗЬ РОСЦІСЛАЎ

Князь Росціслаў
ў зямлі чужой
Ляжыць на дне рачном,
Ляжыць ў кальчуге баявой
З паломленым шчытом.

Дняпра падводныя красы
Гуляці любіць з ім —
І чшуць воя валасы
Грабцецам залатым.

Яго дарэмна дзень і ноч
Княгіня дома ждзіж:
Павезла ладзья яго проч,
Назад не прывязе.

Ў гушчы лясной,
ў зямлі чужой
Ў рацэ яго прыпын.
Яму папы за упакой
Не справілі памін.

Ды з ім падводныя красы,
З ім дзеў вясёлых сты
І чэша воя валасы
Іх грэбень залаты.

А як на бераг поспіст іх
Сівыя хвалі мчыць,
Кружыцца
ў лесе жоўты лісьць,
Яры Пярун грыміць.

Тады са сну
на дне рачном
Раптоўна прабудзьясь,
Вачамі мерклымі кругом
Паводзіць бледны князь.

Жану-малодку ён заве
Дармо. Яго жана,
Праждаўшы марна
цэлы год,
З другім ужо яна.

Заве к сабе і брата ён,
Яго абняць бы рад,
Ды почтам грыднью акружон
Балое дома брат.

Заве ён полацкіх папоў
Вяліць сябе адпечь,
Ды да айчыны слабы зоў
Не можа далапец;

І ён панік на ржавы шчыт
Ізноў давечным сном,
Паміж русалак цяжка спіць
Адзін на дне рачном...

Алесь БЯЛЯЦКІ

ВЫСТАВА АБРАЗОЎ

“Новае жыццё помнікаў старажытнага мастацтва” такую назву мае выстава, якая адчынена ў выставачнай зале Полацкага гісторыка-культурнага запаведніка. На ёй прадстаўлена больш за трыццаць раней не вядомых глядачам абразоў беларускай школы ікананісі XVІІ-ХІХ ст. са збору калекцыі жывапісу Музея старажытнабеларускай культуры.

Гэта выстава мае сваю асаблівасць: наведвальнікі знаёмяцца на ёй не толькі з цікавым беларускім мастацтвам, але і могуць ацаніць выдатную працу мастакоў-рэстаўратораў.

Выстава адбылася дзякуючы намаганням калектыву супрацоўнікаў і мастакоў-рэстаўратораў Музея старажытнабеларускай культуры, якія ў 1996 г. ажыццявілі праект пад назвай “Рэстаўрацыя, вывучэнне і прапаганда помнікаў старажытнабеларускага мастацтва”.

На выставе прадстаўлены як асобныя унікальныя абразы — узоры рэгіянальных мастацкіх школ, так і цэлыя комплексы, напрыклад, амаль цалкам захаваны іканастас XVІІІ ст. з Драгічынскага раёна. Спецыяльна для полацкай экспазіцыі былі адабраны і выстаўлены 3 жывапісныя палотны з Полаччыны.

На ўрачыстым адкрыцці выставы прысутнічалі захавальнік фондаў Музея старажытнабеларускай культуры А. Ярашэвіч і мастак-рэстаўратар С. Чысіцік, якія правялі невялікую экскурсію і адказалі на шматлікія пытанні наведвальнікаў.

Н. КАРЖЫЦКАЯ, загадчык аддзела выяўленчага мастацтва Полацкага гісторыка-культурнага запаведніка

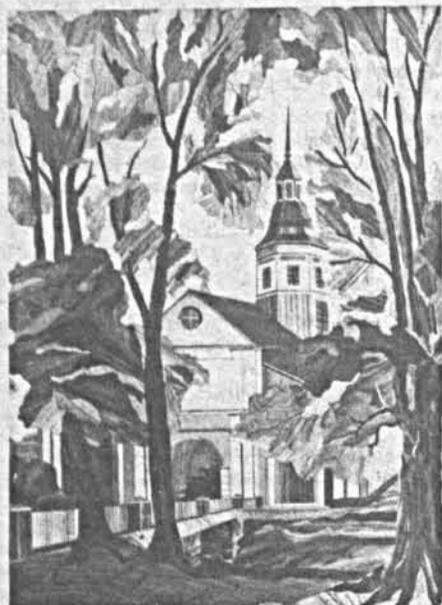
“БЕЛАРУСКАЕ ДРЭВА” —

так называецца выстава работ народных майстроў, што адкрылася ў выставачнай зале Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі.

Работы выставы наглядна дэманструюць захаванне традыцый майстроў і іх развіццё на Беларусі.

Наведвальнікі выставы могуць не толькі палюбавацца выстаўленымі работамі, а і набыць ці заказаць іх.

Арганізавалі выставу — Беларускі Дом народных традыцый і Таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі.

Яўген КАЗЮЛЯ, БЕЛТА

На здымках: знаёмства з выстаўкай; сваю інкруставаную карціну “Нясвіж” Уладзімір Цяслюк стварыў з розных парод драўніны.

ЯКОЕ СЁННЯ

НА ДВАРЭ ТЫСЯЧАГОДДЗЕ?

НЕКАТОРЫЯ РАЗВАГІ З ПРЫЧЫНЫ АДНОЙ ПУБЛІКАЦЫІ

Рэпрэсіі... Слова, якое ў дачыненні да сталінскага рэжыму мо ўпершыню ў нас прагучала з вуснаў Мікіты Сяргеевіча Хрушчова на XX з’ездзе КПСС у сакавіку 1956 г. Раней у падручніках гісторыі генацыд супраць свайго народа называўся барацьбой супраць “ворагаў народа”.

Ярлык “вораг народа” наवेशваўся сотням тысяч людзей — ад маршала і прафесара да радавога калгасніка. Што да сем’яў “ворагаў”, дык і для іх была прыдуманая абрэвіатура “СВН” — сям’я ворага народа, якая аб’яўлялася па-за грамадствам.

Пра масавыя рэпрэсіі 30-х гадоў напісаны тамы кнігі — ад успамінаў былых вязняў да высокамастацкіх твораў. Асабліва цікаваць да гэтых трагічных старонак савецкай гісторыі тлумачыцца перш за ўсё імкненнем выкрыць злыя характары таталітарнага камуністычнага рэжыму.

Прыядчыніліся архівы, і з шматлікіх дакументаў падрабязна можна даведацца аб тым, як рыхтаваліся справы ў засценках НКУС, як “рэпецывалі” палітычныя працэсы 30-х гадоў. І здавалася б, можна з поўнай падставай заявіць: “Усё ясна!”, “Усё вядома!”.

А між тым, гісторыя сталінізму, і перш за ўсё яго найбольш змрочныя старонкі, застаюцца прадметам вострых спрэчак. Перыядычна актывізуецца апалагеты сталінізму, якія заклікаюць грамадства павярнуць назад, ва ўлонне “гераічных часоў”, выкладзеных у “Кратком курсе истории ВКП(б)”. Іх лозунг можна было б сфармуляваць так: “Назад да сталінізму з чалавечым тварам!” Як быццам ён можа мець чалавечы твар.

Наглядным пацвярджэннем таму служыць публікацыя доктара гістарычных навук, прафесара А. Залескага “Как хочу, так и ворочу (Антиисторические импровизации историка Игоря Кузнецова)” (“Народная газета” 24 мая 1996 года).

Дазволю сабе ўзнавіць адзін фрагмент з яе:

“В своих предыдущих статьях Игорь Кузнецов рассказывает читателям о несчастной доле ссыльных на изолированном острове, о плавающих по реке трупах. Но ведь ни плач детей, ни трупы, ни кости и черепа (которые теперь изображают в периодической печати и даже на обложках книг) — никакие подобные “эмоциональные ужасы” ни на йоту не

приближают нас к решению вопроса об обоснованности репрессий. Не сенсации, а состав преступления (в соответствии с советским уголовным законодательством того времени) обязан показывать каждый исследователь, берущийся за освещение данной проблемы. В опубликованной работе надо доказать: совершило ли рассматриваемое лицо (или группа лиц) преступление или нет”, і далей: “...Среди деформаций социализма наиболее острые споры вызывают политические репрессии, хотя далеко не все они были необоснованными”.

Атрымліваецца нібыта ўсё гранічна проста. Зыходзячы з такога прыняцця, можна апраўдаць злыя і фашысцкага рэжыму, які кіраваўся нацысцкімі законамі.

Я думаю, А. Залескі цудоўна ведае, што больш за 2/3 асуджаных за “контррэвалюцыйныя злачынствы” ў 30—50-я гады ва ўстаноўленым законам парадку прызнаны рэпрэсіраванымі **беззаконна**.

Што ж робяць сёння прыхільнікі мінулага таталітарызму? З аднаго боку, яны стараюцца не надта канкрэтызаваць рысы таго мінулага, да звароту якога заклікаюць. З другога — у меру сваіх сіл і здольнасцей пнуцца даўесці, што не так, маўляў, кепска ўсё было, былі толькі некаторыя дэфармацыі, перашкаджалі толькі асобныя недахопы, памылкі. Перш за ўсё, такім чынам яны спрабуюць “облагородить” масавыя рэпрэсіі і тэрор.

Адны, прызнаючы пад націскам фактаў наяўнасць сталінскіх злачынстваў, спрабуюць апраўдаць іх варажым акружэннем, дрэнным уплывам на правядзена папалчнікаў, залішнім стараннем органаў НКУС, якія крыху “перастараліся”...

Але з’яўляюцца і такія, каму непатрэбны ўжо нават гэтыя “фігавыя лісткі”. Прама аб’яўляючы або намякаючы на тое, што рэабілітацыя ахвяр сталінізму фальсіфікаваная, яны заклікаюць адродзіць і ўзяць на ўзбраенне сталінскую тэорыю і практыку “абвастрэння класовай барацьбы”, жалезнай рукой расправіцца з новым пакаленнем “ворагаў народа”.

Вядома, такім людзям, як А. Залескі, наўрад ці можна што-небудзь даказаць пры дапамозе, кажучы яго словамі, “эмацыянальных карцінак”, якімі для яго з’яўляюцца трупы мільёнаў ні ў чым не вінаватых нашых суграмадзян. Паспрабую зрабіць гэта

пры дапамозе статыстыкі.

Праўда, шматлікія аўтары па-рознаму ацэньваюць колькасць рэпрэсіраваных за гады савецкай улады. Таму назаву толькі адну лічбу, якую паведаміў старшыня Камісіі па справах ваеннапалонных, інтэрніраваных і прапаўшых без вестак пры прэзідэнце РФ: у перыяд з 1929 па 1953 гады ў выніку сталінскіх рэпрэсій у СССР загінулі 21, 5 мільёна чалавек (“Известия”, 8 жніўня 1995 года).

Адпаведна з паведамленнем афіцыйных органаў РБ, ахвярамі палітычных рэпрэсій на тэрыторыі Беларусі стала больш за 600 тысяч чалавек. Не лішне было б таварышу Залескаму азнаёміцца з артыкулам намесніка старшыні Камітэта па архівах і справах РБ, кандыдата гістарычных навук В. Адамушкі “Бясстрашая мова лічбаў” (“Звязда”, 17 мая 1996 года), дзе аўтар прыводзіць статыстычныя дадзеныя, атрыманыя на падставе апрацоўкі 40,300 картак персанальнага ўліку на жыхароў Мінска, Мінскай і Віцебскай абласцей, якія былі рэпрэсіраваны судовымі і пазасудовымі органамі ў 20—50-я гады і рэабілітаваны ў 1955—1994 г.г. Сярод 40, 300 грамадзян Беларусі, якія сталі ахвярамі палітычных рэпрэсій, па сацыяльным паходжанні былі: а) з рабочых — 3180 (7,89 працэнта); б) з сялян — 31738 (78,75 працэнта); в) са служачых — 1551 (3,85 працэнта); г) з дваран — 810 (2 працэнта); д) з памешчыкаў — 79 (0,2 працэнта); е) з купцоў — 253 (0,63 працэнта); ж) з духавенства — 319 (0,79 працэнта).

В. Адамушка прыводзіць лічбы аб мерах пакарання, якімі былі падвергнуты нашы суграмадзяне: 116 (2,94 працэнта) з іх былі сасланы, 4460 (11,07 працэнта) высланы, а астатнім па прысудзе суда або рашэнні пазасудовых органаў былі вызначаны розныя тэрміны пазбаўлення волі ад 1 да 25 гадоў. 12,864 чалавекі (31,92 працэнта) былі расстраляны.

Якім жа трэба валодаць цынізмам, каб усе гэтыя жудасныя факты лічыць простымі выдаткамі ў барацьбе за будову “светлай будучыні”? Ці мо апраўдаем усё славытым сталінскім-людоедскім: “Лес сякуць — трэскі ляцяць”? Але ж хочацца спытаць у таварыша Залескага словамі Пастэрнака: “Какое нынче на дворе тысячелетье?” Забыліся?

Ігар КУЗНЯЦОЎ, кандыдат гістарычных навук

Пошта

ПАКАЯННЕ НЕМЦАЎ. А НАШЫХ?

“Берлінскі акорд” — так называўся артыкул У. Мехавы, змешчаны ў “ЛіМе” 21 чэрвеня г.г. Штуршком для яго напісання з’явілася паездка аўтара ў Нямеччыну на “Дні Беларусі”, арганізаваная шэрагам мясцовых дэмакратычных арганізацый з нагоды 50-х угодкаў з дня нападу гітлераўскай Германіі на Савецкі Саюз.

Артыкул-эсэ У. Мехавы з яго вірам згадак, асацыяцый і пытанняў выклікаў цікавасць лімаўскіх чытачоў.

Адзін з водгукаў на згаданую публікацыю, хоць і адрасаваны непасрэдна У. Мехаву, мы, са згоды аўтара ліста, вырашылі надрукаваць.

Паважаны Уладзімір Львовіч! Вельмі спадабаўся апублікаваны ў “ЛіМе” ваш артыкул “Берлінскі акорд”. Мяне ў ім найбольш уразіла адно — адчуванне віны немцаў перад народам Савецкага Саюза, у тым ліку і перад беларусамі. Не пакідае адчуванне віны не толькі ўдзельнікаў вайны, але і “без віны вінаватых”, немцаў пасляваенных пакаленняў. Яны бяруць на сябе віну сваіх блізкіх і нават сваіх продкаў. Цяжка жыць з гэтай віной двум пакаленням народа. Але яны нясуць на сабе гэты крыж. І робяць усё магчымае, каб хоць крыху загладзіць гэтую віну. Адны арганізоўваюць дабрачынныя фонды, другія пішуць кнігі аб злачынствах гітлераўцаў. І ў сябе немцы зрабілі шмат, каб такое злачынства больш не паўтарылася ні ў іх, ні за межамі іх краіны.

ні перад жывымі! Бо цяпер ахвяры сталінскіх рэпрэсій пастаўлены нават у горшыя ўмовы, чым ахвяры фашыстаў. А іх жа катавалі свае! Катыж, часам, ходзячы ў заслужаныя людзях.

З якім скрыпам прызнаў Гарбачоў (праз паўстагоддзя!) віну Расіі перад палякамі за Катынь.

А колькі злачынстваў нарабілі савецкія войскі ў Афганістане! Загінула там нашых дзяцей 15 тысяч, паранена з паўсотні тысяч. Афганскага ж мірнага насельніцтва знішчана каля мільёна. А пакалечана, значыць, яшчэ больш. І за што?

Штосьці не чуваць, каб кіраўніцтва Расіі (ці іншай рэспублікі, у тым ліку і нашай) выступіла хоць з адным словам пакаяння перад народам Афганістана. Штосьці не чуваць, каб рускія, ці беларусы, якіх там пабывала тысяч са сто, выступілі ў прэсе з пакаянным і пачалі арганізоўваць фонды дапамогі пакалечаным афганскім дзецям ці пісалі б кніжкі аб гэтых злачынствах. Праўда, пісалі Праханаў, Чаргінец і іншыя кнігі пра афганскую вайну. Але ці аб тым, аб чым трэба? А калі С.

Алексіевіч паспрабавала ліпісаць праўду аб афганскай вайне, дык вунь як накінуліся на яе і ветэраны і “афганцы”, і журналісты... Па судах зацэгалі, у прэсе махнуць дзёгцем.

Ні адзін “афганец” не прынёс свае ўзнагароды, каб кінуць іх перад рускім “Белым домам”, як гэта зрабілі калісьці амерыканцы пасля В’етнама (а мы захапіліся такім іх учынкам). Наадварот, арганізоўваюцца яны ў розныя саюзы “воінаў-афганцаў” і з гонарам дэманструюць свае медалі, нават і перад школьнікамі. І мала гэтага, яшчэ і патрабуюць ставіць ім помнікі на плошчах ды прыраўняць іх да ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны.

Вы можаце сказаць, што салдаты не вінаваты. Іх — паслалі. Але ж і нямецкія салдаты не ўсе добраахвотна ішлі ў Расію. А ці шмат помнікаў эсэсаўцам вы бачылі ў Германіі? Я аб іх у газетах не чытаў. І ці шмат гуляе былых эсэсаўцаў па вуліцах з “жалезнымі крыжамі” на грудзях?

А ў нас маўчаць і людзі, і пісьменнікі, і журналісты. Наадварот, некаторыя журналісты рэклямуюць “подзвігі” расійскіх салдат па адрыванні вушэй у чачэнцаў. І аб гэтым маўчыць і грамадскасць, і пісьменнікі.

Я ні ў чым не папракаю Вас асабіста. Я, як звычайны чытач з глыбіні, магу выказаць гэты папрок пісьменнікам наогул, Саюзу пісьменнікаў. Але ж ці дойдзе ён да іх сэрцаў?

З павагай І. ФУРСЕВІЧ

г. Докшыцы

1.

Досыць доўга быўшы штатным работнікам літаратурна-драматычнай рэдакцыі Беларускага радыё — рэдактарам, каментатарам, — я правёў у эфіры на зыходзе сямідзесятых — пачатку васьмідзесятых гадоў цыкл дыялогаў з віднымі дзеячамі нашай культуры. Паколькі пры гэтых гутарках перад мікрафонам нязмужана раскрываліся слухачам людзі неардынарныя, яркія, папулярныя — былі ў іх ліку Адамовіч, Азгур, Брыль, Быкаў, Караткевіч, Семіянка, Станюта, Шамякін, Цітовіч, яшчэ нямала асоб у вышэйшай ступені цікавых радыёаўдыторыі, перадачы тыя мелі дастаткова шырокі рэзананс. Я па сёння захоўваю прыемныя, дарагія мне пісьмы, што папрыходзілі на адрас радыё водгукі на расказанае слыннымі пісьменнікамі, мастакамі, артыстамі, музыкантамі ў часе іхніх студыйных размоў са мною.

2.

Гадоў блізка трыццаць назад я напісаў для нашага тэатра юнага глядача п'есу "Палёт" — драматычную навелу пра дзяўчыну-лётчыцу, што загінула ў Айчынную вайну, пра тое, як беражэцца сябрамі памяць аб ёй. Тэатральная драматургія жанр, хутка зразумеў, не мой, але што было, то было. Больш таго, калі пачаліся рэпетыцыі, напісаў тэксты песень для спектакля. Кепска, але тых тэкстаў не захаваў і не помню, хоць Сяргей Картэс даў ім тады прыемныя, запамінальныя мелодыі і акцэрамі ў касцюмах персанажаў п'есы песні хораша спяваліся. З

карай". Калі блізка тады, як пісаў "Палёт", вышукваў матэрыял для дакументальнай рэчы пра Івана Пуліхава, у перадсмяротным яго пісьме (сацыяліст-рэвалюцыянер Пуліхаў быў павешаны ў Мінску за замах у студзені 1906 года на губернатара Курлова) успрыняў як сведчанне прынцыповасці, паслядоўнасці, цвёрдасці духу такога ў прачытаным: "Бацька прасіў прыняць папа... Я наадрэз адмовіўся супярэчыць сваім перакананням..." Я не мог, зразумела, не бачыць, што ў грамадстве, найперш у асяроддзі інтэлігенцыі, адбываюцца ў гэтай сферы духоўнага жыцця відочныя змены. На месца абываюцца, нават пагарды да рэлігійнасці прыходзяць цікавасць і павага. То ж былі шасцідзесятыя гады з ломкай шмат чаго ва ўсталялым, у поглядах, адчуваннях. У розгаласе стала шырыцца яшчэ нядаўна няўяўнае: бездакорна афіцыйная публіцыстыка пачала выпускаць нелегальны

ведзь". А пражыўшы ў хістаннях між ідэалізмам і матэрыялізмам некароткі век, аўтар пратэстна-атэістычнай паэмы на схіле жыцця прыняў каталіцтва і пастрыгся ў Іспаніі ў манахі.

Ды што даўняе — "выбухала" і зусім блізка! Памню сенсацыйнае ў апарэце рэспубліканскага тэлебачання. Выявілася, што адзін са старэйшых рэдактараў, у рэдакцыі — трэба ж! — навукова-асветных праграм, ветэран Айчынай вайны, член партыі, да ўсяго яўрэй, больш за дзесяць гадоў як прыняты ў лона праваслаўнай царквы, акуратна пільнуецца яе канонаў. З партыі, зразумела, адразу выключылі (гэта цяпер у камуністаў-зюганавцаў у Расіі дружба з папамі-антыдэмакратамі), з работы ўсё-такі не звольнілі. Час ужо стаяў перадгэбачоўскі, грамадская атмасфера ў краіне зьбалася, скандал з шырокім водгуллем палчылі непажаданым.

Крок ягоні, таго рэдактара, ужо ж ніяк не выглядаў какецтвам, данай модзе. Гадалася ў чалавека трое школьнікаў, было яму не да піжонства.

І мяняў я сваё меркаванне. Пераконваўся: прыход у рэлігійнасць — ён які ў каго. Камусьці сапраўды патрэбен адно для больш эфектнай самападчы, крыж у яго — элементам біжутэрыі. У кагосьці ж гэта знойдзенае выйсе з душэўнага крызісу, здабытае супакоенне і прасвятленне.

Так было, так застаецца.

3.

Апошнія гады я дзе-нідзе пабываў, як цяпер гаворыцца, у далёкім замежжы. Даводзілася там і выступаць. Перад рознымі аўдыторыямі. Здаралася, у прыхрамавых суполках. Натуральна, у такіх выпадках неаднойчы чуў пытанне пра адносіны мае і сям'і з рэлігіяй. Веруем, ці не. Калі веруем, то да якога належым веравызнання, ці часта ў сваім храме — царкве, касцёле, сінагозе — бываем. Калі не, то як да рэлігійнасці стаўлюся.

Адказваў, як ёсць. Што я і жонка цалкам уяўляем з сябе прадукт савецкага бязбожнага выхавання. Адносіні (прыназоўнікі вылучаю) рэлігіяй не маем, гаворыцца штосьці можна толькі пра адносіны ДА рэлігійнасці. Расказваў пра эвалюцыю гэтых адносін. Ад задзірыста безапеляцыйнай у маладосці ўпэўненасці, што рэлігія ёсць опіум для народа, — да самаўколаў сьведомасці ў хмарныя хвіліны на цяпершняй дарозе ўжо з кірмашу, што, можа, мы і абкрадзены ўнутрана нямала ў чым гэтым сваім, гаворачы сённяшнім жаргонам, *непрабойным* бязвер'ем.

Добра ведаю, што рэлігіі, дакладней, царкве — незалежна ад яе разнавіднасці — у дакор можна паставіць уга як многа. Скажам, бязбожным марксізмам праліта ў свеце мора крыві за параўнальна нядаўгі перыяд, што прайшоў пасля з'яўлення яго ў гісторыі чалавечтва (ўсяго ж паўтара стагоддзя!) і за яшчэ карцейшы тэрмін уладарання гэтай ідэалогіяй ў розных краінах. Але рэлігіяй, царквой за тысячагоддзі веры людства ў пасмяротны вечнасьць у раі ці курчанне ў пекле праліта яе невымерна, канечне ж, больш. Рэлігія — гэта крыжовыя войны хрысціян і войны мусульман супраць няверных. Гэта кастры інквізіцыі і смяротныя прысуды па шарыяту. Гэта ў наш час бомбы ў Брытаніі, дзе ў Ольстэры каторае стагоддзе не мірацца пратэстанты з католікамі, і міжканфесійныя канфлікты ў Індыі, кожны з сотнямі, а то тысячама ахвяраў...

Аднак жа добра ведаю, і як многа за рэлігіяй такога, што заслугоўвае пашаны і ўдзячнасці. Што рэлігійным папучцім натхнялі на сваё яршынінае Бах і Мікельанджэла. Што не пераацаніць ролю царквы ў вяках у асветніцтве — ад стварэння балгарскімі манахамі братамі Кірылам і Мяфодзіем азбукі, якая ў аснове ўсходнеславянскага, у тым ліку цяперашняга беларускага, пісьма, да высакароднай, нязьдасна самаахвярнага, па нашы дні, быўшае, неспэснейнай руінацыі місіянераў у набліжэнні да здабыткаў цывілізацыі аддаленай ад іх часціны чалавечтва.

Сярод запомненага з бачанага за мяжой — уражаны ад шырокага і разнастайнага па формах дабрачыннага дзейнасці царквы. Зноў-такі рознай канфесійнай прыналежнасці. Касцёлы Польшчы аплікоўваюць уцёкаючы з ахольнай братазайбоўчым вар'яцтвам, расшматанай на дзяржаўкі-удзелы колішняй Югаславіі. У лютэранскіх кірхах Германіі збіраюцца ахвяраванні і ладзяцца транспарты з гуманітарнай дапамогай нашым чарнобыльцам. Тамсама ў Германіі, у Гановеры паказалі нам дыктоўную шматпаўрховую камяніцу — прытулак для інвалідаў і адзіночкі старых, як яўрэй, так і неяўрэй, што быў пабудаваны і ўтрымліваецца тамтэйшым яўрэйскім рэлігійным паяднаннем.

У слоўніку замежных слоў, выданым у Маскве ў 1949 годзе, слова "філантропія" тлумачыцца, як "одно из средств буржуазии обманывать трудящихся и маскировать свой паразитизм и свое эксплуататорское лицо посредством лицемерной, унизительной "помощи бедным" в целях отвлечения от классовой борьбы". Такое вольнае ў галовы наконце дабрачыннасці ("філантропія" па-грэцку дабрачыннасць), наконце выяўлення спагады тым, каму кепска, хто ў бядзе, слабасці, хворасці, нястачы, самай справядлівай і гуманнай, як дэкларавалася, ідэалогіяй. Рэлігія, бачым, сее ў душах іншае.

(Працяг на стар. 15)

ДА ТАІНСТВА ВЕРАВАНАННЯ НЕ ДАЛУЧАНЫ...

Уладзімір МЕХАЎ

Захоўваю атрыманую тады ж ананімку — пра тое, які брыдкі голасам і ўвогуле пачварны вядучы ў гэтых размовах. Нашрайбавана была эпістала бездакорнай беларускай мовай, з усімі патрэбнымі коскамі, так што, здагадацца было няцяжка, накіраваў яе мне зычлівец з калегаў. І ў сувязі з тэмай, на якую намерыўся паразважаць, згадваю ўшчуванне, праглынутае нека пасля таго, як прагучаў чарговы, не памятаю ўжо з кім, дыялог цыкла. З вышыні сваёй тадышняй ідэінасці, на правах даўняга са мной знаёмства і, паводле слоў яе, гэтак жа даўняй да мае персоны сімпатыі, жанчына, поруч з якою працаваў колісь у ДOME друку, выказала мне, сустрэўшы, не тое што дакор, але, безумоўна, з адценнем дакору здзіўленне:

— Валодзечка, вы ж такі разумны, асветаны! Як жа дазваляеце сабе, нераўнуаючы цёмная бабка каля царквы, ужываць у гаворцы папоўшчыну — "крыі божа", "напрамілы бог", "бог яму суддзя"? Вас жа слухаюць мільёны! З вас жа і вашых суразмоўцаў прыклад бяруць! А карыстаецца лексікай, нібы падтрымліваеце рэлігійныя забабоны. Дзіўлюся, як вашае кіраўніцтва таго не заўважае!

— Значыць, не настолькі я разумны! — буркнуў, помніцца, у адказ. — І начальства, значыць, маю адпаведнае...

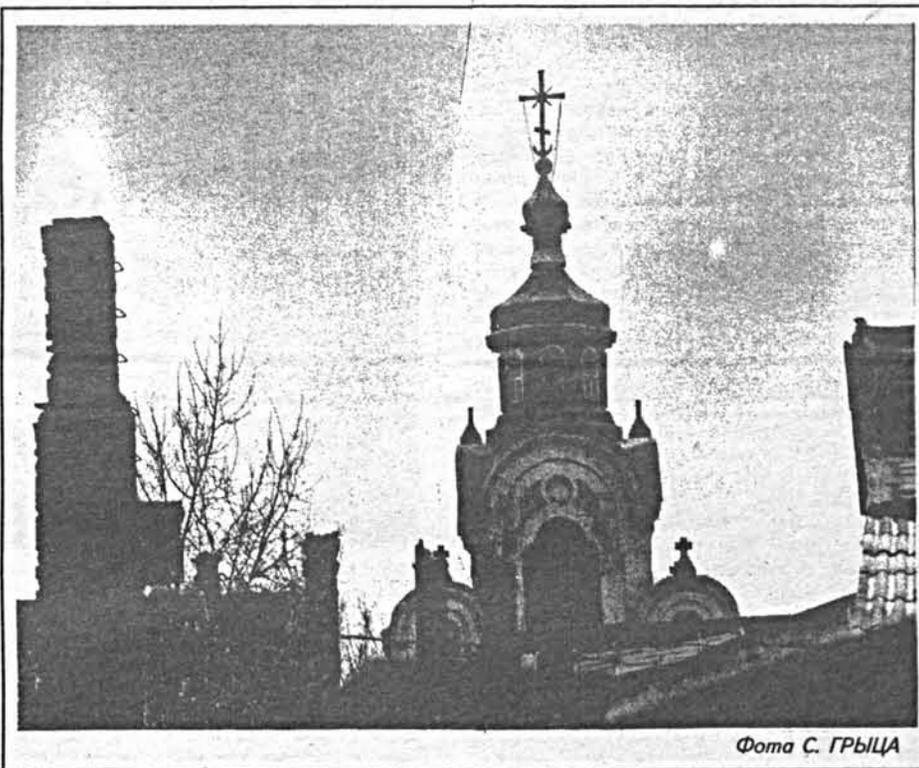
Запознена каюся, наконце начальства я зграшыў. У пытанні, што занепакоіла нечаканую фіксатарку маіх перадмікрафонных праколаў, трымалася яно, як гаворыцца, на належнай вышыні. Набегаўся, помню, з кабінета ў кабінет, адстойваючы ў рэпартажы з вечара Івана Мележа ў тэатры імя Купалы фразу "Дай вам бог здароўя!", — маркотна, як бы ў прадчуванні блізкага адыходу з жыцця, з удзячнасцю сказаную выдатным сынам беларускай зямлі людзям, што сабраліся яго вітаць. Крычаў-даводзіў: фраза гэтая — працулае выяўленне сардэчнай узрушанасці, а не шматок амбоннай казны. Гучыць яна ў рэпартажы ўсё-такі з вуснаў Мележа, а не выскавага бацюшкі. Пабегаў дарэмна — не выкрычаў адмены перасцярожлівага загаду перадэфірнай кантрольнай інстанцыі, выразана было ідэалагічна неяснае з рэпартажнага рулона плёнкі. А экспансіўны Юра Ермалюк, шматгадовы пастанны вядучы радыёчасопіса "Для веруючых і няверуючых", часта заскокваў у пакой, дзе сядзеў і я, мала не ў роспачы. Напрыклад, з такім:

— Выкінулі ў мяне з выпуску пісьмо вернікаў, што ў парафіі святаром п'янога. Зрабіў бы ты, сказалі, паслугу епархіі: п'янога памянлі б на непітшчага, райкому цяжэй стала б весці атэістычную прапаганду. Ашалець!

Не давала кіраўніцтва радыёвяшчання падстаў на папрок у недастатковым заслоне хітракам рэлігійнікаў. Страх, што ў выпадку недагляду гримне грозная рэакцыя ўсемагутнага органа, які стаяў вышэй, змушаў глядзець ва ўсе вочы, слухаць ва ўсе вушы.

Іншая рэч, што шыраванне было марным. Плёну, цяпер ясна, давала не больш, чым у яшчэ адным кірунку партыйна-дзяржаўнай заклапочанасці пазнейшая кампанія барацьбы з алкагалізмам. Ну, разам з тым, што пасеклі вінаграднікі, забаранілі выконваць у канцэртах "Застольную" Бетховена (падумець, да чаго распуснік заклікае — "Бетси, нам грогу стакан!..."). Ну, неспрэчна на нашым радыё загадалі музычнай рэдакцыі выправіць радок у сімпатычнай песні Зарыцкага на словы Някляева, — Яраслаў Еўдакімаў заспяваў не "Лёс, як в і о на палыне", а "Лёс, як н а п о й на палыне". Што ў выніку — зялёны змей звянуў у немачы?.. Тое ж у татальным змаганні з рэлігіяй. Змагаліся, змагаліся — што маем?

Ды на мяне смешна было тое падумаць, што ці не падумала сустрэтая знаёмая.

Фота С. ГРЫЦА

адной цяпер магу прывесці толькі пачатак: **Прыходзіць трыгога У светлы мой дзень. Адна ў нас дарога З табой, Авадзень!..**

Авадзень, рамантычны герой знакамітага рамана Этель Войніч, аднаго з самых чытальных моладдзю ў маю юначую пару, па п'есе з'яўляўся цэнтральнай дзейнай асобе ў сне. Зразумела, таму што нараджалася ў сэрцы дзяўчыны каханне, а пакаханы быў артыстам, які прыехаў у яе жаночую авіяцыйную частку з франтавым тэатрам і пры знаёмстве расказаў, што да вайны выходзіў у гэтай ролі на сцэну. Аднак яшчэ і таму, што постаць Авадзень ў той час уявлялася для пакалення, да якога належала прядуманая мною чацвёрка сяброў, самае высокае, — прынамсі, для многіх з пакалення. Ягоні максімілізм вабіў, ставіўся і браўся за ўзор для пераймання. Ва ўсіх вываж, і ў непрыманні рэлігіі таксама.

Аснова фэбулы ў рамана — трагедыя адносін паміж непрымырымым да рэлігіі (юнаком у ёй балюча зняверыўся) рэвалюцыянерам Артурам Рыварэсам, што стаў таямнічым, няўлоўным, легендарным барацьбітом за вызваленне Італіі ад чужаземнага прыгнёту Авадзнем, і ягоным бацькам, найглыбокім вернікам, адданым слугой царквы, у кульмінацыі падзеі слаўным кардыналам Мантанелі (ах, які складаны і ўражлівы вобраз яго стварылі ў савецкіх экранных версіях рамана Мікалай Сіманаў і Сяргей Бандарчук!). Дык мае "адна ў нас дарога з табой, Авадзень!" было — разумею гэта, зноў жа, цяпер — акцэнтаваннем вышыні "Авадзневых" якасцей для персанажаў п'есы, для яе глядачоў, паўтараю, для пакалення, для мяне, урэшце, самога. Сярод усіх і той якасці, што спрычыніла драматычны духоўны разрыў сына з бацькам.

Адпаведна выхаваны (як і мільёны равеснікаў!) домам, школай, дзяржавай, я ставіўся да рэлігіі, як да зла, цемрашальства, і толькі. Падлеткам, помню, наўна хацеў разгарнуць ва ўзнёслае апавяданне сюжэт карціны Рэпіна "Адмаўленне ад споведзі перад смяротнай

рэлігіяй часопіс; сын папулярнага гумарыста і досыць частай на экраны актрысы кінуў універсітэт, падаўся ў святары; шматлаўрэатны канструктар, паміраючы, папрасіў запрасіць сплавальніка; складальнік багаборніцкіх камсамольскіх песень ахрысціўся.

Ды спачатку я ўсё гэта за сур'эзнае не ўспрымаў. Лічыў піжонствам, дэманстрацыяй, какецтвам, модай. Меркаваў, гэта рэзаванне схільных да франдзёрства людзей на шматгадовы маральны, і не толькі маральны, пераслед дзяржавай вернікаў. А фронда то не мае, не ў натуре.

Але тое, што трапляла ў абсяг творчых інтарэсаў, тое, з чым проста сутыкаўся ў жыцці, прымушала задумвацца. Піжонства піжонствам, яго, бясспрэчна, ставала і стае ў з'яве, пра якую разважаю. Аршыніныя крыжы на валасатых голых грудзях малайцоў з аглушальных вакальна-інструментальных ансамбляў і на далёка не манаскіх туалетах эстрадных ільвіц шырацце іхняй набожнасці зусім не засведчаваюць. Аднак спажывай для роздуму становілася і іншае.

Нейкі час я быў вельмі зацікавіўся нарадавольцамі. Сёе-тое пра іх напісаў. І ў складаных, у большыні пакутных лёсах гэтых высакародных памкненнямі фанатыкаў, апантаных і згуртаваных ідэяй, вядома ж, глыбока памылковай, загадкай мне па сёння лёс Льва Ціхамірава. Няўрымліва прыхільнік выбранай партыяй тактыкі тэрору, член яе кіруючага ядра, ён пасля гримотных крывавак акцыяў "Народнай волі", пасля яе разгрому і гібелі таварышаў на шыбеніцах і ў засценках, сам ішчасліва пазбегнуўшы арышту, эміграваўшы, праз гады вярнуўся на радзіму лакальным і трапятліва рэлігійным. Што яго перавярнула? Чаму пераварт адбыўся такога, не якога інакшага шаталту?

Альбо яшчэ адзін лёс — паэта і філосафа Мікалая Мінскага. Памянёную карціну "Адмаўленне ад споведзі перад смяротнай карай" Рэлін стварыў пад уражаннем ад паэмы, напісанай ім, — друкавалася ў падпольнай газеце нарадавольцаў і называлася "Апошняя спо-

НАМ ЗАСТАЛАСЯ СПАДЧЫНА

Цэнтр гісторыі і культуры створаны нядаўна ў Акцябрскім Гомельскай вобласці. Па словах яго дырэктара Святланы Кавалёвай, адзін з раздзелаў цэнтра будзе прысвечаны развіццю рамёстваў у раёне.

На здымках: будынак Цэнтра гісторыі і культуры ў Акцябрскім; агляд экспанатаў, прывезеных з чарговай экспедыцыі па раёне.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА

"РОДНАЕ СЛОВА" АРГАНІЗУЮАЕ...

Бюро прапаганды ("Роднае слова") Саюза беларускіх пісьменнікаў арганізуюае па ўсіх рэгіёнах Беларусі выступленні:

1. Літаратурныя сустрэчы.
2. Літаратурна-музычныя кампазіцыі, канцэрты.
3. Забаўляльна-абрадавыя выступленні.
4. Сустрэчы з прадстаўнікамі рэдакцый часопісаў, газет, выдавецтваў.
5. Тэматычныя выступленні (гісторыкі, мовазнаўцы, літаратуразнаўцы, крытыкі, мастакі, этнографы, фалькларысты).
6. Сустрэчы з супрацоўнікамі Дома радыё.

Звяртацца па тэл. 36-50-69

ЗАПРАШАЕ ДОМ ЛІТАРАТАРА

Адкрываецца чарговы сезон у ДOME літаратара і кастрычніка ў 18 гадз. 30 мін. творчай вечарынай Г. Бураўкіна. Кастрычнікі багаты і на іншыя мерапрыемствы.

- 5 кастрычніка ў 17 гадз. пачнецца сустрэча з пісьменнікамі і грамадскімі дзеячамі беларускага замежжа.
- У 18 гадз. 30 мін. 17 кастрычніка можна папрасіць на прэм'еры мастацкага фільма "Птушкі без гнёздаў" (кінастудыя "Беларусьфільм").
- А наступныя мерапрыемствы пачынаюцца ў 15 гадз.:
- 9 кастрычніка — пасяджэнне ваенна-шэфскай камісіі;
- 16 кастрычніка — секцыя паэзіі;
- 22 кастрычніка — секцыя літаратуры для дзяцей і юнацтва;
- 30 кастрычніка — пасяджэнне секцыі прозы;
- 31 кастрычніка — секцыя перакладу.

Што значыць — слава? Колькасць цэшаў? Эфір? Экраны? Тыражы? Якая слава можа ўцешыць, Калі ты сэрцам — на крыжы?
Ніл ГЛЕВІЧ.
"Родныя дзеці".

ПРАЛОГ

Пакажы мне сваю бібліятэку, і я скажу, хто ты.

Ці не праўда? Ва ўсялякім выпадку, калі асабіста я прыходжу ў госці, у незнаёмую мне кватэру, мімаволі шукаю вачыма кніжныя паліцы. Яны могуць расказаць вельмі многа пра гаспадара. Асабліва калі бібліятэка збіралася гадамі, калі на закуп рэдкіх і проста цікавых кніжак не шкадавалася ні беднай студэнцкай стыпендыі, ні выкладчыцкай зарплаты, і калі сёння гэтая бібліятэка налічвае не менш 15000 кніжак —

які ў сакавіку 1954 года аб'явіў, што двама рукамі галасуе за прыняцце ў Саюз пісьменнікаў маладога паэта Ніла Глевіча: "Таленавітаму, шчыраму чалавеку — дарагому Нілу Глевічу. Янка Брыль. 25.09.59"; "Нілу Глевічу — з даўняй і шчырай сімпатыяй. Будзем верыць і добра пісаць! Янка Брыль. 29.1.68".
Ёсць і аўтографы іншага кшталту: не на тамах збораў твораў, не на "выбраных", а на таненькіх першых кніжках: "Спавівальнай бабцы маёй — дарагому і любаму Нілу, паважанаму Нілу Сямёнавічу, патрыярху ўсеяўніверсітэцкае і ўсеямаладой беларускай паэзіі ад отрака Рыгора. 10.X.59 г." Як ужо, мабыць, здагадаўся праніклівы чытач, аўтар надпіса — сённяшні народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін, чый шлях у літаратуры пачынаўся менавіта з гэтай тоненькай кніжачкі — "Маладзік над стэпам", і, як вынікае з надпісу, не без падтрымкі адрасата.
Янка Сіпакоў, паэтычны зборнік "Сонечны

вышэйпрыведзеных радках, бо аднесены яны могуць быць да многіх. Бо засведчылі аўтографы і прызнанне майстэрства адрасата, паўяго творчага сталення. Напрыклад, надпіс-рэцэнзія, які заняў цэлую старонку шмуцтытула ў падараванай кнізе. Вось вытрымкі: "Мой добры суседзе, дарагі Ніл Сямёнавіч! Кагадзе што ў "Маладосці" прачытаў Вашы лірычныя мініяцюры, да таго шчырыя, з такім даверам да субяседніка, што яшчэ доўга буду ўзрушаны шчаслівым уражаннем, быццам бы мы з Вамі з вока на вока пагаварылі пра самае запаветнае і чыстае. У вашай лірыцы высвечвае чалавек, які ён ёсць у сваёй душэўнай праўдзе. Ведаю і люблю Вас як паэта самых розных багатых жанравых магчымасцей, але бадай што ўпершыню адчуў сілу Вашага глыбокага лірызму... Разам з глыбокай удзячнасцю за асалоду, якую прынеслі мне Вашы вершы, прымеце мой сяброўскі падарунак. Васіль Вітка. 3 кастрычніка 1973".

ПАРТРЭТ НА ФОНЕ КНІЖНЫХ ПАЛІЦАЎ

прынамсі, так гаворыць гаспадар... Ну а калі той гаспадар — народны паэт Беларусі, мусіць быць у яго кнігазборы і зусім асабліва частка — кнігі з аўтографамі. Як у кожнага самавітага літаратара. Такія кнігі не купляюць. Яны прыходзяць самі. Сведчаннем сяброўства, павагі, удзячнасці, часам — выпадковай, але запамінальнай сустрэчы. Аўтограф, як даравальны надпіс, можна вылучыць у асобны літаратурны жанр, які адрозніваецца разнастайнасцю формаў: тут і стандартнае прысвячэнне-пажаданне ў некалькіх радках, і верш, і афарызм, і нават разгорнутая рэцэнзія... Але яднае іх адно: у кожным даравальным надпісе абавязкова ёсць партрэт таго, каму ён адрасаваны, ці асобная рыска да гэтага партрэта... І таму давайце паспрабуем правесці своеасаблівы эксперымент: скласці партрэт з гэтых асобных рысак, аднавіць той вобраз, які паўстае з даравальных надпісаў, з тых успамінаў, што хаваюцца за кожным канкрэтным аўтографам. Думаецца, гэта будзе больш цікава за звычайную юбілейную гутарку ці "творчы партрэт", хаця б і прымеркаваны да 65-годдзя паэта.

Спраба мая па магчымасці сістэматызаваць багаццшчы "матэрыял для роздуму" скончылася васьм чым: паколькі кожны надпіс мае два паказальнікі: час і месца напісання, іх можна і падзяліць на дзве групы. Адна будзе характарызаваць вобраз па восі, так бы мовіць, дыяхраніі, і размяркоўвацца па ёй па храналагічным прынцыпе аўтографы айчынных літаратараў; другая — па восі сінхраніі, дзе будучы "падваец голас" аўтографы літаратараў з усяго белага свету; а паколькі нічога лепшага, чым вызначэнні "гісторыя" ды "геаграфія", у галаву не прыйшло, няхай так і будзе:

1. ЭКСКУРС У ГІСТОРЫЮ

Аўтографы — надпісы вашы, сябры,
Чытаю на кніжках падараных —
З выказам даверу, павагі, любві,
З зычэннямі самымі добрымі.

Як многа іх, цёплых і ласкавых слоў,
Ад шчырага сэрца напісаных!
І колькі за імі пражытых гадоў
Жывымі ўзыходзяць абрысамі!
Ніл Глевіч. "Аўтографы сяброў".

Пачнём з аднаго з самых ранніх аўтографаў і самых, напэўна, дарагіх: "Нілу Глевічу ад сэрца. Іван Мележ. 17.3.57".

Кніжка з гэтым надпісам была падарана маладому аспіранту, філолагу і пачынаючаму паэту, які ў тым жа 1957 годзе выдаў свой першы паэтычны зборнік "Песня ў дарогу". Згаданы аспірант выступіў з дакладам на сустрэчы з І.Мележам у БДУ. Пісьменніку даклад спадабаўся, і калі ён мусіў ехаць на сустрэчу з чытачамі ў Барысаў, прыхапіў звольнага дакладчыка з сабою: "Я сам пра свае кнігі не ўмею гаварыць, ты мне дапаможаш..." У памяць пра тую паездку і з'явіўся аўтограф.

А вось даравальны надпіс Івана Мележа, зроблены праз дванаццаць гадоў: "Дарагому Нілу — у пакоі, з якім у мяне поўна успамінаў пра перажытае. З пашанай і любоўю — Іван Мележ. 5.XII.69". Напісана гэта тады, калі знаёмства з колішнім аспірантам перарасло ў трывалое сяброўства, сам аспірант стаўся выкладчыкам кафедры беларускай літаратуры, сцвердзіў сябе як паэта, перакладчыка і навуковец і воляю лёсу пасяліўся ў былой кватэры І.Мележа, якраз у тым пакоі, дзе былі напісаны "Людзі на балоце".

А гэта надпісы, якімі таксама можна ганарыцца, — аўтографы менавіта таго сябра камісіі па рабоце з маладымі пісьменнікамі,

З Васілём Быкавым, 1983 г.

дождж": "Цудоўнаму чалавеку і паэту, дарагому Нілу Сямёнавічу Глевічу з падзякай за тое, што ён дапамог пракапаць гэтаму дажджу. Шчыра-шчыра — Іван Сіпакоў. 4 лютага 1961".

Яшчэ адна першая кніжка — Барыс Сачанка. "Дарога ішла праз лес", 1960 год: "Нілу Глевічу — бацьку ўсіх універсітэцкіх хлопцаў, хто заўсёды натхняў і клікаў сваім шчырым словам пісаць. З павагай і падзякай. 2.III.60".

Пасля гэтай даты (бо менавіта з 1960 года чалавек, па чьёй бібліятэцы мы падарожнічаем, стаў выкладчыкам БДУ) з'яўляюцца аўтографы яго студэнтаў, вучняў і ў прамым сэнсе, і ў плане творчай падтрымкі. Зноў — першая кніжка, яна мае назву "Снежныя грамы": "Колькі буду ў вечнасці вучыцца, У азёр яе і буйных траў — Знаю, буду вечнай вучаніцай У вытокаў Вашых слоў і спраў.

Дарагому Нілу Сямёнавічу Глевічу шчыра
Ваша Ж.Янішчыц.
Мінск. 12.XI.1970".

На наступнай сваёй кніжцы, "Дзень вечаровы", паэтэса Яўгенія Янішчыц робіць надпіс, які сведчыць, што яна не адмовілася ад пачуццяў, выказаных у папярэднім: "Дарагі Ніл Сямёнавіч! Сардэчна дзякуй Вам за крылы, без якіх немагчымы ўзлёт. Хай вечна бруіцца тая светлая крынічанька, адкуль выцякае Ваша цудоўная паэзія. Заўсёды Ваша вучаніца Жэня Янішчыц. Мінск, 8.X.1974".

А так падпісаў сваёму былому выкладчыку кніжку пісьменнік, які на той час зрабіўся згаданаму выкладчыку калегам па кафедры: "Паважаны Ніл Сямёнавіч! У меру сваіх здольнасцей я стараўся выкарыстаць тут тое, што было мне Вамі прывіта як студэнт і дадзена як выкладчыку — любоў да фальклору і ўдзел у фальклорных экспедыцыях, за што і заўсёды ўдзячны Вам — Рыгор Семашкевіч. 19.XI.76".

Яшчэ адзін надпіс на кніжцы, падаранай былым студэнтам: "Нілу Глевічу з удзячнасцю за моцную руку і слова. 11 лістапада 74. Алесь Разанаў".
Вось гэты... о, як акрыліў ён душу,
Прышоўшы ад майстра ад слыннага —
Якраз, калі мне аж калала ўвушшу
Ад крыку дурнога аслінага!..
Ніл Глевіч. "Аўтографы сяброў"

Не ведаю, пра каго канкрэтна згадана ў

Або такія шчырыя радкі: "Нілу Глевічу — непараўнанаму майстру беларускай паэзіі, які моцна звязаны з роднай зямлёй — ад шчырага сэрца Пімен Панчанка. 24.III.73".

Гэты ж паэт засведчыць праз шмат гадоў, што той, каму ён дарыў кніжку, не саступае з грамадзянскай пазіцыі, застаецца ў першых шэрагах барацьбы за роднае слова. Аўтограф на зборніку "І вера, і вернасць, і вечнасць": "Дарагому Нілу Сямёнавічу Глевічу, сабрата па праўдзе і калючых словах, з любоўю — Пімен Панчанка. 29.1.87".

Даражыць гаспадар і словамі, напісанымі былым суседам па доме, хто, меў звычайку падпісваць яму кнігі лаканічна — "Майму другу, Нілу Глевічу..." А вось апошні яго аўтограф: "Дарагому сябру Нілу свет Сымонавічу Глевічу на добры ўспамін і з пажаданнямі добрага. Уладзімір Караткевіч. 8 лютага 84 г."

А гэта — аўтографы чалавека, пра якога гаспадар бібліятэкі пісаў натхнёна і з сапраўднай павагай:

...Не здрадзіў ты
святому абавязку:
Наш лёс круты
не выдаеш за казку...
Ніл Глевіч. "Святочнае пасланне Васілю Быкаву"

І вось ён, знакаміты "Знак бяды" з наступным надпісам: "Дарагому Нілу, першаму чытачу і першаму крытыку гэтай шматпакутнае кніжкі, з даўняе дружбай і еднасцю. Васіль Быкаў, 11 чэрв. 84".

Дзесяць гадоў таму надпіс гэтага пісьменніка быў больш лаканічны, але не менш важкі: "Нілу Глевічу, якога не любіць немагчыма. Васіль Быкаў. 30.X.74".

Першы том свайго чатырохтомніка Васіль Быкаў падпісаў так: "Дарагі Ніл! З пачуццём даўняй дружбы і шматгадовай павагі, а таксама ідэйнай еднасці ў наш драпежны, здрадніцкі, раз'яднаны варожасцю і раз'ятраны страсцамі век. Няхай табе ціха жывецца! Васіль Быкаў. P.S. Хаця ціха-спакойна ты жыць не будзеш і, можа, то — добра! В. 12 сак. 1981 г."

Сапраўды, аўтографы малююць партрэт чалавека, які не можа жыць ціха, які заўсёды ў цэнтры літаратурнага і грамадскага жыцця, які першы чуе спеў жаўранчкі — вястункі вясны і Адраджэння. Немагчыма прывесці тут

З Янкам Брылём, 1975 г.

усе выказванні — хто толькі ні пакануў іх у гэтай бібліятэцы! Сцяпан Гаўрусёў, Аляксей Пысін, Кандрат Крапіва, Генрых Далідовіч, Уладзімір Калеснік, Віктар Касько, Аляксей Адамовіч... Але час пераходзіць да іншай восі, да іншай групы аўтографу, якія вымалёўваюць асобу адрасата з адлегласці, як прадстаўніка, а часам — увасабленне іншага народа, іншай культуры. Карацей, нас чакае

2. ЭКСКУРС У ГЕАГРАФІЮ

...Вось гэтыя — з братняга краю прывёз Як словы прызнання ў прыязнасці. Мне светла ад іх, як ад белых бяроз На ўзлеску асеннім пры яснасці".

Ніл Гілевіч. "Аўтографы сяброў".

Першае, што заўважаецца ў гэтай групе аўтографу — што да адрасата гарнуліся прадстаўнікі народаў, што мелі аднолькавыя праблемы з беларускім, якім таксама даводзілася змагацца за захаванне сваёй нацыянальнай культуры, мовы, якія таксама марылі пра незалежнасць. Як жа ім было не гарнуцца да чалавека, які з усіх адказных трыбунаў адкрыта гаварыў пра гэтыя праблемы, і ў дачыненні сваёй культуры, і іншых... Бо толькі той, хто да канца разумее сваю культуру, боль сваёй гісторыі, зразумее боль іншых. Не даўна, што столькі армянскіх сяброў з'явіліся ў паэты, калі яны прачыталі яго вершы, прысвечаныя Арменіі, і адчулі роднасную душу:

- З чаго вашы хаты, масты, гарады?
- З каменя, мой браце, з каменя.
- А скуль гэты смак вашай цуда-вады?
- З каменя, мой браце, з каменя.
- Адкуль у вас сокі бяроз вінаград?
- З каменя, мой браце, з каменя.
- А скуль гэта вера, што я табе брат?
- Са спадчыны: з муж і царпення.

Ніл Гілевіч, "Дыялогі на дарозе на Севан"

Вялікая армянская паэтка Сільва Капуцікян дорыць свае кніжкі беларускаму паэту з такімі аўтографамі: "Вельмі блізім мне людзям Нілу і Ніне Гілевічам, якім да канца зразумелы боль і радасць гэтай кнігі. Сільва Капуцікян. 24.V.84", "Дарагім Нілу і Ніне, сябрам не па прынцеіпе "дзужбы народоў", а па клічу душы і духу. Сільва Капуцікян, 22.III.89".

Малдаўская паэтка Леаніда Лары, жанчына, якая стаяла на чале малдаўскага народнага фронту і зведла ўсю боль і горьч жыцця нацыянальна свядомага чалавека ў таталітарным уніфікаваным грамадстве, падарыла сваю кнігу з такім надпісам: "Паэту Нілу Гілевічу, духоўнаму бацьку беларускага народа, мае пажаданні натхнення і здароўя. Леаніда Лары. 21.VII.87".

Украінская паэтка Ліна Кастэнка ставіць аўтограф лаканічна, але шматзначна: "Годнаму сыну Беларусі Нілу Гілевічу з глыбокаю повагаю. Ліна Кастэнка. 25.VII.87".

Нездарма называюць адрасата сябрам і братам узбек Мірзо Турсунзада і украінец Дзмітро Паўлычка, карэль Янка Ругоеў і якут Сямён Данілаў... І за кожным аўтографам — падзеі, успаміны... Вось, напрыклад, звязаныя са знакамітай кнігай Эдуардаса Межэлайіса "Чалавек", ілюстраванай Красаўскасам. У 1962 годзе ў Літве выкрылі групу былых паліцаў, якія падчас Айчынай вайны палілі беларускія вёскі. У кастрычніку быў прызначаны паказальны суд. Паколькі злачынцы лютавалі на тэрыторыі суседняй рэспублікі, адтуль былі запрошаны прадстаўнікі, а сам суд прымеркаваны да Дзён беларускай культуры ў Літве. Тады і адбылося знаёмства з літоўскімі пісьменнікамі, і ў віленскім рэстаране "Нэрынга" нараджаецца надпіс: "Дарагому сябру

Нілу Гілевічу на добрую памяць. У гэтай кнізе частка і маёй маладосці. Жадаю вам вялікага палёту ў Космас. Эдуардас Межэлайіс. 11.X.1962 г."

Там жа атрымана ў падарунак кніжка "Чортаў мост" Л.Балтаніса з наступным аўтографам-прапановаю: "Ваша аблічча вельмі сімпатычнае... Калі ў вас будзе жаданне, паслябруем".

Ёсць аўтографы, якія выклікаюць успаміны горкія. Зборнік малдаўскага паэта Паўла Боцу "Гадзіннік" падпісаны досыць звычайна: "Няхай, дарагі Ніл, адлічвае табе час шматшмат гадзінаў высокага творчага натхнення! Твой Павел. 14.10.83". А ў кнігу ўкладзены асобны ліст, дзе малдаўскі паэт пытаецца ў беларускага сябра, як прайшоў працэс акліматызацыі на пасадзе сакратара Саюза пісьменнікаў, "бо цяжка прыдумаць працу больш клопатную і няўдзячную". Гэтыя словы невыпадковыя. Павел Боцу быў старшынёй Саюза малдаўскіх пісьменнікаў і не вытрываў пастаянных нападаў чыноўніцтва і сваіх жа калег — застрэліўся...

Расул Гамзатаў, Мустай Карым, Геворг Эмін... Сустрэчы, сустрэчы... Завязваюцца сяброўствы, творчае супрацоўніцтва... З'яўляюцца сябры, з якімі будуць абменьвацца літаральна кожнай кнігай... І вось у бібліятэцы — больш за дзесяць кніг Пятра Паўлычкі, Івана Драча, Таццяны Каламіец, каля дзесяці таленавітага рускага празаіка Анатоля Собалева... Сказвалася агульнасць творчых інтарэсаў — найлепшы ў Расіі знаўца жыцця і творчасці Сяргея Ясеніна Юрый Прокушаў прачытаў артыкул асабіста незнаёмага аўтара пра Ясеніна, адчуў, як ён любіць і разумее вялікага рускага паэта, і ад гэтага часу дасылае беларускаму літаратуру ўсе свае артыкулы і кніжкі і сустракае, як брата: "Дарагому Нілу Гілевічу — аднадумна! Дзякуй за дзёрзкае, праўдзівае брацкае слова пра Ясеніна! Ваш Прокушаў. сакавік 86 год."

А вось — сведчанне пра завочнае знаёмства. Вядомы знаўца рускага эпаса Васіль Старасцін, прачытаўшы кнігу "Беларускія песні", дасылае аўтару-беларусу сваю кнігу "Быліныныя сказанні", на трох старонках якой — на ўнутранай абачыне вокладкі і з абодвух бакоў шмуцтытула — піша натхнёны аўтограф-рэцэнзію, урываючы з якой прывяду: "...І вось перада мной Ваш зборнік "Песні". Я даследаваў яго новаадкрытымі прыёмамі (па пульсе і крывяным ціску) і прыводжу для прыкладу некаторыя вынікі. "Веснавыя песні — у іх 18 вышэйшых духоўна-адраджэнчых пачаткаў — дасягнутая мяжа: больш 18 іх не бывае... // Вашы "Веснавыя песні" дадалі яшчэ адно: урачыстасць. Скажу аб адным. У Рублёва ў іконе "Спас" я адкрыў асаблівы душэўны стан, не знаходзілася для яго імя, і я назваў яго Рублёўскай непасрэднасцю, пасля яна адшукалася ў Вашых песнях. А зараз знайшлося і ў Вашых "вяснянках" — слаўлю іх! 1—2 XI-85".

А вось аўтограф Сяргея Залыгіна, звязаны з зусім канкрэтным успамінам — шапкай, дакладней, двума шапкамі, някепскімі, андатравымі, якія спадар Залыгін пераблытаў, развітваючыся з гасцінным беларускім сябрам — адзеў ягоную. Так і данасілі: расійскі пісьменнік — шапку беларускага паэта, беларускі паэт, адпаведна, шапку расійскага пісьменніка...

Шматграннасць таленту гаспадара бібліятэкі сказваецца і ў разнастайнасці падараных кніжак. Літоўская навукоўка Вікторыя Даўётытэ прэзентавала сваю манаграфію "Літоўская філасофская лірыка": "Шаноўны Ніл Сямёнавіч! Уважліва сачу за вашымі выступленнямі і

творчасцю, захапляюся Вашай мужнасцю! Вікторыя Даўётытэ. 1988.03.25".

Левон Мірыджанян, армянскі літаратуразнаўца, дорыць свае "Вытокі армянскай паэзіі" з надпісам: "Слаўнаму паэту і філолагу, годнаму сыну вялікага герцаічнага беларускага народа Нілу Сямёнавічу Гілевічу на добрую памяць. Аўтар. 31 студзеня 1989 г."

Тут якраз-такі ацэнка не проста пісьменніка, не проста навукоўца, а прадстаўніка свайго народа. А расійскі пісьменнік Васіль Раслякоў падмачае яшчэ адну іпастась адрасата: "Нілу Гілевічу, сябру, мудраму сатырыку Белай Русі — з раптоўнай сімпатыяй. 1975 г."

Ёсць у бібліятэцы вялікая група дараваных кніжак, подпісы на якіх ілюструюць, за што гаспадар бібліятэкі ўзнагароджаны ў Балгарыі ордэнам Кірылы і Мяфодзія 1-й ступені, а ў Югаславіі — ордэнам Югаслаўскай зоркі са стужкай. Аўтографы балгарскіх пісьменнікаў... Многае мноства іх у бібліятэцы. Але не любіць гаспадар перачытваць іх — цяжка: многіх лепшых сяброў няма ўжо на свеце...

...А гэта — апошні... Гляджу на радкі, Што помню на памяць да каліўца, — І зноў адчуваю той поціск рукі, І сэрца ад болю спіскаецца...

Ніл Гілевіч, "Аўтографы сяброў"

Андрэй Германуў, таленавіты паэт... Памёр у 49-гадовым узросце... Гэта вестка пра яго раптоўную смерць прымусіла беларускага сябра ўпершыню ў жыцці разрыдацца, літаральна звалаць з ног... Аўтограф на кніжцы "Узрыўная зона", напісанай пасля інсульту: "Дарагі Ніл! Жыццё — гэта ўзрыўная зона. Я выпадкова наступіў на выбух. Спадзяюся, што сустрэну цябе здаровы і паспяваем, як калісьці"...

Кніга чатырохрадкоўяў па ўзору ўсходніх рубая: "Дарагі Ніл! Не ведаю, ці гэтыя паэтычныя вяршыні замяняць табе вяршыні Рылы (самы высокі горны хрыбет у Балгарыі. — Рэд.). Але інакч не выпадае — спадзяюся. Па брацку — Андрэй". І прыпіска: "Гэта — першы экзэмпляр!"

Вядома, як цяжка расстацца пісьменніку з першым экзэмплярам сваёй кніжкі, і калі яго

Віцязь-рыцар славянскага брацтва!

Знаю: будзе бясконца пяжэй

Мне цяпер за Дунай выбірацца.

Ніл Гілевіч, "Памяці Андрэя Германова"

Яшчэ адзін сябра, якога больш няма — Любамір Леўчаў. Менавіта ён 36 гадоў таму быў першым "лаццароне" гаспадара бібліятэкі па Балгарыі. 5 лістапада 1965 года ён падпісвае беларускаму сябру кнігу "Зоры мае": "Зоры мае — а мае сэрца — тваё. Любамір Леўчаў".

Вельмі, вельмі шмат гэтых надпісаў — ад тых, каго перакладаў, з кім сябраваў... Хрыста Радзеўскі, Георгі Джэгаруў, Іван Давыдкаў, Павел Мацеў...

А вось і славенскія аўтографы: "Дарагому Нілу Гілевічу, паэту і сябру, з удзячнасцю за ўсе дагэтуль зробленыя пераклады славенскай паэзіі, у тым ліку і маёй. З сяброўствам — Цырыл Злобеч. 15.10.86"; "Шаноўнаму Нілу Гілевічу, брату па крыві, паэзіі і любові да свайго народа. Веко Гаўферд. 16.10.86".

Сербскі літаратар падпісвае сваю кнігу так: "Дарагому Нілу Гілевічу, паэту, сябру і "брату па бэссонні". Шчыра — Момчыл Жэркавіч. 27.1.V.1985".

Славацкі пісьменнік Янэс Менэрт, сербалужыцкі Слаўко Міхаліч, французскі Пер Сегерс, румынскі Віктар Тулбура, амерыканскі Джэймс Рэйган, чэшскі Іван Скала... Сустрэчы, сустрэчы, сустрэчы. Творчы чалавек такога маштабу не адзінока ў свеце — ён сапраўды належыць да брацтва такіх жа творчых людзей, безадносна да іх нацыянальнай прыналежнасці. Менавіта праз такіх людзей і рэспублікаўца імадж іх краіны, даведваецца свет пра яе праблемы... Нездарма Васіль Бялоў, расійскі пісьменнік-патрыёт, пакідае на падаранай кніжцы такі аўтограф: "Нілу Гілевічу з верай у будучае адраджэнне Беларусі, 26.V.90."

Значыць, былі размовы і было разуменне. Напэўна, найвялікшае гора нашага грамадства — што яно хоча адвесці нацыянальнай творчай эліце месца за агульным сталом з "дзяржаўнай пайкай", на правах унутранай ідэалагічнай абслугі, каб "смяццэ з хаты не выносілі" ды "правы не качалі"... Усё роўна гэта не ўдасца. "Прыкормяцца" самыя практычныя, але

З Барысам Алейнікам, Канец 1970-х.

дораць — гэта сапраўды ад сэрца...

Наступная кніжка ўжо не Германова — а пра Германова, успаміны сяброў. Трэці па ліку аўтар яе — Ніл Гілевіч. Падпісана яна удавой Андрэя Германова.

...Любы брат мой балгарскі Андрэй!

заўсёды застануцца постаці, незалежныя па самой сваёй прыродзе, бачныя здалёк, уключаныя назаўсёды ў сусветнае кола пабрацімаў па духу...

Такая вось "геаграфія"...

ЭПІЛОГ

Жывіце ж да поўнага веку, сябры, Не трацячы моцы і шчырасці! І знайдзе: нішто нам віхуры-вятры, Пакуль нашы шэрагі ў шчыльнасці!..

Я дзякуй кажу вам ад сэрца ўсяго. Мне вашы дарункі-аўтографы — Як вехі жыццёвага шляху майго. А ён жа не будзе паўтораны...

Ніл Гілевіч, "Аўтографы сяброў"

Не ведаю, ці склаўся ўжо ў чытача цэласны партрэт адрасата гэтых працітаваных аўтографу. Напэўна, склаўся... Хоць часам цяжка адрозніць ахапіць уяўленнем усе разнастайныя фарбы таго партрэта. Настаўнік, паэт, перакладчык, фалькларыст, філолаг, сатырык, грамадскі дзеяч... Проста — сябар, шчыры, разумны чалавек... І маю ўпэўненасць, што партрэт той будзе яшчэ доўга дапаўняцца новымі і новымі рыскамі, новымі і новымі аўтографамі... Абы, зразумела, выходзілі кніжкі...

Бо гэтыя кніжкі купляць не трэба. Яны прыходзяць самі.

Падарожнічала па кніжных

паліцах з чытачамі

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

Фота Ул. КРУКА і А. КАЛЯДЫ.

З Яўгеніяй Янішчыц на свяце паэзіі. 1987г.

СВЯТА ПАЭЗІІ
Ў МАЛОЙ ЛЮЦІНЦЫ

Імя заснавальніка новай беларускай літаратуры, яе першага класіка Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча шанавалася і шануецца не толькі жыхарамі Малой Люцінкі, дзе доўгі час жыў і працаваў пісьменнік, але і высокімі кіраўнікамі Валожыншчыны. Пацярджэннем гэтаму стала свята паэзіі, якое прайшло 22 верасня на месцы, дзе стаяла хата В. Дуніна-Марцінкевіча. Нягледзячы на тое, што трэба выбіраць бульбу і рыхтавацца да зімы, пакланіцца свайму земляку смышлося і з'ехалася шмат жыхароў з навакольных вёсак і нават з самога Валожына. Рэй вялі самадзейных мясцовых артыстаў, у выкананні якіх былі паказаны ўрыўкі з "Пінскай шляхты". Цудоўна глядзеліся на сцэне кіраўнікі мясцовага сельсавета, якія так выконвалі свае ролі ў "Ідыліі", што госці, якія прыехалі з Мінска, шкадавалі, што няма тэлебачання. А з Мінска прыехалі адзін са старэйшых беларускіх паэтаў Паўлюк Прануза, доктар мастацтвазнаўства, прафесар, пісьменнік Анатоль Сабалеўскі, а таксама валожынцы паэты Віктар Шніп і Валянцін Русакевіч, літаратуразнавец Язэп Янушкевіч.

Свята паэзіі ў Малой Люцінцы будзе традыцыйным і ў наступным годзе абудзецца ў маі.

Н. К.

А РОДАМ
З МІКАЛАЕЎШЧЫНЫ

Жнівеньскай кніжкай у "Бібліятэцы часопіса "Малодосць" стаў зборнік вершаў Ніяны Загарэўскай "Хваля". Нарадзілася паэтэса ў вёсцы Мікалаеўшчына Стаўбцоўскага раёна, скончыла Брэсцкі дзяржаўны педагагічны інстытут. Працуе выкладчыкам роднай мовы, літаратуры і гісторыі Беларусі ў нацыянальна-мастацкай гімназіі Брэста.

З твораў Н. Загарэўскай выступала ў абласных і рэспубліканскіх газетах, на старонках часопісаў "Першацвет", "Малодосць", была яна прадстаўлена і ў калектыўных зборніках "Дзень паэзіі" і "Берасцейскія карані".

"БЕЛАРУСКІ
ГІСТАРЫЧНЫ
ЧАСОПІС", N 3

Намеснік міністра адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь Г. Дылян выступае з артыкулам "Праблемы гістарычнай адукацыі ў агульнаадукацыйных школах Рэспублікі Беларусь": Змешчаны таксама артыкулы М. Мацюшэўскай "Праблема навуковага гістарычнага разумення", В. Панюціча "Рэформы дзяржаўных сляян Беларусі (канец 50-х — 70-х гг. XIX ст.)", У. Тамсінава "Ваенныя паселішчы на тэрыторыі Беларусі ў першай чвэрці XIX ст.", заканчэнне артыкулаў А. Хацкевіча "Аб разбярэенні груповак Арміі Краўбай у Нарачанскай і Налібокскай пушчах (1943—1944)", Э. Іофе "Яўрэі на Беларусі".

С. Барыс прапануе "Слова пра айца Льва Гарошку". Тут жа публікуецца артыкул Л. Гарошкі "Уводзіны ў беларускую міфалогію". Сярод іншых матэрыялаў — "Новая знаходка на Беларусі (графаварчавы скарб XV ст.)" М. Камароўскага, "Музей гісторыі медыцыны Беларусі" Т. Святловіч, "Дзве дарогі ў Германію" І. Сачанкі, "Іосіф Казтанавіч Лагіновіч: нарыс жыцця і палітычнай дзейнасці" У. Ладзева, "Зноў пра герб "места Слуцкага" А. Цітова...

"МАСТАЦТВА", N 3

У нумары змешчаны артыкулы М. Крукоўскага "Цела культуры духоўнай" (будова ўнутранай прасторы матэрыяльнай культуры), У. Мальцава "Юбілей неіснуючага тэатра", Т. Пыско "Позірк у гісторыю", Т. Мушынскай "Прыз "Бенуа дэ ля данс" — балету "Страсці", Т. Ільшыннай "Татальная фатаграфія" Яўгена Паўлава", Я. Шунейкі "Мастацтва супраць дубінак", М. Яніцкай "Зваць да святла", П. Васілеўскага "Ці толькі мінуўшчына?", Д. Падбярэзскага "Быў. Існуе. Будзе?", У. Мархеля і В. Скоробагатава "...Можам памножыць агульнае дабро", гутарка Т. Мушынскай з мастацкім кіраўніком і галоўным балетмайстрам ансамбля "Харошкі" В. Гаявой "Мая галоўная мэта — захаваць калектыў і ягоны ўнікальны рэпертуар...", справаздача Н. Бунцэвіч з "круглага стала", прысвечанага вынікам III Міжнароднага фестывалю авангарднай музыкі ("Накірунак — у сусветную прастору"), дыялог кінакрытыка Е. Бондаравой і кінарэжысёра В. Турава ("Трылогія і надзея")... Ал. Марціновіч ("Гэты сур'езны наіў") рэцэнзуе кнігу Р. Шаўры "Самадзейнае выяўленчае мастацтва Беларусі. Жываліс, графіка, скульптура", Г. Багданова ("Ад "дробнай" да беларускай бальнай...") — "Беларускія народныя полькі" Л. Алексютовіч.

Я — беспрацоўны. Сумна так, калі ў надземным пераходзе мяне калека ці жабрак пагаслым позіркам праводзіць;

і не лягчэй, як прабягу ля барда, тоячы ўзрушэнне, — даць міласціны не магу: скразняк гуляе па кішэнях.

Паэт я, маю божы дар — дасведчаныя кажуць людзі, друкуюся за ганарар, ды з ганарару сыт не будзеш.

Душой багаты, а — жабрак, даўно ў нас парадоксы ў норме... Я — беспрацоўны;

лёгка так на мне дзяржава эканоміць!

У адпачынку плоць, адно душою не адпачываю: штодня людское бачу дню, глыбока людзям спачываю.

Людзей спагаду адчуваю.

ХВІЛІНА
МАКСІМА ТАНКА

У перапоўненай залі, дзе шмат пустога казалі, стомлены дрэмле паэт. Дзень быў ягоны тлумны, век быў ягоны хмурны, быў неспакойны свет.

Ведайце, чалавекі: змружыў паэт павекі, бачыць каб сонца ўзыход, каб нарачанскія хвалі думкі яго пагайдалі,

каб нарачанскія хвоі мроям далі узлёт.

Пякучая такая рана: забіты Юра Авяр'янаў!

Чаму, завошта ён забіты? Быў смелы і таленавіты...

Быў беларускі, быў сядомы... Быў не заслужаны — вядомы.

Быў — і няма! Скразная рана. Зло аніяк не пакарана.

Сляды злачыства ўсе расталі, раней чым цела пахавалі.

Забіта плоць, і кроў забіта, каб голас, вобраз стаў забыты?

А голас быў з душой суладны і смерці ён непадуладны!

А вобраз быў высакародны, ён нашай Будучыні — родны.

МАТУЛІ

Тваю магілу то сняжок атуліць, то дождж амые чыстаю слязою. Я зрэдку гавару з табой, матуля, у цішыні амаль што незямной;

гавораць думкі тут аб набалелым без скрухі — з непраходзячай тугой. Адно ці так жыву на свеце белым, адвык пыгаць, даўно асірацелы, перад зямлі грудочкам апалелы, перад уявай вобраза твайго.

Зося Міхайлаўна — ваша папличніца — хутка сівець пачала.

Што, каб яшчэ ды не клопаты вечныя? Самаахвярна шчыруе, сардэчная, працалюбівая, быццам пчала.

Ўсё на высокай любові трымаецца; вернасць — адданай любові сястра, з вамі ўсё ваша любімая раіцца; век ёй тужыць, стаўшы белаю чайнай, покуль не прыйдзе СУСТРЭЧЫ пара.

Каханніа прагну, Валадар. Ды на Зямлі яго не просяць, — яно, бяспрэчна, неба дар, і на яго святы алтар сябе ахвярныя прыносяць.

Калі яго ў цябе прану, я да ахвярнасці гатовы. Перш чым забраць маю душу, узбагаці яе... Грашу, калі мой грэх — малітвы словы.

"Жаданы, лобы, дарагі!.." — слоў крыштальёвы я не чую; адзін і днюю і начую у доме даўняе тугі.

За што, не ўцяплю аніяк, навошта плата мне такая — яна мне самая цяжкая! Дзе ты, каханая мая?!

Ва ўсім ты: ў песнях салаўя, у водары, у красках мая... У снах цябе я абнімаю; цябе ўсё прадчуваю я.

Стань чарай шчасця — не тугі. О, развініся мне бутонам! Жыву я слоў крыштальным званам: "Жаданы, лобы, дарагі!.."

У ЗІМОВЫМ ЛЕСЕ

Снягі, срабрыстыя снягі... Паслаў іх люты і развесіў. Нібыта сонныя стагі, яліны пышныя у лесе.

Зачаравала бор зіма — заваямі заваражыла. І нават цішыня сама дыханне ў лесе затаіла.

ЦІХЕНЬКА шўкнула кураня — апошняе з усяго вывадку, што ашалепа-ўратавалася ад розных дробных хатніх драпежнікаў і перадужала голад — і Мітук, торгнуўшыся, нібы цягнік перад рухам, усім сваім заклалым целам, прачнуўся.

— Ё-маё, дык ужо ж!.. — Ён працёр непаслухняным кулаком вочы, зірнуў на мурзатыя ходзікі, па якіх ходзяць-топчуцца мухі і не выпіраюць ногі. — Ё-маё! Кыш, кыш з дарогі, сцерава! Расстапчу-у.

Куранятка пырхнула пад трохногі эздлік, на якім стаяў літровы слоік з вадой, гаспадар прагрукаў побач кірзавымі ботамі і, перш чым піхнуць дзверы, затрымаў, як бы вінаваты і поўны спачування, позірк на куранятку.

— Накармлю сёння да адвалу. Круп куплю. Проса. Чуеш? Пацярыі. Багата цярэла — менш засталася. Вырасцеш — яйкамі аддасі. Ясна, шмакадзюка? А цяпер сядзі тут і не вытыркайся, а то якая падла сажрэ. Чакай. Сёння мне пенсію прывязуць на пошту. Багата грошай будзе. Я сёння свята ім устрою. Яны запомняць Мітука. Здохну, а слава доўга цягнуцца будзе: во нам Мітук свята даў! І аблізнуцца. А то як што, языкамі мянцьяць: "Алкаш!" Я сам знаю, не трэба напамінаць. Сядзі мне тут і не ціўкай. Пабег я. За грашыма.

Мітук жыў на Крывой Бярозе, самай аддаленай вуліцы, да пошты было крыху мо за кіламетр, і ён шугануў напракці — цераз калгаснае жыта, якое сцябала па халывах ботаў, замінала, але ж нельга спазніцца: начэпіць Люба замok на дзверы пошты, тады хоць кусай яго.

Вось так Мітук некалі бегаў у школу — што расло на гэтай дзялянцы калгаснага поля, па тым і тарыў сьнежку. Так-сяк адмучыў ён сямігодку, а тады ляжаў на бугарках за школай з хлопцамі ад няма чаго рабіць і прыхнуў твар сухой і жорсткай, як фольга, газетнай, — каб не так моцна пякло. Марылі хлопцы, рашалі, у які белы свет падацца. А на той газетце акурат была абвестка, што ў Горлаўку патрабуюцца дужыя хлопцы для работы ў шахце. Зацікавіла. Прачытаў яшчэ раз, перадаў газету сябрукам. Усхапіліся з зямлі, сабраліся похапкам, не зважаючы на прырэчаны бацькоў, як толькі і бачылі іх — паехалі! Здабывалі вугалёк. Потым нежк непрыкметна Мітук застаўся ў Горлаўцы адзін — паспыталі таго хлеба хлопцы-землякі, ды і далі цягу: грошы грашыма, іх усе не заграбеш, але нависла небяспека — спіцца можна, як двойчы два. Кожны дзень, пасля пад'ёму на паверхню, завядзёнка была "паласкаць" горла ад пылу віном і гарэлкай. Яны паехалі, а Мітук паласкаў горла яшчэ гадоў пятнаццаць, здаровы быў — надоўга, як бачна, хапіла, толькі рукі пачалі выдаваць — трымцелі, не слухаліся. Значных змен якіх-небудзь за той час у асабістым жыцці не адбылося. Сям'ёй не абзавёўся, набыў тое-сёе з апранашкі, далі, праўда, асобную кватэру-аднапакаёўку. Парадзела і ў роце зубоў — каб рамантаваць іх, трэба не піць, а калі ж для іх, зубоў, тут выкраіш час? Не выпадала. Ён і вярнуўся ў Іскань без зубоў, але ў добрым настроі — усмешка, як усё роўна намалёваная, заўсёды вісела на ягоным маршчыністым, з праваленымі ўсяродам шчакамі, твары. Прынялі землякі так, як і прымаюць павяртанцаў: вілы ў рукі — і на гной. У каляну калгасную ступіў ён без разгону, шдэра. Характар у Мітука добры, кожнага прывеціць, кожнаму паспакувае, за чарку дык і ў блін расплешчашча, а зробіць, што папросіць вяскоўцы. Безадказны Мітук. І ў выпіўцы таксама. Піў, як і рабіў, да пераможнага канца, таму брыгадзір Шалабод і вастрыў нярэдка на яго зуб. Як жа — прагульчык. Паляпаўшы ў шыбу, Шалабод звычайна прыстаўляў да пераносцы картузікам руку, углядаўся, ці не відаль дзе Мітука, а Мітук лёгкі на пад'ём, усім сваім задрыпаным тварам тырчыць перад акном, трэ вочы:

— Чаро? Шалабод заводзіўся маланкава, сыпаў соль на рану — у Мітука ж з учарашняга галава, як цэбар:

— Спіш? Дрыхнеш, абібок? Так? Значыць, запомні...

— Грамчэй гавары ці заходзь у хату, але ў мяне выпіць няма, — казаў Мітук, дыхаў на шыбу, на якой заставаліся кроплі, і брыгадзір ківав на іх — маўляў, са шкла можна сашкрэбці і апахмяліцца.

— Слухай туг. Значыць, так. Каня больш не атрымаеш...

— А на храна ён мне! Хоціць, што адбойны малаток пацягаў!

— На гарбу дровы насіць будзеш! На гарбу!

— Ды на зіму я прыб'юся да якой Мар'і!

— Як ты калгасу, так і ён табе! Соткі абрэжам да самых вокнаў!

— Не маеш права! Ты ў шахце быў?..

Цябе, цяцэру такую, там бы задушылі!..

— Ён яшчэ і агрызаецца! — ніякавеў брыгадзір, вадзіў круглай, як гарбуз, галавой па баках, стараючыся ўбачыць каго з людзей, каб і тыя маглі паслухаць, якая ў яго адбываецца трудная размова з аболтусам і чаго гэта каштуе ягонаму здароўю. — Шкада, шкада — нікога няма паблізу. Хай бы паслухалі, як і куды ты выканаўчую ўладу пасылаеш.

— Усё ў цябе? — талопіў вочы Мітук,

БЕНЕФІС ЗІНАІДЫ БРАВАРСКОЙ

Сёння ў тэатры імя Янкі Купалы адбудзецца бенефіс народнай артысткі Беларусі Зінаіды Браварскай. У праграме вечара — спектакль па п'есе Джона Марэла "Смех лангусты", якую на беларускую мову меў шчасце перакласці я, і віншаванні выдатнай артысткі. Да гэтай падзеі я напісаў верш "Смех лангусты" і ўдзячны рэдакцыі "ЛіМа" за тое, што яна знайшла месца для яго менавіта ў гэтым нумары. Хай дзень бенефісу пачнецца для Актрысы з прыемнага сюрпрызу — і добры настрой цэлы дзень не пакідае яе.

СМЕХ ЛАНГУСТЫ

Народнай артысткі Беларусі
Зінаіда Іванаўна БРАВАРСКАЯ
у дзень яе бенефісу

У час бязвер'я і распусты,
Згрызот і дробязных уцех
Гучыць над светам "Смех лангусты" —
Аптымістычны, мудры смех.

Не падабаецца Браварскай
Нышчэ нудлівае і плач.
Яе хадзе, паставе царскай
Зайздросціць малады глядач.

Браварская не ад "бравады" —
Ад слова "бровы", з-пад якіх
Шугаюць веснія пагляды
І падбэдэрваюць усіх.

Браварская — ад слова "бровар".
Машней ад брагі і віна
Свайёй іграй невыпадкова
Галовы кружыць нам яна.

Браварская — ад слова "брава".
І я крычу штосілы "біс"
І зычу шчасця самай бравай
І самай маладой з актрыс.

Уладзімір СКАРЫНКІН

ДАСТАТКОВА БЫЦЬ ШЧЫРЫМ

Сяргей Ткачэнка — расійскі мастак, лёс якога звязаны з Украінай і Беларуссю. Нарадзіўся ён ва ўкраінскай частцы Палесся.

На Украіне прайшло ягонае юнацтва і маладосць. Вышэйшую мастацкую адукацыю атрымаў у Ленінградзе, у Інстытуце імя І. Я. Рэпіна. У Пецярбурзе ён жыве і працуе зараз. У яго пазнавальныя почырк, ягоны стыль выразна адрозніваецца ад традыцыйнай "ленінградскай" школы рэалістычнага жывапісу. Відавочна, што на фарманне светапогляду мастака паўплывала творчасць слаўных майстроў класічнага імпрэсіянізму і расійскіх паслядоўнікаў гэтага напрамку у жывапісе — І. Грабара, К. Каровіна, С. Жукоўскага.

Вялікую ролю ў творчасці Сяргея Ткачэнка адыгрваюць беларускія матывы. Ён аўтар партрэтаў паэта Рыгора Барадуліна, мастака Алеся Марачкіна, даследчыка беларускай культуры Міколы Нікалаева. Асабліва хацелася б адзначыць партрэт Стэфаніі Станюты. Вялікую актрысу пісалі многія мастакі, але мне чамусьці найбольш блізка вобраз, створаны пецярбургскім мастаком.

Сяргей Ткачэнка — ганаровы сябра суполкі "Пагоня", і пазалетаць браў удзел у штогодняй выставе суполкі. Творы майстра знаходзяцца ў дзяржаўных і прыватных зборах Расіі, Беларусі, Украіны, Англіі, Канады, Польшчы, ЗША, Швейцарыі. Мастак не ганяецца за модай, не імкнецца быць сучасным. Ён разумее: каб мець свайго глядача, трэба быць самім сабою, каб быць сучасным — дастаткова быць шчырым.

Выстава твораў Сяргея Ткачэнка экспануецца ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі.

П. ВАСІЛЕЎСКІ

На здымку: С. Ткачэнка, "Дзед Юстын".

Акцёр мусіць быць малады. Да такога асабістага, вельмі выпакутанага меркавання Аляксандра Іванаўна Клімава дайшла якраз на сваю 75-ую гадавіну. Таму што маладыя вочы, жывыя, бліскучыя; багатыя галасы, адметныя сілы, — абавязкова павінны быць у акцёра. Ён, дарэчы, можа быць і сталага веку, але — малады!.. Паспрабуйце з ёй, з Аляксандрай Іванаўнай Клімавай, паспрачацца...

А калі сур'эзна, дык стары, дасведчаны артыст — не баласт для тэатра. Ён можа быць... ну хоць бы маяком, глядзячы на які маладыя акцёрскія караблікі стырнуць праз хвалі — поспеху або няспеху... Калі ж чалавек на сцэне прарабіў пяцьдзсят гадоў і пераіграў усё лепшае, што ёсць у драматургіі, і нават атрымаў за сваю ігру самае высокае колішняе званне — народнай артысткі СССР... "наўрад ці ён на пяцьдзсят першым годзе адкрые штосьці новае сабе ды публіцы". Гэта Аляксандра Іванаўна паўтарыла двойчы. Мо і сябе самую пераконваючы.

"Я нічым не ахвяравала, я толькі набывала ў тэатры", — казала яна і ўдакладняла пра глядацкую любоў, пра радасць жыцця, пра сваіх былых студэнтаў, — заняткі з імі папярэднічалі сённяшнім глядацкім адкрыццям. Таня Кавалеўская — адмысловая заглябленасць, засяроджанасць, сур'эз, з якім ставілася да прафесіі. Іграла Лізу ў

"Дзесях сонца", Джулію ў "Альпійскай баладзе". Не спышалася раскрывацца, не хутка кантактавала, была замкнёнай, нават натурыйстай. На апошнім фестывалі ў Маладзечне ("Маладзечанская сакавіца") яна была занята ў "Чорнай нявесце" Жана Ануя, выконвала адну з цэнтральных роляў пад... наструненую ішу паўнюткае залы, і Клімава пазнавала яе сур'эз, яе засяроджанасць, увачавідкі пераконвалася, колькі ж актрыса працавала над сабой. А Міша Краснабаеў у Віцебску (студэніцкая "Смерць Талеркіна", вострахарактарная роля!) ужо і спектаклі ставіць. Ігар Дзянісаў нездарма быў лідэрам курса, — працуе ў Купалавым тэатры, і такую ролю мае ў "Гаральдзе і Мод" са Стэфаніяй Міхайлаўнай Станютай, — лепш, напэўна, не сыграеш. І Сяргей Шыроцын, — ён яшчэ не знайшоў свой тэатр, але Клімава ўпэўнена, што гэта тэатр Шыроцына лянуецца шукаць... На гастроях у Віцебску Наташа Аладка (яна стала працуе ў тэатры імя Якуба Коласа) прывяла за кулісы сына і мужа. З Аляксандрай Іванаўнай знаёміць. А іграе Аладка ўсё больш і больш... Як ні дзіўна, але пры канцы сваёй сцэнічнай дзейнасці (Клімава так і кажа: пры канцы) яна раптоўна спазнала, што сэнс жыцця якраз у вялікай радасці — яшчэ і ад тых дзесяці чалавек, што працуюць сёння і кажуць: "Мяне вучыла Клімава".

Аляксандра Клімава на сходах тэлеэнтратра па вуліцы Камуністычнай. 60-я гады.

АЛЯКСАНДРА КЛІМАВА:

"Я ТОЛЬКІ НАБЫВАЛА Ў ТЭАТРЫ"

— Аляксандра Іванаўна, а тыя, хто не вучыўся ў вас на курсе, але кажа, што вучань ваш па сцэне, тыя, каму цяпер пад сорок і за сорок?

— У Рускім тэатры, а менавіта там я працую з першага дня, як апынулася ў Мінску, і ні ў якім іншым тэатры сябе не ўяўляю — у Рускім тэатры яны мусяць ужо ззяць, блішчэць, палымнець. Даваць і перадаваць школу пачаткоўцам, — яны, Клебановіч, Кузьміна, Шэлестаў, Брухацкі, Быкаў, Ткачонак. На іх павінен прымацца й трымацца рэпертуар! А ў нас... Усё шукаць кагосьці. Зірнуць на іх па-гаспадарску! Я маю права гэта сцвярджаць. З 1956 года сцэна Рускага тэатра... уся пабітая маімі абцасікамі... Хоць мой рэпертуар даўно мінуўся. Цяперашні глядач, здаецца, мяне і не ведае, не памятае. Маё пакаленне глядачоў цяпер сядзіць ля тэлевізараў, а сустракаюся я з ім часцей у крамах. Стаім па чэргах... Мілыя, сівыя, далікатныя жанчыны (вядома, па-большыні жанчыны). Глядзяць. Думаю, вось зараз яна скажа, што бачыла мяне ў "Барабаншчыцы". Адварочваюся. Раптам: "Аляксандра Іванаўна! А я вас помню... у "Барабаншчыцы"..." Горад мне — родны. Па прозвішчы мяне, здаецца, не называюць, толькі "Аляксандра Іванаўна, добры дзень!" Сын пытае: "Мама, хто гэта?" А я не ведаю. Чалавек, глядач. Мяне спыняюць, са мной перамаўляюцца. І — памятаюць ролі, узлёты, правалы...

— Цікава, а што сама Клімава лічыць правалам?

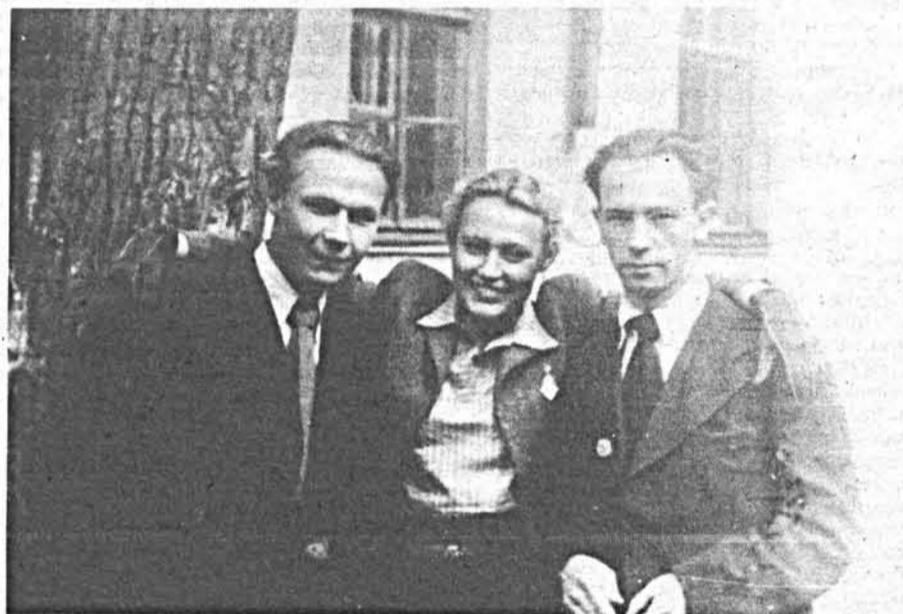
— Каб сыграць Ранеўскую і вылучыцца ў гэтай ролі, я мела ўсё. І пароднасць, і інтэлект, і веданне жыцця, і шарм. Але ж чагосьці забракавала. Не знайшла сутнасці гэтай кабеты! Што такое яе чалавечая раскіданасць? Ранеўская такая самая недарэчная, як і я. Жыла эмоцыямі, не лічыла, не вылівала, не рахавалася. І вінавачу ў гэтым правале толькі сябе.

— А каго за пяцьдзсят гадоў сыграць так і не выпала?

— Медэю. Падавала заяву, мастацкая рада адмовілася браць яе ў рэпертуар — што старажытнагрэцкую, што сучасную...

— А была такая роля, якую не хацелася пакідаць — да болю?

— Любы акцёр ведае, што такое поўнае зліццё з вобразам, калі нішто не паўстае між літаратурай і табой, але гэта бывае два-тры разы ў жыцці. Такім быў для мяне спектакль "Двое на арэлях", такою была роля, у якой я старэла! Але любіла я ўсе ролі. Нават Ранеўскую. Хоць... Адзіная роля, якую, насуперак усяму, лічу няўдалай, і не люблю, і не шкадую — лэдзі Макбэт.

У двары вучэльні Малога тэатра. Масква, 1947—1948. Злева — аднакурснік Юры Сідарай.

Хай даруе мне Барыс Іванавіч (Луцэнка, рэжысёр-пастаноўшчык спектакля "Макбэт". — Рэд.), а я мяркую, што гэта быў ці не самы ўдалы, ці не самы варты ягоны спектакль, для мяне ўдзел у ім заставаўся... службаю. Сцэне — але службаю.

— Вы неаднойчы казалі, што не любіце кіно, але ж здымаліся багата...

— А я не пасябрала з камерай. Мне патрэбна жывое дыханне людзей, бо я ніколі не ведаю наперад, як сыграю, як патраплю правесці кавалак, сцэну, урывак. Я люблю імгненнасць і хуткаплыннасць тэатра. Сам працэс жыцця на сцэне.

— А як вы ацэніце сёння гэты працэс — на сённяшняй сцэне?

— Здаецца, тэатр страціў арыенцір. Маяк. Старога акцёра... Я не пра адзін беларускі вяду гаворку. Без сучаснасці на сцэне не абыйсцяся. Без сучаснай, сённяшняй п'есы, без намацвання балючых месцаў рэчаіснасці (так можна сказаць?), без намагання вызначыць, чаму баліць, тэатр страчвае... нейкі крываток. Раней драматургі не баяліся важдання з аднадзённымі п'есамі. Я не люблю вызначэнне "аднадзёнка", але па іх, па падобных п'есах, можна цяпер узнавіць... мовім так: падзейны шэраг нашага жыцця! Яны хвалявалі глядача не менш за Шэкспіра і Чэхава! Дарэчы... Каторы год еўрапейскі тэатр, мяркуючы па водгуках у прэсе, займаецца Чэхавым, — Чэхаў не

дазваляе страціць прафесію! Чэхаў — гэта школа драматычнага мастацтва! Я... жыў ужо без Чэхава. Сілкуюся тэлевізарам, не маю запрашэнняў на свежыя спектаклі. Ездзіць самастойна — дорага... Прафесія! Колькі яна вымагае, але так хутка губляецца!

— Але ж знайшла ў тэатры для вас п'еса — менавіта цяпер...

— "Старая актрыса на ролю жонкі Дастаеўскага". Я ўдзячная за гэтую п'есу і Луцэнку, і Карпава, рэжысёру спектакля. Жыццё яе, старога актрысы, — мае жыццё. Я хацела, каб глядачы зразумелі, на маю гераіню глядзячы: пакуль сэрца чалавечы тэхкае, яно ўвесь час вымагае абнаўлення. А душа — лунанні! Тое, што з сябе можна смяяцца — шчасце! Перабіраю жыццяпісы вялікіх, найвялікшых актрыс: ва ўсіх фінал аднолькавы. Жалхівы, цяжкі адыход... А я шчасліва тым, што іграла ролі свайго ўзросту, што не бралася за Джульету ў семдзсят гадоў, — а былі ж майстрыхі, хоць бы Бабанавы, і вачэй з яе не зводзілі! Як іграла! Я і сведчу цяпер, шмат што набыўшы ў тэатры, — геніяльна іграла...

P.S. Першага кастрычніка вечарынай Аляксандры Клімавай Акадэмічны рускі тэатр Беларусі распачынае свой сезон.

З Аляксандрай КЛІМАВАЙ гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ
Фота з асабістага архіва Аляксандры КЛІМАВАЙ; рэпрадукцыя Аляксея ІЛЛІНА.

ПРА МНОГАЕ СКРЫПКА РАСКАЖА...

Нагодой для напісання гэтых нататак сталася падзея неардынарная — канцэрт-манаграфія са скрыпічных твораў Генрыха Вагнера.

Скрыпічная музыка ўяўляе сабою сферу, нязменна прыцягальную для нашага прызнанага майстра; яна — галіна яго нястомнай і пільнай кампазітарскай увагі. Будучы аўтарам чатырох сімфоній, манументальных пазэм, вядомых твораў для музычнага тэатра ("Падстаўная нявеста", "Святло і цені", "Пасля балю", "Сцяжына жыцця"), мноства харавых партытур, Г. Вагнер пастаянна звяртаецца да стварэння скрыпічных сольных і ансамблевых опусаў, колькасць панарама ім у гэтай сферы дасягае сотні.

Панарама Г. Вагнера шырыцца ад дзіцячых п'ес-мініячур (зборнік "Прыступкі" для самых юных выканаўцаў і "Дзіцячы альбом") да буйных твораў канцэртнага плана, транскрыпцый з балетаў і, нарэшце, маштабных кампазіцый — такіх, як "Фантазія для скрыпкі з аркестрам" і Скрыпічны канцэрт (прэм'ера адбылася ў 1985 г., салістка — Вольга Пархоменка).

Ягоная прыхільнасць да сферы скрыпічнага мастацтва невыпадковая: першыя музычныя ўражанні Г. Вагнера былі звязаны з іграй на скрыпцы яго бацькі, з "сімфоніяй" музычнага перадаваўца пабыты ў родным Жырадаве, невялікім гарадку паблізу Варшавы; з мастацтвам народных музыкантаў, з хатнім граннем, працай тапёрам у кінатэатры... Усё гэта паўплывала на кола творчых інтарсаў, вызначыла адметныя рысы ўласнага мастацтва.

Ці не з ранніх гадоў выявілася нязменная прыхільнасць майстра да фальклору? Успомнім тонка аграненыя, прыгожыя п'есы ў народным духу — "Аберэк" з яго раскаванай стыхій танцавальнасцю або "Імпровізацыю", дзе гучанне скрыпкі нагадвае народныя інструментальныя найгрышы.

Для Г. Вагнера не існуе ў мастацтве жанраў "высокіх" і "нізкіх": вось чаму ў сваёй нядаўня закончанай Чацвёртай сімфоніі "Пра Беларусь" (на вершы Лікастаў Буйло) ён, поруч са складаным народна-сімфанічным аркестрам, выкарыстаў народны хор як яркую, незвычайную тэмбравую фарбу.

Генрых Вагнер заўсёды адчувае музычны тэмбр як адухоўленую матэрыю, персаніфікуючы "голос" кожнага інструмента. Зусім парознаму гучыць тэмбр скрыпкі ў п'есе "Імпровізацыя" з яе наіўнай немудрагелістасцю ме-

лоды і натуральнай прыгажосцю арнаментыкі, або — у "Фантазіі на іспанскія тэмы" з імпульсіўнымі, вострымі рытмамі і экзатычнымі рэзкімі інтанацыямі. Характарнасць скрыпічнага тэмбру — рознаму ўспрымаецца ў "Старадаўнім танцы" з яго класіцысцкай ураўнаважанасцю або ў "Оргіі фанатыкаў" з балета "Святло і цені" з яе напружанай пльынню дысанансаў і гранічна экспрэсіўным гучаннем. Таму галоўная і найбольш складаная задача інтэрпрэтацый Г. Вагнера — выявіць у кожным з твораў характарнасць, шматлікія вобразы, акцэнтаваць спецыфіку тэмбравага гучання інструмента.

Успамінаю, як падчас падрыхтоўкі да беларускага конкурсу скрыпачоў мы са студэнтам (пазней лаўрэатам конкурсу) Робертам Смалінскім рэпэціравалі "Фантазію на іспанскія тэмы" Г. Вагнера. Нам пашчасціла атрымаць згоду

аўтара на ўдзел у рэпетыцыі. Генрых Матусавіч сеў за раяль і гранічна выразна, рэльефна высветліўшы асаблівы нацыянальны каларыт п'есы, бліскуча сыграў яе са студэнтам, магчыма, нават крыху выгербалізаваўшы для большай нагляднасці выярэненныя сродкі выканання. Які выдатны, уражлівы ўрок інтэрпрэтацыі сваёй музыцы даў нам майстар у той дзень!

Здарылася так, што канцэрт, які адбыўся ў Вялікай зале Акадэміі музыкі і пра які ідзе гаворка, супаў на часе з горкай падзеяй у нашым музычным жыцці: не стала выдатнага скрыпача Льва Гарэліка. Ён быў, у сутнасці, першым выканаўцам усіх скрыпічных твораў Генрыха Вагнера (як і музыкі іншых беларускіх кампазітараў) і ўжо рыхтаваўся запісаць на радзіе нядаўна закончаную кампазітарам Санату для скрыпкі і фартэпіяна і "Пазму". На жаль, зрабіць гэта яму не давялося... Супрацоў-

ніцтва Генрыха Вагнера з Львом Гарэлікам можна параўнаць з прыкладам мастакоўскай садружнасці-сатворчасці вялікіх скрыпачоў з творцамі музыкі (Фелікс Мендэльсон — Фердынанд Давід, Іяганас Брамс — Ёзаф Іахім, Бэла Бартاک — Ёжаф Сігеці, Дзмітрый Шахнакоў — Давід Ойстрах). Леў Гарэлік, як ніхто ўлюбенаму ў беларускую музыку, больш за іншых удалася выявіць тонкую эмацыянальнасць і характэрную маляўнічасць музыкі Г. Вагнера.

Якім высокім натхняльным прыкладам выканання новай музыкі павінны паслужаць мастацтва Першай Скрыпкі Беларусі — для новай генерацыі скрыпачоў!

Радуе, што моладзь Беларускай скрыпічнай школы ўжо са студэнцкіх гадоў далучаецца да выканання нашай нацыянальнай музыкі. У канцэрте з твораў Г. Вагнера выступілі студэнты Надзея Артуганова, Дзіяна Збужыньская (клас прафесара В. Зяленіна), Ксенія Гераўкер, Аляксандр Афанасьеў (клас народнага артыста Беларусі Л. Гарэліка), Таццяна Лявіцкая, Аляксандр Яканюк (клас прафесара А. Ямпольскага), Настася Сычова (клас старшага выкладчыка Л. Умновай), Кацярына Малочкава (клас прафесара В. Чарныша), асістэнт-стажор Алег Подаў (клас старшага выкладчыка Р. Крысель). Была прадстаўлена праграма з твораў досыць разнапланавых па настрою, вобразах, часе стварэння і ступені складанасці.

Спачатку прагучала другая, павольная частка Скрыпічнага канцэрта з яе няспешнай аравадальнасцю і ўнутранай эмацыянальнай стрыманасцю. Стыхія народнага меласу раскрылася ў "Варыяцыях на беларускую тэму" і "Аберэку". Неакласіцысцкія рысы паўсталі ў "Старадаўнім танцы", "Гавоце", "Ронда". Розныя грані скерцоўнасці зазлялі ў трох "Капрычыю" і "Гумарэсцы". Жываліснай яркасцю, павышаным эмацыянальным тонунам вылучалася "Оргія фанатыкаў" з балета "Святло і цені", а "Танга" з балета "Падстаўная нявеста" паланіла сапраўдным шармам.

Пачаўшыся са слоў памяці Льва Гарэліка (выступіў загадчык кафедры скрыпкі прафесар А. Ямпольскі), канцэрт закончыўся прысвечанай гэтаму цудоўнаму музыканту і чалавеку натхненнай "Пазмай" Г. Вагнера.

Кожны год філарманічныя афішы анасуюць прэм'еры твораў Генрыха Вагнера, нястомнага мастака, з-пад яра якога выходзяць усё новыя і новыя творы. Будзем спадзявацца, што з'явіцца і нямаля новай, арыгінальнай музыкі для скрыпкі — любімага інструмента Майстра.

Ігар ВЯДЗЕНІН,
кандыдат мастацтвазнаўства,
прафесар Беларускай акадэміі музыкі
На здымку: народны артыст Беларусі
Генрых ВАГНЕР сярод юных выканаўцаў.
Фота А. ЕЛІСЕЕВА

НА ПАЧАТКУ ДАРОГІ...

Аматары музыкі Гродна і Ваўкавыска пазнаёмліся з іграй маладой піяністкі Марыны Белашук. Яе выканаўчай манеры ўласцівы эмацыянальная адкрытасць, парывістасць. Яна валодае цудоўнай тэхнікай і бездакорным густам. У яе — добрая школа. Адным словам, мы пачулі музыканта вельмі высокага прафесійнага ўзроўню.

Марына нарадзілася ў Гродне. Вучылася ў Гродзенскай музычнай школе. Потым паехала ў Маскву, дзе прадоўжыла адукацыю ў музычным вучылішчы і ў Акадэміі музыкі імя Гнесіных, цяпер удасканальваецца ў асістэнтур.

Сустрэча з таленавітым чалавекам — гэта амаль заўсёды свята. Але сустрэча з сур'ёзным і ўдумлівым мастаком — гэта ўжо нагода для размовы. Аднак я быў крыху расчараваны нешматслоўнасцю піяністкі. Пэўна ж, у сапраўдных прафесіяналаў свая логіка: яны аддаюць перавагу стварэнню мастацтва, а не гаворцы пра мастацтва.

— Марына, ці не ўспомніце сваю першую сустрэчу з музыкай — гэтую вызначальную для вашага жыцця падзею?

— Вельмі цяжка адказаць. Колькі сябе помню, заўсёды любіла музыку, хоць, вядома, розныя настроі бывалі...

— Многія гадзі аддадзены вучобе...

— Думаю, што мая ігра ўключае цэлы шэраг кампанентаў, унесеных маімі педагогамі. Я адчуваю гарачую ўдзячнасць да ўсіх, хто са

мною працаваў. З кожным днём я ўсё яшчэ пачынаю разумець, як важна здолець навучыцца лепшаму, чым настаўнік валодае.

— Уяўляю, колькі сілы трэба маладому артысту, каб не згубіцца ў велізарнай прасторы такога мегаліса, як Масква. Ці ёсць у вас апекуны? Да якога музычнага кола вы належыце?

— Пакуль я знаходжуся яшчэ "пад крылом" роднай Акадэміі. І толькі ажыццяўляю першыя спробы пачаць самастойную дзейнасць. На жаль, без саліднага патраната немагчыма колькі-небудзь паспяхова рэалізаваць сябе. Ёсць і ўнутраныя складанасці: дзеля таго, каб удасканальвацца і дасягнуць вяршыняў, трэба шмат працаваць. Таму сіл на барацьбу за існаванне пакуль не хапае. Але надзея жыве.

— Вы іграеце Скарлаці, Баха, Шапэна, Ліста, Равеля, Альбеніса. Ваш рэпертуар досыць шырокі. Ёсць, відаць, і любімыя аўтары?

— Я люблю іграць рамантычную музыку. Хоць лічу для сябе немагчымым цяпер прысвяціць усе сілы аднаму кампазітару або аднаму стылю: манаграфічнасць — гэта не мой падыход. Што да сучаснай музыкі... Яна (выключаючы бюспрэчныя шэдэўры, вядома) здаецца мне сучэйніцай, чым захапляючай. Кампазітары сёння не столькі ствараюць, колькі спрабуюць стварыць вялікія творы.

— Дарога да Алімпа выбрукавана камнямі. Тым не менш я веру ў тое, што вас чакаюць прызнанне і вядомасць!

Віталь РАДЗІЕНАЎ

ЖЫНОВІЧ, ШУШКЕВІЧ І — ?

На жаль, нам амаль няма чаго сказаць пра гэты фотаздымак. Спадзяёмся, што вызначыць хаця б нейкіх людзей у самавітым гурце дапамогуць нашы сталыя чытачы. Пэўна падказка для дапытлівых — у надпісе: "Вучнёўскі камітэт і актыў практ.-паказальнае школы пры Беллэдтэхнікуме імя У. М. Ігнатоўскага. (Чыйго імя — закрэслена чарнілам. — Рэд.). 20/XII-25 г.

Менск".

Вядомая русліваца народна-інструментальнага мастацтва Зоя Мікітаўна Насценка, якая прынесла гэтае фота ў аддзел музыкі "ЛіМа", звярнула увагу на твары двух чалавек, якіх удалося пазнаць. У другім радзе знізу, першы злева — малады Станіслаў Пятровіч Шушкевіч, цяпер ужо наш хрэстаматычны пісьменнік. Непадалёк ад яго, трэці злева ў гэтым жа радзе — Іосіф Іосіфавіч Жыновіч, цяпер ужо хрэстаматычны дзеяч музычнага мастацтва, цымбаліст-віртуоз, педагог... Але ж вакол іх — яшчэ два дзесяцігодных, прыгожых, маладых твараў! Мабыць, нашчадкі гэтых людзей маюць у сваіх сямейных альбомах гісторычны здымак 1925 года і маглі б паведаміць штосьці адметнае? Мабыць, ёсць апісанне здымка ў архівах, даследчыкаў? Мабыць, знойдзецца чытач, для якога наша фотазгадка — іскрынка памяці пра далёкае юнацтва?

НА ВОСТРАВЕ
ДУШЫ

УСХОДЫ ЗЛА

Прыхільнікі беларускай паэзіі добра ведаюць імя наваполацкага паэта Навума Гальпяровіча. Вядомы ён і як журналіст. І вось ужо другі сезон у рамках абанемента вечарынаў тэатра паэзіі "Зніч" адбываецца сустрэча з ім. Імпрэза мае назву "На востраве душы". У гэтым сезоне адбылася яна 19 верасня, у памяшканні Нацыянальнай бібліятэкі.

Пачалася вечарына з паэтычнага эпіграфа — кампазіцыі па творчых паэты, якую выканаў артыст А. Шчараў, і ўступнага слова мастацкага кіраўніка тэатра "Зніч" Галіны Дзягілевай. А далей рэй павяла пачынаючая журналістка, дачка Навума Гальпяровіча Вольга Гальпяровіч. Яна мусіла даказаць прысутным сваё прафесійнае майстэрства і... правяла цікавую гутарку са сваім бацькам.

Далей у вечарыне бралі ўдзел гісторык Мікола Ермаловіч, крытык Пятро Вясячэнка, паэтка, яна ж супрацоўніца бібліятэкі, Людэка Сільнова, дырэктар бібліятэкі Галіна Алейніківа. Прыехалі на вечарыну і землякі паэта. Загадчык Наваполацкага аддзела культуры Людміла Касьянава з дачкой Люсяй чудаўна выканалі пад гітару песні на вершы Н. Гальпяровіча. Магілёўскі кампазітар Мікола Яцкоў таксама парадаваў слухачоў песнямі на вершы героя вечарыны.

Адбылася сустрэча не толькі з паэтам, але і з асобай. Нездарма гэты абанемент тэатра "Зніч" мае назву "Тайна знічнага святла" — бо кожны творчы чалавек, асабліва паэт, гэта неспазнаны свет. Шчыра, пранікнёна паэзія Навума Гальпяровіча дазволіла прысутным пабываць на "востраве паэтавай душы", але і пераканана, што зніч паэзіі — таямніца.

Н. К.

ДЛЯ ЗЕМЛЯКОЎ

У раённым цэнтры Акцябрскі Гомельскай вобласці пастаянна дзейнічае выстава карцін. Значнае месца ў экспазіцыі займаюць работы земляка, ураджэнца вёскі Растоў Леаніда Дробава — аўтара многіх манаграфій па мастацтве, доктара мастацтвазнаўства. Мастак часцяком наведваецца ў родныя мясціны, прычым не з пустымі рукамі, а з падарункам — адной з апошніх работ. Сёлета, напярэдні свайго 70-годдзя Леанід Дробаў перадаў для галерэі серыі сваіх работ, якія змогуць убачыць усе жыхары раёна.

На здымку: у выставачнай зале галерэі. Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА

ПЕРАБІРАНКІ

Так некалі называлі вырабы ткацтва, зробленыя ўручную ў хатніх умовах. Кожную нітку, успамінае Вольга Лысак, трэба было некалькі разоў перабраць, перш чым атрымаецца прыгожы малюнак. А працавітасці і ўсёдлівасці Вольгу навучыла маці, прымушаючы кожную вольную хвілінку рыхтаваць сабе пасаг. Сёння для Вольгі Фёдарайны ткацтва — частка жыцця, без якой яна сабе не ўяўляе. Да пенсіі яна працавала ў саўгасе "Парэчка" Кастрычніцкага раёна, а цяпер, калі больш часу, з задавальненнем займаецца ткацтвам.

На здымку: Вольга Фёдарайна Лысак, неаднаразова ўдзельніца конкурсу ў народнай творчасці ў раёне, са сваімі перабіранкамі. Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА

Праблемы вёскі, сялянскага жыцця — традыцыйная тэма ў беларускай літаратуры. Дастаткова згадаць хаця б "Новую зямлю" Я. Коласа і "Палескую хроніку" І. Мележа, што з'яўляюцца нашым нацыянальным гонарам. Як жа няпроста пасля такіх папярэднікаў сказаць сваё адметнае слова пра свой народ, пра сваю зямлю! Задача больш складаная, чым увесці ў абжытым, прыгожым гарадскім квартале новы дом, які б прыцягваў увагу не толькі ўтульнасцю для ягоных жыхароў, але і ваблівасцю архітэктурнай адметнасцю.

Дом Генрыхы Далідовіч — раман "Заходнікі" — пабудаваны на трывалым падмурку народнага жыцця. Маючы перад сабой узоры сапраўднай літаратуры, узбагачаны гістарычным вопытам грамадства і ўласнай творчай практыкай па напісанні трылогіі "Гаспадар-камень", "Пабуджаныя", "Свой дом", Генрых Далідовіч у рамане "Заходнікі" адлюстравваў жыццё беларускай вёскі першых пасляваенных гадоў, той пласт народнай псіхалогіі, маралі і этыкі, што нявечылася ў працэсе ўтапічных эксперыментаў. Разам з тым, раман "Заходнікі" — гэта твор і аб сучаснасці, бо, выкарыстоўваючы арыгінальную форму (раман у рамане), пісьменнік даводзіць дзеянне ў творы да нашых дзён. Пад такім двайным вуглом гледжання — аўтара і ягонага героя, ці, лепш сказаць — антыгероя Кураглядава — усё, што адбываецца ў рамане, атрымлівае асаблівую напоўненасць і стэрэаскапічнасць.

Зрэшты, падзеі, аб якіх апавядае пісьменнік таксама асаблівыя. Гэта гістарычны пералом у лёсе беларускай вёскі, сялянства, што стала ахвярай вялікага здзеку ў сталінскія часы і прайшло праз жахі прымусовай калектывізацыі. Асаблівае яшчэ і ў тым, што "заходнікі" ўжо ведаюць аб згубных выніках перабудовы вясковага ўкладу на "новы" лад там, на ўсходзе, дзе адпаведная лямка адбылася яшчэ ў пачатку 30-х гадоў.

Ужо на першых старонках твора Г. Далідовіч знаёміць нас са сваімі героямі — Францішкам Грыгарэвічам і ягоным пляменнікам Сцяпанам, людзьмі сумленнымі, працавітымі, высокамаральнымі. Адметнасць жыцця гэтых персанажаў у тым, што яны народжаны і жывуць у эпоху вялікіх грамадска-сацыяльных катаклізмаў, іх апаліла вайна і гады пасляваеннага ліхалецця. Жыццё гэта не мае пэўнасці, людзі каюцца новых (не лепшых) змен, хоць і спадзяюцца некай ператрываць. Вёска яшчэ не акрыяла ад удару, нанесенага вайной, сяляне жывуць у зямлянках, прыдушаны падаткамі і іншымі паборамі, з якімі цярыліва, як з абложнымі зацяжымі дажджамі, вымушаны лічыцца Грыгарэвічы. У герояў твора бясконца адймаюць: то радасць шчаслівага кахання, то апошнюю капейку ці бульбіну, то дзялянку лесу, і трэба цяпер выпрошваць драўніны на столь і вокны, даючы хабар начальніку, аддаваць дзяржаве мяса, малако, яйкі і інш. На працягу раманага часу і Францішак, і Сцяпан Грыгарэвічы мужна абараняюць сваю чалавечую годнасць, застаюцца нязломнымі нават перад крывадушамі, у асяроддзе якіх трапляюць пасля таго, як па хлуслівым даносе іх арыштоўваюць, адрываюць ад усяго, што надавала іхняму жыццю сэнс.

Як вядома, крызіс калгаснай сістэмы надзвычай хвалюе сённяшняе грамадства. Г. Далідовіч сваім раманам "Заходнікі" ўступае ў дыялог з ужо выказанымі меркаваннямі пра лёс беларускай вёскі і выказвае сваю аб'ектыўную думку безадносна да пазіцыі палітычных партый ці грамадскіх рухаў.

Сапраўдная творчая ўдача Г. Далідовіча, роўная мастацка-філасофскаму адкрыццю — гэта цэнтральны герой рамана, старшыня сельсавета, а затым калгаса Апанас Кураглядаў. Менавіта з ім так ці інакш звязаны і ўзаемадзеянні ўсе астатнія персанажы. Характар гэты жывы і шматзначны. Варта адзначыць, што такога беларускага літаратара раней не ведала.

Кураглядаў — спараджэнне таталітарнага рэжыму, ягоны сын і абаронца. Ён вырастае, сфарміраваўся ва ўмовах перманентнай вайны дзяржавы з ўласным народам. Бязлітаснасць як галоўная рыса таго часу вельмі выразна праглядаецца ў паводзінах Кураглядава, які, паводле ягоных перакананняў, "павінен служыць дзяржаве, партыі", а найперш "бацьку народнаму".

Г. Далідовіч з дапытлівасцю, уласцівай сапраўднаму майстру, паказвае вытокі гэтага характара. З застольнай размовы Курагля-

дава з ягоным земляком Сяргеевым, што быў у трыццатыя гады першым старшынёй калгаса ў далёкім расійскім Ветраве, а цяпер прыехаў да заходнікаў жабраваць, бачна, што Кураглядаў змалку ўхіляўся ад чорнай работы, але заўсёды стараўся ўварваць лепшы кавалак. "Змоладу цягнуўся да піянераў і камсамольцаў, тачыў зубы на чужое добро". Людзі сталі баяцца гэтага актывіста, бо зразумелі, што дзеля ўласнай выгады ён гатовы ўтапіць роднага бацьку.

Кураглядаў рана зразумеў, як ён любіць гаварыць, "дыялектыку" жыцця: каб выжыць, трэба біць іншых. Такім Кураглядава зрабіла сістэма, бо не было ў яго ўнутранага рэгулятара — працавітасці, дабрыві, спагады да чалавека, якія б дапамаглі выстаяць перад наступам змрочных сіл, што далі волю самым прымітыўным чалавечым інстынктам. Таму Кураглядаў ахвотна ідзе за камсамольскім важаком Бяздомным, што прыехаў з горада, заўважыў і настроіў Апанаса на патрэбны лад. Якраз па падказцы камсамольца-сакратара Кураглядаў зжыў са свету свайго роднага дзядзьку Яўграфа, працавітага селяніна, дабіўся ягонага раскулачвання і тым самым перад начальствам засведчыў сваю свядомасць і адданасць. Семя зла, кінутае на прыдатную глебу, дало багатыя атрутныя ўсходы. Адвернуты сістэмай ад самога разумення добра і справядлівасці, ад усяго таго, што замінала, на думку перабудоўшчыкаў, на шляху да ілюзорнай мэты, пачынае Кураглядаў паступова прырастанне да наменклатуры. Ён адчуў: "Я — сіла, звязаная з вялікай вышэйшай сілай!.."

Кураглядаў без аглядакі ідзе за гэтай сілай, няўхільна трымае лінію партыі і бюракратыі, паспяхова ўжываецца з ёю і з цягам часу становіцца "сваім" у гэтай сістэме. Яшчэ да вайны Кураглядаў усвадоміў: той, хто чымсьці ўхіляецца ад генеральнай лініі ці не паслявае да яе зігзагамі, як гэта здарылася з ягоным земляком Сяргеевым, той тым самым сведчыць пра сваю адмоўнасць і ў рэшце рэшт паўстае як яўны ці замаскаваны класавы вораг. А таму ў Кураглядава выпела цвёрдае перакананне: "Цісні, даві ўсіх незадаволеных і няўгодных! Калі трэба, то — і свайго дзядзьку ды бацьку! Вось тады ты — кіраўнік!"

Якія яшчэ ступені "росту" прайшоў Кураглядаў, што вясковым хлопцам першы раз трапіўшы ў горад, баяўся цяжніка? Шафёрскія курсы, праца ў калгасе, нядоўгая служба ў войску, а затым вайна. Зімой сорок другога года "хлопцы з Вялікай зямлі", з якімі "да трох не гавары", забралі ў партызаны. Як успамінае сам Кураглядаў, "на ражон не лез, бярог галаву, але і не філоніў. Дык і ў людзі выбіўся. Камандзірам узвода стаў, у партыю ўступіў, ордэн і некалькі медалёў атрымаў".

Аднак, прайшоўшы праз выпрабаванні партызанствам, Кураглядаў не стаў вышэй, святлей, не ачысціўся душой, наадварот, — ператварыўся ў яшчэ больш хітрую і жорсткую істоту, у якой адно за адным канчаткова адміраюць, здавалася б, невышчальныя пачуцці, — забыўся нават на жонку і сына, якіх, як і іншых вяскоўцаў, па прызнанні Сяргеева, калгас "давеў да торбы".

Пасля вызвалення на фронт Кураглядаў не трапіў. Уладкавацца "далей ад перадавой, снарадаў і куль" дапамог партызанскі сяржук Уладароў, які зрабіўся сакратаром райкома і падбіраў сабе адпаведныя кіраўнічыя кадры. Пасля, зняты з пасады дырэктара мясакамбіната за амаральныя паводзіны, Кураглядаў тым не менш з ласкі Уладарова не выпадае з кіраўнічай абымы. Чаму? "Бо ад лініі не адстаю, не збочваю, устойваю на нагах на ўсіх паваротах".

Не абцяжараны працай, выкарыстоўваючы рэальную ўладу над лёсам і жыццём вяскоўцаў, і на пасады старшыні сельсавета, а пасля калгаса Кураглядаў паводзіць сябе, як заваёўнік у чужой краіне, робячы стаўку ў сваіх дачыненнях з людзьмі на знявагу і пагрозы, данос, міліцыю і сілу зброі, з якой не расстаецца ні ўдзень, ні ўночы. З вялікім задавальненнем і асалодай старшыня "ганяе" сваіх сабутыльнікаў і падначаленых — начальніка пашпартна-ваеннага стала Навуменкава, фінагента Клопікава, дае ім накіраваць, загад — націснуць, "узмацняць нервы". Як ажыццяўляць гэта, Кураглядаў падае асабісты прыклад у час бульбанарыхтоўкі, выклікаючы абурэнне, здавалася б, да ўсяго звыклых вяскоўцаў. Кураглядаў, як сапраўдны майстар

"класавай барацьбы", умее адшукаць нават тое, чаго няма, але што патрэбна ў дадзены момант больш высокаму начальству, загадвае выкапаць і забраць ужо пасеяную жанчынамі бульбу, не забываючыся пры гэтым і на свой інтарэс.

Калі б Кураглядаў глядзеў на свет нармальнымі чалавечымі вачыма, ён бы ўбачыў, што ў вёсцы людзі як людзі, лаяльныя да ўлады, хочучы мірна жыць і працаваць на ўласнай зямлі, бо разумеюць, што ў калгасе селянін стане парабкам. Аднак справа ў тым, што ён глядзіць на ўсё праз бінокль сталінскай класовай барацьбы і бачыць у селяніне з ягонай верай ў Бога ворага, якога неабходна знішчыць і як клас і як асобу. Гэта Кураглядаў паспяхова зрабіў у дачыненні да тых жа Грыгарэвічаў.

Упэўненасць у сваёй беспакаранасці прыводзіць Кураглядава да звычайных крывадушных злычынстваў. Як ваўкі ў зграі, моцныя сваёй спайкай і звязаныя агульнымі карыслівымі інтарэсамі, Кураглядаў разам са старшынёй суседняга сельсавета Курловым і ўчастковым міліцыянерам Лявоным аб'ядноўваюцца ў банду і пачае рабуць дзяржаўныя магазіны. Паказальна, што начальнік раённай службы бяспекі Мірзоў настойліва ўгаворвае Сцяпана Грыгарэвіча ўзяць "на сябе" рабаванне магазіна, абцягаючы ўзамен адпаведна за краты на пяць год як крывадушнага злачынцу, а не на дваццаць пяць год — за міфічную антысавецкую агітацыю. Кола, як бачым, замкнулася: Кураглядаў са сваімі хаўруснікамі рабуе, а энкавэдзі дапамагае ім замесці сляды.

Драпежніцкая дзейнасць Кураглядава спалучаецца з парушэннем агульначалавечых маральна-этычных нормаў. Герой нясе ў сабе актыўную разбураўчую сілу: усё, да чаго дакранаецца ён — дэградае. Г. Далідовіч выдатна паказаў гэта праз лёс сельсавецкага конюха Мішкі Супраневіча, а таксама праз паводзіны шматлікіх палюбоўніц Кураглядава.

Знаходзячыся на пенсіі, Кураглядаў піша ўспаміны, у якіх імкнецца амнісціраваць сваю былую дзейнасць. З дыстанцыі пражытых гадоў Кураглядава і сёння свеціць дарагое яму мінулае. І ніякія сведчанні аб жахах сталіншчыны, таталітарнага рэжыму не могуць перайначыць гэтага "храніцёра", які і цяпер перакананы, што на чалавека патрэбен кій.

Г. Далідовіч у рамане "Заходнікі" выявіў смеласць у пастаноўцы важных грамадскіх праблем, узрослую сацыяльную відушчасць. Ён паказаў, што, вылучыўшы на камандныя вышні нічэмыны людзей тыпу Кураглядава і Уладарова, сістэма тым самым раней ці пазней не магла не прыйсці да свайго ганебнага фіналу. Узгадаваны партыйнай апекай, выхаваныя культам сілы і бяспраўя, гадамі беспакаранага глумлення над праўдай і справядлівасцю, яны непазбежна прыйшлі самі і прывялі саму сістэму да дэмаралізацыі і краху. У гэтым таксама праўда жыцця і значнасць рамана Г. Далідовіча. Невыпадкова ў сваёй "Хроніцы" Кураглядаў выступае настальгічным плакальшчыкам па сталінскім часе, даступным яму сродкамі хоча павярнуць назад кола гісторыі.

Генрых Далідовіч у рамане "Заходнікі" стварыў вобраз вялікай выкрывальнай сілы, тыповы не толькі для свайго часу. Пісьменнік убачыў і па-мастацку паказаў, што менавіта на такіх характарах многае трымалася ў камандна-адміністрацыйнай сістэме. Яны не адышлі ў нбыт, не спісаны часам.

Раман "Заходнікі" напісаны ў лепшых традыцыях беларускай рэалістычнай прозы. Кожная мастацкая дэталі (спашлюся хаця б на адну красамоўную і сімвалічную — вытканая фашысцкая свастыка, якую не заўважае сакратар райкома Уладароў на трафейным дыване ў сваім службовым кабінце і дома), кожная карціна, учынак герояў, жэст, інтанацыя, міміка — усё пісьменнікам выверана і сацыяльна і псіхалагічна. І ўсё гэта арганічна звязана з клопатамі і трывогамі сённяшняга дня; з высвятленнем тых прычын і наступстваў, якія спарадзілі цяперашні стан спраў у нашым грамадстве.

Несумненна, што аўтар рамана "Заходнікі" Генрых Далідовіч мае ўсе падставы быць удастоеным Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь.

Анатоль МАЙСЕНКА,
кандыдат філалагічных навук,
дацэнт Беларускага ўніверсітэта
культуры

У канцы жніўня 1939 года над светам быццам выбухнула бомба: СССР і Германія, якія яшчэ нядаўна лота ненавідзелі адно аднаго, нечакана для ўсіх падпісалі дагавор аб ненападзе. Ніхто яшчэ не ведаў, што да яго прыкладаўся сакрэтны пратакол, у якім быў зафіксаваны падзел Усходняй Еўропы на сферы ўплыву паміж Масквой і Берлінам.

Праз тыдзень германскія войскі ўступілі ў Польшчу, а праз 17 дзён савецка-польскую мяжу перайшла Чырвоная Армія.

Як і прадугледжвалася ў сакрэтных пратаколах, Польшча была падзелена паміж СССР і Германіяй па лініі рэк Нараў—Вісла—Сан.

Дагэтуль робяцца спробы растлумачыць гэтую акцыю Сталіна толькі "клопатам аб бяспецы нашай краіны", яго імкненнем "адсуnúць заходнія межы СССР" перад гітлераўскай агрэсіяй, "прыйсці на дапамогу беларускім і ўкраінскім братам" у Польшчы. Тут — толькі частка праўды. Другі, ценявы бок гэтай праўды доўгія гады проста не афішыраваўся...

"Вялікі вызваленчы паход Чырвонай Арміі ў Заходнюю Украіну і Заходнюю Беларусь" быў забыты ўжо праз два гады пасля свайго ажыццяўлення, а дакладней, 22 чэрвеня 1941 года. Замойчванне ваенных падзей 1939 года дасягнула мэты: поўную панараму той восені мы ўжо не ўзновім. Паспрабуем аднавіць хоць бы фрагменты.

ВЕРАСЕНЬ 1939-ГА

Калі пасля Гляйвіцкай аперацыі танкі Гудэрыяна рушылі да Варшавы, савецкая прэса амаль не адрагавала на гэту падзею. Газеты былі запоўнены рэпартажамі пра грандыёзнае свята фізкультурнікаў на стадыёне "Дынама", пра фестываль у Сакольніках, урачыстае свята Міжнароднага дня моладзі ў Маскве, Ленінградзе, Кіеве, Мінску.

У зйфарыі суцэльных святаў савецкі народ проста не заўважыў пачатку другой сусветнай вайны. Пахаваныя на апошніх старонках газет маленькія нататкі са стандартным загаловам "Да германска-польскага канфлікту" стваралі ўражанне дробязнай лакальнай вайны, якая не мае ніякага значэння ні для СССР, ні для астатняга свету.

У пачатку вайны ў Берліне Гітлер, прымаючы вяршыцельныя граматы ў новага савецкага пасла Аляксандра Шкварцава, быў змрочны і задумлены. Заканчваўся тэрмін англа-французскіх ультыматумаў, якія патрабавалі неадкладнага вываду нямецкіх войск з тэрыторыі Польшчы. Гітлера мучылі сумненні: ці не падвядзе ў апошні момант ягоны маскоўскі сябар? Сталін прыслаў Шкварцава ў той момант на вакантнае месца савецкага пасла, каб падбадзёрыць фюрэра і запэўніць яго, што ўсё будзе, як дамовіліся.

Гітлер асабліва цікавіўся, калі савецкія войскі ўвойдуць у Польшчу. Ён меркаваў, што гэта акцыя аўтаматычна зробіць СССР яго саюзнікам, бо Англія і Францыя вымушаны будучы аб'явіць вайну і Савецкаму Саюзу. Нават такому вопытнаму палітыку, якім быў Гітлер, яшчэ не раз давядзецца здзіўляцца і захпляцца сталінскімі метадамі захопу чужых тэрыторый.

Між тым, вайна ў Польшчы ішла не зусім так, як яе расплававалі ў Берліне. На ўсіх участках фронту палякі аказвалі ярскае супраціўленне. Рассечаныя танкавымі кіламі Гудэрыяна польскія войскі, навазаўшы немцам бітву на Дзуры і стварыўшы пагрозу выхаду буйных кавалерыйскіх часцей у тыл танкавым групам, здолелі пазбегнуць акружэння і адвесці асноўныя сілы сваёй арміі за Віслу, дзе польскае камандаванне разлічвала, перагрупаваўшы сілы, перайсці ў контрнаступленне.

Уся прэса свету, уключаючы і нямецкую, адзначала гераічнае супраціўленне польскай арміі. Абарона Вестэрплатэ, Хела, Гдыні, Варшавы выклікала захваленне свету, а бітву на Дзуры нават "Фолькішэр Беабахтэр" назвала "найбольш жорсткай у гісторыі". Савецкі друг пра ўсё гэта маўчаў. Наадварот, з нумара ў нумар усе савецкія газеты са здзіўленнем адзначалі, што палякі не аказваюць немцам ніякага супраціўлення, што Польшча фактычна акупавана і невядома, дзе знаходзіцца яе ўрад.

"Можа ўзнікнуць пытанне, — пісала "Праўда" за 14 верасня ў рэдакцыйным артыкуле, — чаму польская армія не аказвае немцам ніякага супраціўлення? Гэта адбываецца таму, што Польшча не з'яўляецца аднаацыянальнай краінай. Толькі 60 працэнтаў насельніцтва складаюць палякі, астатнюю частку — украінцы, беларусы, яўрэі... Адзінаццаць

мільёнаў украінцаў і беларусаў жылі ў Польшчы ў стане нацыянальнага прыгнёту... Польскі ўрад праводзіў палітыку гвалтоўнай паланізацыі...

Пакуль за мяжой гадалі, што азначае хлусня, змешчаная ў "Праўдзе", разгадка не прымузіла сябе чакаць. 17 верасня польскі пасол у Маскве Вацлаў Гжыбоўскі быў тэрмінова выкліканы ў наркамат замежных спраў. Намнаркома Пацёмкін, які прыняў яго, зачытаў ноту з наступным тэкстам: "Германа-польская вайна паказала ўнутранае банкруцтва польскай дзяржавы... Варшава, як сталіца Польшчы, не існуе больш. Польскі ўрад распаўся і не працягвае прыкмет жыцця. Гэта азначае, што польскі ўрад і польская дзяржава фактычна перасталі існаваць. Тым самым спынілі сваё дзеянне дагаворы, заключаныя паміж СССР і Польшчай... Савецкі ўрад не можа таксама аб'явіць стаўіцца да таго, каб адзінакроўныя ўкраінцы і беларусы, якія жывуць на тэрыторыі Польшчы, кінутыя на волю лёсу, засталіся безабароннымі. З прычыны такой абстаноўкі Савецкі ўрад аддаў распараджэнне Галоўнаму камандаванню Чырвонай Арміі даць загад войскам перайсці мяжу і ўзяць пад сваю абарону жыццё і маёмасць насельніцтва Заходняй Украіны і Заходняй Беларусі".

Кожнае слова ў гэтай ноце прасякнута хлуснёй. Польскі ўрад знаходзіўся ў мястэчку Куты паблізу румынскай мяжы. Што тычыцца Варшавы, то сталіца Польшчы была захопленая немцамі толькі 27 верасня. Аднак, імкнучыся хутчэй атрымаць дапамогу з усходу, немцы ўжо 9 верасня аб'явілі аб узяцці Варшавы.

З гэтай прычыны ў той жа дзень Молатаў накіраваў віншавальную тэлеграму Рыбентропу: "Я атрымаў Ваша паведамленне аб тым, што нямецкія войскі ўвайшлі ў Варшаву. Калі ласка, перадайце мае віншаванні і прывітанні ўраду Германскай імперыі".

У 2 гадзіны ночы ў Крэмль быў выкліканы германскі пасол граф фон Шэлебург. Сталін прыняў яго ў прысутнасці Молатава і Варашылава. Пасля ўзаемных прывітанняў паслу аб'явілі, што сёння, 17 верасня 1939 года, у 6 гадзін раніцы Чырвоная Армія прыродзе польскую мяжу на ўсім працягу ад Полацка да Камянец-Падольска. Каб падбегнуць магчымых інцыдэнтаў паміж савецкімі і нямецкімі лётчыкамі, была перададзена просьба, каб нямецкая авіяцыя не залятала на ўсход ад лініі Беласток—Брэст—Львоў.

На мяжы з Польшчай было засяроджана 54 стралковыя і 13 кавалерыйскіх дывізій, 18 танкавых брыгад і 11 артылерыйскіх палкоў рэзерву Галоўнага камандавання агульнай колькасцю каля 600 тысяч чалавек. Іх баявая дзеянні падтрымлівалі 4 тысячы танкаў, 5500 гармат і 2 тысячы самалётаў. Гэтыя сілы былі падзелены на два фронты — Украінскі пад камандаваннем камандарма 1-га рангу С. Цімашэнкі і Беларускі пад камандаваннем камандарма 2-га рангу М. Кавалёва.

Уварвання савецкіх войск польскае камандаванне не чакала. Ніхто спачатку не зразумед, што адбылося. Што гэта: прыход саюзнікаў ці ўварванне? Аднак

адказ на гэтае пытанне далі савецкія бомбы і снарады, якія абрынуліся на польскія пазіцыі. Адыграла сваю ролю і дырэктыва камандуючага польскімі войскамі маршала Рыдз-Шміглова, які загадаў не ўступаць у бой з часцямі Чырвонай Арміі і адыходзіць на тэрыторыю Румыніі і Венгрыі.

Пераважная большасць польскіх баяздольных часцей была нацэлена для ўдару па немцах. Чырвонай Арміі аказалі супраціўленне галоўным чынам часці корпуса пагранічнай аховы. І тым не менш, разгарнуліся моцныя баі пад Гародняй, Шацкам і Аранам. Пад Перамышлем два пяхотныя палкі былі начыста высечаны ўланамі генерала У. Андэрска. Цімашэнка паспеў увесці ў бой танкі, прадухліўшы прырыў польскай конніцы на тэрыторыю СССР.

Гераічны польскі гарнізон Брэсцкай крэпасці пад камандаваннем генерала К. Плісоўскага адбіў усе атакі Гудэрыяна. Гудэрыян нерваваўся. Выручыла цяжкая артылерыя камбрыга Крывашзіна, якая

абстрэльвала крэпасць на працягу двух сутак несупынаю. Разгарачаныя боем, абдымаліся на тыраспальскім мосце праз Буг "браты па зброі" — салдаты Кавалёва і Гудэрыяна.

З выпадку слаўнай перамогі ў Брэсце тут неўзабаве адбыўся грандыёзны ваенны парад. Пад ваяўнічыя гукі Брандэнбургскага марша маршыравалі савецкія і нямецкія салдаты. Прымаючы парад, на трыбуне плячо ў плячо стаялі генерал Гудэрыян і камбрыг Крывашэін, чья цяжкая артылерыйская брыгада памагла Гудэрыяну выканаць задачу па захопе Брэсцкай крэпасці.

"Дружба, змацаваная крывёй!" — скажа пазней Сталін у тэлеграме Гітлеру.

Чырвоная Армія ўзяла ў палон 240 тысяч польскіх вайскоўцаў. Транспарту, турмаў і лагераў, вядома, не хапала, таму адразу ж пачаліся масавыя расстрэлы ваеннапалонных. Брацкія магілы — сляды "вызваленчага паходу" — знаходзяцца пад Гародняй, у Ашмянах, Вілейцы, Маладзечне, Сарнах, Наваградку, Куропатах, Рагатыне, Косаве-Палескім, Ваўкавыску і многіх іншых месцах.

Афіцыяна былі аб'яўлены і ўласныя страты: 737 забітых, 1862 параненыя. Усяго: 2599 чалавек. (Спраўдныя страты склалі 5327 чалавек, у тым ліку забітых — 1386. — І. К.)

25 верасня 1939 года фон Шэлебург тэлеграфуе ў Берлін:

"Сталін заявіў: у канчатковым урэгуляванні польскага пытання трэба пазбягаць усяго, што ў будучым магло б выклікаць сутыкненне паміж Германіяй і Савецкім Саюзам. З гэтага пункту погляду ён лічыць памылковым пакідаць незалежную польскую дзяржаву. Ён прапонуе наступнае рашэнне: з тэрыторыі на ўсходзе ад дэмаркацыйнай лініі да нашай часткі павінны быць далучаны ўсе Люблінскае ваяводства і частка Варшаўскага ваяводства, якая прасціраецца да Буга. Узамен мы павінны адмовіцца ад нашых прэтэнзій на Літву..."

Паследаваў хуткі адказ з Берліна, што фюрэр змяніў сваю першапачатковую думку і лічыць пункт гледжання Сталіна больш рэалістычным.

27 верасня 1939 года "Праўда" паведамляла: "Па запрашэнні ўрада СССР 27 верасня г.г. у Маскву прыбылае міністр замежных спраў Германіі пан фон Рыбентроп для абмеркавання з урадам СССР пытанняў, звязаных з падзеямі ў Польшчы".

Рыбентроп прыбыў у Крэмль на начныя перамовы. Гітлер пагадзіўся са сталінскім планам абмену польскіх зямель на Літву. "Гітлер ведае сваю справу", — задалося заўважыць Сталін і ў прыліве велікадушнасці падараваў Рыбентропу вялікае паляўнічае ўгоддзе ў Белавежскай пушчы, заўважыўшы, што гэтаму падарунку, відаць, больш за ўсіх узрадуецца Герынг, вядомы сваёй страасцю да палявання.

У нязмушанай абстаноўцы паважлівай гутаркі і жартаў быў падпісаны новы савецка-германскі дагавор, які атрымаў назву "Дагавор аб дружбе і мяжы". Дагавор быў кароткі і складаўся ўсяго з чатырох артыкулаў.

На прыкладзенай да дагавора сакрэтнай карце была старанна выведзена дэмаркацыйная лінія чацвёртага падзелу Польшчы з папраўкамі, якія асабіста зрабіў Сталін, саступаючы паляўнічыя ўгоддзі Рыбентропу. Адпаведна гэтаму Сталіну давалася двойчы падпісваць карту. Другі раз яго двойчы з тэрыторыі Заходняй Беларусі прарэзаў Украіну і адыходзіў у Румынію.

Перад ад'ездам з Масквы Рыбентроп даў інтэрв'ю карэспандэнту ТАСС, адзначыўшы наступныя палажэнні:

"1. Германа-савецкая дружба цяпер устаноўлена канчаткова.

2. Абодва бакі ніколі не дапусцяць умяшальніцтва трэціх дзяржаў ва ўсходнееўрапейскія пытанні.

3. Абедзве дзяржавы жадаюць, каб мір быў адноўлены і каб Англія і Францыя спынілі абсалютна бессэнсоўную і бесперспектыўную барацьбу супраць Германіі.

4. Калі, аднак, у гэтых краінах возьмуць верх падпальшчыкі вайны, то Германія і СССР будуць ведаць, як адказаць на гэта".

Што і казаць, Сталін быў задаволены. Тэрыторыі, уключаныя ў склад СССР у выніку разгрому і падзелу Польшчы, мелі плошчу каля 200 тысяч квадратных кіламетраў з насельніцтвам у 13,4 мільёна чалавек.

Неадкладна пачалося правядзенне зноў набытых тэрыторый да агульнасаюзных. Мясцовыя аддзелы НКУС БССР атрымалі сакрэтны загад наркома ўнутраных спраў Л. Берыі N 001223 ад 11 кастрычніка 1939 года, паводле якога належала арганізаваць тэрміновы ўлік "контррэвалюцыйных элементаў і воражых катэгорый насельніцтва" незалежна ад таго, удзельнічалі яны ў антысавецкай дзейнасці або не. Хутка складзеныя спісы ўключалі ў сябе не толькі былых ваеннаслужачых польскай арміі, жандармерыі і паліцыі, але і служачых дзяржаўных устаноў, грамадскіх і рэлігійных дзеячаў, членаў украінскіх, беларускіх і польскіх культурных і нават спартыўных таварыстваў.

На працягу кастрычніка—лістапада 1939 года з савецкіх лагераў было адпраўлена па дамах 42000 беларусаў, украінцаў, палякаў, якія пастаянна жылі ў Наваградскім ваяводстве, Палессі, на Валыні і ў іншых раёнах Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны. 19 лістапада 1939 года выйшла ўказанне Берыі аб зборы пакінутых (або не прынятых Германіяй) афіцэраў польскай арміі ў Старабелскім, Асташкаўскім і Козельскім лагерах.

Непасрэдным прысуд аб расстрэле больш за 23 тысячы афіцэраў польскай арміі быў вынесены Асаблівай нарадай НКУС СССР на падставе рашэння Палітбюро ЦК ВКП(б) у красавіку 1940 года.

Следства, праведзенае ў 1990—1992 гадах следчай групай Галоўнай ваеннай пракуратуры, выявіла, што не толькі ў рвах Катыві ляжаць афіцэры польскай арміі. Прынамсі, афіцэры — паняцце занадта агульнае, яно не дае поўнага ўяўлення аб тым, хто быў прызначаны да ліквідацыі. Дзве трэція інтэрніраваных складалі афіцэры запаса польскага і беларускага паходжання: інжынеры, настаўнікі, адвакаты, урачы, выкладчыкі, ліцэйцы, студэнты, святары.

Прычым у Катыві пахаваны толькі тыя афіцэры, якія знаходзіліся ў Казельскім лагерах. Дзе закончыўся крыжовы шлях іх таварышаў з іншых лагераў, не было вядома да нядаўняга часу. Сёння ўстаноўлены і месцы іх пакарання, і месцы пахавання — леспаркавая зона ў Харкаве і пасёлак Меднае ў Цвярской вобласці. Ёсць усе падставы сцвярджаць, што больш за 3 тысячы былых грамадзян Польшчы было расстраляна ў Куропатах. Аб гэтым сведчаць дакументы і матэрыялы, сабраныя беларускімі журналістам Яўгенам Гарэлікам у кнізе "Куропаты. Польскі след", якая выйшла летам 1996 года ў Варшаве.

Вернемся да падзей 1939 года. Менавіта тады "любоў" паміж ярым антыфашыстам Сталіным і заклятым антыкамуністам Гітлерам павергла людзей усяго свету ў стан шоку. На самай справе нічога здзіўнага ў гэтай з'яве не было. Краінскае заўсёды зыходзяцца, да таго ж было нямаля і падабенства ў сталінізме і фашызме...

18 жніўня 1940 года Гітлер падпісаў дырэктыву N21, больш вядомую як план "Барбароса". Да пачатку Вялікай Айчыннай заставалася паўгода...

Ігар КУЗНЯЦОЎ,
кандыдат гістарычных навук

"Мастацтва, культура — гэта другі свет, які дапамагае чалавеку ўтульна адчуваць сябе ў першым", — сказаў філосаф нашага стагоддзя Артэга-І-Гасет.

Тое, што гэта спраўды так, адчуваецца адразу, калі ўваходзіш у майстэрню Мікалая Аўчыннікава. Усё тут няўлоўна незнаёмае, і, здаецца, вабіць магчымасцю пранікнення ў нейкую тайну: утульнасць невялікага пакойчыка, фарбы, рамкі, халсты, нават загаворнічкі выгляд кошкі, што насцярожана пазірае на гасцей з падваконніка. І карціны, карціны. Іх шмат. Кожная — маленькая выява хуткаплыннасці чалавечага жыцця побач з велічнай неўміручасцю Сусвету.

"Вечар над старажытным Мсціславам". Вечарэ. Сонца кідае апошнія жоўтыя прамені скрозь шэрыя хмары на зямлю, на белую цэркаўку. І правяды высакавольнай лініі, што пакрываюць сеткай зморшчын адвечнае неба... "Друца. Туманны ранак", "Світанак над Падніколле", "Беразіна. Надыход новага дня" — усё яны выклікаюць успаміны дзяцінства і думкі пра тое, што і пасля многіх стагоддзяў вывучэння прырода ўсё ж з'яўляецца загадкай для чалавека — той, якую наўрад ці калі-небудзь ён здольны разгадаць. Але цікава: карціны М. Аўчыннікава не пакідаюць сум на душы. Наадварот, узнікае разуменне, што кожнаму з нас, людзей, пашанцавала жыць, адчуваць дакрананне да вялікай таямніцы быцця.

М. Аўчыннікаў выкладае жывапіс у сярэдняй агульнаадукацыйнай школе мастацтваў г. Маладзечна. Не ўсе з маленькіх навучэнцаў прысвяцяць сябе мастацтву. Але мэта школы — выхаваць гледача, адчуваўшага чалавека, які будзе здольны тонка разумець жывапіс, музыку, тэатр.

У Мікалая Аўчыннікава ёсць карціна "Замак у Полацку". Яна пранізвае холадам. Зіма. Ноч. На ўзгорку — замак. Цёмныя дрэвы вакол яго. Агульнае ўяўленне змрочнасці, старажытнасці. Халодныя, вострыя зоркі над царквой. Усё напамінае чалавеку пра няўтульнасць жыцця, над яким навісаюць драпежныя ледзяныя стагоддзі, якія праглынуць не толькі нас, людзей, але і самы след наш, успамін пра існаванне на зямлі...

Так, патлумачыў мастак, але ж царква стаіць на ўзгорку.

Тут, на зямлі, холадна і паныла, а храм — ён бліжэй да неба. Мабыць, у гэтым паратунак? Мабыць, свет стаў бы чысцей і прыгажэй, калі б кожны з нас усвядоміў, што над намі — зоры? Нават тады, калі дзень і мы іх не бачым. Серыя карцін "Старажытныя валуны" — напамін пра гэта. Сівыя, мудрыя камані былі тут задоўга да з'яўлення першага чалавека: хто ведае, колькі часу прагрукатала над імі. І паўсцёртыя надпісы на іх — як пасланне з мінуўшчыны, у якім зашыфравана формула шчасця. "Калі хочаш жыць шчасліва — жыві шчасліва. Калі хочаш жыць — жыві, — казалі ўсходнія мудрацы. — Глядзі на зоры, заўважай змену чатырох сезонаў, кранай зямлю, удыхай пах дрэў і траў. Памятай, што жыццё нам толькі пазычана"...

Мастак Мікалай Аўчыннікаў любіць маляваць пераломныя моманты ў прыродзе, калі пачынае цемра ступае месца святлу, і ўсё напружана чакае, ці ўздыдзе сонца, як было тысячагоддзі да гэтага. Або таямнічы час надыходу ночы, змену часін года, калі адна з іх ужо пачынае свой шлях у нябыт, а другая яшчэ не нарадзілася. Гэта — моманты прадчування, моманты, з якімі можна зліцца душою, калі мастак ведае і адначасова не ведае, што атрымаецца ў выніку. Ён проста растваряецца ў творчасці, забываючыся на час і абставіны. Рэчаіснасць — прымітыўная, жорсткая — не можа суіснаваць з душой чалавека. Душы хочацца прыгажосці, таямніцы, гармоніі.

... Ёсць у мастака работа, якая мае назву "Пелька". На карціне — толькі белы лёд, у сярэдзіне пелька, якая бывае на рацэ зімой, і ў ёй — цемра. Незразумеласць заўсёды паложвае чалавека. Але вельмі хочацца ўсё ж зазірнуць у гэтае вакно...

А. АНЦЭЛЕВІЧ

На здымку: вечар у Крэве.

ЦІ БУДЗЕ Ў МАЛАДЗЕЧНЕ ПОМНІК ЯНКУ КУПАЛУ?

АДКРЫТЫ ЛІСТ НАМЕСНІКУ СТАРШЫНІ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БЕЛАРУСІ, БЫЛОМУ СТАРШЫНІ МАЛАДЗЕЧАНСКАГА ГАРВЫКАНКАМА ПАНУ КАРПЕНКУ Г. Д.

Першым такое пытанне не толькі паставіў, але і стварыў падставы для яго ажыццяўлення, больш 10-ці гадоў таму назад. Народны мастак Беларусі, выдатны скульптар Анатоль Анікейчык. А пачыналася гэта так. Улетку 1984 года Беларусь панесла вельмі вялікую і цяжкую страту — мы пахавалі аднаго з выдатнейшых творцаў, цудоўнага паэта, пісьменніка і драматурга Уладзіміра Караткевіча. А калі праз 40 дзён у доме літаратара ішла балючая і сумотная гаворка пра ўшанаванне яго памяці — нехта прыгадаў, што Уладзімір Караткевіч, яшчэ пры жыцці, убачыўшы недзе вялікі і прыгожы камень-валун, сказаў, што хацеў бы каб, калі яго напаткае смерць, падобным быў яго надмагільны помнік. І тады народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль выказаўшы сваё глыбокае засмучэнне, што сярод нас, жывых, няма такога яшчэ маладога і таленавітага песняра зямлі беларускай, прапанаваў каб яго сябры, і я другі сябра Валодзі — скульптар А. Анікейчык і падабралі менавіта такі камень — твор прыроды і космасу. Сярод мноства знаёмых мне такіх камянёў я ведаў, дзе ляжыць адзін з найбольш

падыходзячых. І мы з Анатолям Мікалаевічам, як кажуць "па гарачаму следу", паехалі ў Маладзечанскі раён. І на мяжы паміж палёў калгасаў "Усход" і імя Дзяржынскага Маладзечанскага раёна Анатоль Анікейчык убачыў той камень і сказаў, калі і куды даставіць яго ў Мінск, што я праз некалькі дзён і зробіў пры дапамозе тагачаснага старшыні калгаса імя Дзяржынскага Мікалая Шумскага. А калі мы з Анатолям Анікейчыкам вярталіся назад, ён спыніў свой "жыгулёнак" каля помніка "Дарозе", што пры вёсцы Міясата, чытаючы напісаннае на камяні радкі Янкі Купалы: **Мінск, Маладзечна, Вільня, Як жа знаёмы шлях гэты! Змерыў яго я калісьці, Як шукаў шчасця на светлах...**

"А чаму б на гэтай дарозе ў Маладзечне не ўстанавіць помнік песняру? Я сам гатовы дапамагчы". Тады ж ён раскажаў, як ствараў, а ў 1972 годзе разам з Андрэем Макаёнкам устанавіў у Нью-Йоркскім Ароу-Парку на алеі карыфеяў сусветнай культуры помнік Янку Купалу. Пасля таго ён стварыў копію гэтага помніка для мінскага літаратурнага

музея Янкі Купалы. Ён параіў мне звярнуцца да дырэктара музея Жаны Казіміраўны Даклюнас і зноў паабяцаў сваю дапамогу, калі яна патрабуецца. Але Жана Казіміраўна сама прапанавала мне ўзяць хадайніцтва Маладзечанскага гарвыканкама і прыехаць да міністра культуры Міхневіча Ю. М., з якім яна сама ўжо дамовілася аб усім. А тады горад Маладзечна рыхтаваўся да свайго 600-годдзя, а наша раённая арганізацыя беларускага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры паставіла на парадак дня: дабівацца ўстанавлення помніка песняру на адной з яго сцяжынак. Тады я паехаў з пісьмом-хадайніцтвам, падпісаным тагачасным старшыней гарвыканкама Буянавым У. М., да міністра. І ён на ім жа напісаў дазвол дырэктару музея Янкі Купалы аб безплатнай перадачы гэтай скульптуры гораду Маладзечна. У. М. Буянаў выдзеліў нам з дырэктарам сярэдняй школы №1 імя Я. Купалы Марозам А. І. транспарт і мы гэты дарогі дар атрымалі з музея і даставілі ў школу, якая носіць імя народнага песняра. Гэтак найбольш за ўсё быў рады дырэктар гэтай школы Анатолій Іванавіч Мароз. Не

ТРЫВАЛЫ ГРУНТ РАЗВІЦЦЯ НАЦЫ

ЗАКАНАДАЎСТВА ПРА АХОВУ СПАДЧЫНЫ

Відавочнай прыкметай адносін людзей да свайго мінулага з'яўляецца стан спраў на ніве зберажэння гісторыка-культурнай спадчыны. Як і ў іншых сферах дзейнасці, важным арганізацыйным момантам у правядзенні мерапрыемстваў па зберажэнні вартаснасць сведчанняў мінуўшчыны бачыцца наяўнасць адпаведнага заканадаўства і здатнасць кожнага падпарадкавацца яго патрабаванням.

У 1967 г. у Беларусі быў прыняты Закон "Аб ахове і выкарыстанні помнікаў гісторыі і культуры". Вызначаўся ён немалой дэкларацыйнасцю. Заканадаўства амаль не бараніла помнікі не толькі ад пашкоджанняў, але і ад знішчэння. Дзеянні ў сферы зберажэння спадчыны не мелі дастатковай скаардынаванасці. Грамадскасць не раз выказвалася за кардынальныя змены ў справе зберажэння спадчыны. Перамены насталі ў сярэдзіне 80-х гадоў, калі была распачата рэканструкцыя сталічнага Траецкага прадмесця і калектыву прафесіяналаў падрыхтаваў да зацвярджэння канцэпцыю рэгенерацыі Вярхняга горада, што, пасутнасці, і ўратавала гістарычны цэнтр Мінска ад далейшага разбурэння.

Стварэнне ў 1991 г. службы спецыялізаванага дзяржаўнага заказчыка на выкананне рэстаўрацыйна-ўзнаўленчых работ, якім вызначана Галоўнае ўпраўленне па рэстаўрацыі і кансервацыі помнікаў гісторыі і культуры пры Савеце Міністраў БССР (з верасня 1994г. — Камітэт па рэстаўрацыі і кансервацыі помнікаў Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь), стала істотным крокам, скіраваным на ўдасканаленне сістэмы зберажэння спадчыны. У лістападзе 1992 г. быў прыняты Закон Рэспублікі Беларусь "Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны", у адпаведнасці з якім утворана і дзейнічае Дзяржаўная інспекцыя Рэспублікі Беларусь па ахове гісторыка-культурнай спадчыны (ДзІНАС).

Змены ў сферы аховы і рэстаўрацыі гістарычных аб'ектаў адбыліся, але ж паранайшаму не сціхаюць нараканні на хібы ў заканадаўстве і, што горш, адзначаецца невыкананне яго асобных палажэнняў. Заканадаўчая тэматыка не раз абмяркоўвалася за апошнія колькі месяцаў спецыялістамі ў справе захавання культурнай спадчыны і актывістамі Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры.

У сферы захавання спадчыны, як, дарэчы, і ў іншых, асаблівай увагі патрабуе дакладнае вырашэнне пытання ўласнасці на помнікі старасветчыны. У Законе Рэспублікі Беларусь "Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны" не існуе абмежаванняў форм уласнасці на каштоўнасці (арт. 66, 68). Але пэўныя складанасці ўзнікаюць з-за вызначэння ў заканадаўчым акце двума паняццямі суб'ектаў дачыненняў з каштоўнасцямі — "уласнік" і "карыстальнік".

Пры гэтым, калі артыкулам 69 акрэслены абавязкі абодвух, у тым ліку і неабходнасць кожным падпісаць ахоўнае абавязальства, то ў адпаведнасці з арт. 84 яго падпісвае толькі ўласнік каштоўнасці. Атрымалася, свайго роду, узаемавыключаючая норма. Само ж паняцце "карыстальнік" выглядае занадта агульным. У ролі такога суб'екта могуць выступаць і арандатар, і балансатрымальнік, і іншыя, каму ўласнік перадаў аб'ект у карыстанне на пэўных умовах. Дзеля стварэння больш дакладных прававых падстаў для вырашэння любых пытанняў, звязаных з каштоўнасцямі, было б мэтазгодна патлумачыць паняцце "карыстальнік" праз арт. 87 і 87. 1 Грамадзянскага кодэкса.

У сувязі з вызначэннем правоў і абавязкаў суб'ектаў дачыненняў з каштоўнасцямі памылковым стала ўжыванне ў тэксце злучніка "або": "уласнік або карыстальнік абавязаны..." Такая двухсэнсоўнасць з'яўляецца адной з прычын невыканання сваіх абавязкаў абодвума вызначанымі ў законе суб'ектамі. Варыянт напісання артыкулаў Закона аб ахове спадчыны, прынамсі, арт. 84; мог бы выглядаць наступным чынам: "Ахоўнае абавязальства падпісваецца ўласнікам каштоўнасці і ў выпадку перадачы каштоўнасці іншым юрыдычным асобам або грамадзянам у розныя формы поўнага або частковага валодання — непасрэдным карыстальнікам каштоўнасці".

Пры гэтым у ахоўным абавязальстве, падпісаным уласнікам каштоўнасці, варта адзначыць яго абавязак інфармаваць ДзІНАС у выпадку змены непасрэднага карыстальніка. Не апошняе месца ў працэсе заканадаўчых актаў займае ўзаемаўзвязка розных заканадаўчых актаў і нарматыўных дакументаў. Адначасова і некаторую супярэчнасць паміж Законам аб ахове спадчыны і Законамі аб прыватызацыі жыллёвага фонду і аб аснове архітэктурнай і горадабудаўнічай дзейнасці. Апроч ужывання ў розных заканадаўчых актах уласнай тэрміналогіі пры вызначэнні гістарычнага аб'екта, ёсць разыходжанні сутнаснага парадку. Законам аб прыватызацыі жыллёвага фонду забараняецца прыватызаваць "дамы і кватэры, што з'яўляюцца помнікамі гісторыі і культуры". Для забеспячэння дзейнасці ў рамках прававога поля ў адпаведнай частцы арт. 5 заканадаўчага акта неабходна запісаць, што "прыватызацыя дамоў і кватэр, уключаных у Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь, праводзіцца з улікам палажэнняў Закона Рэспублікі Беларусь" Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны". Такая, на першы погляд, механічная папраўка

дазволіла б зняць шэраг непрыемных калізій пры прыватызацыі кватэр, напрыклад, размешчаных на праспекце Скарыны ў Мінску, дзе нямала жылых будынкаў надзелена статусам гісторыка-культурнай каштоўнасці.

Не выклікае сумненняў вызначэнне работ з нерухомай матэрыяльнымі гісторыка-культурнымі каштоўнасцямі ў адпаведнасці з арт. 1 Закона аб аснове архітэктурнай і горадабудаўнічай дзейнасці ў кантэксце агульных архітэктурных і горадабудаўнічых працэсаў. Улічваючы вартасць старасвецкіх архітэктурных аб'ектаў згодна з арт. 7 гэтага закона, "тэрыторыі помнікаў гісторыі, культуры і архітэктурны" падлягаюць "асобнаму дзяржаўнаму рэгуляванню ў частцы архітэктурнай і горадабудаўнічай дзейнасці". Але з мэтай канкрэтызацыі рэгламенту дзейнасці ў іх межах, на што скіроўвае арт. 10, было б мэтазгодна адзначыць, што "пры правядзенні архітэктурнай і горадабудаўнічай дзейнасці ў межах зон асаблівага дзяржаўнага рэгулявання першаснымі з'яўляюцца заканадаўчыя акты Рэспублікі Беларусь, якімі вызначаецца іх прававы статус".

Не лішнім будзе і ўдакладненне ў звязцы з арт. 22, 23, якімі вызначаецца кампетэнцыя органаў кіравання архітэктурнай і горадабудаўнічай дзейнасцю розных узроўняў, што "ў межах зон асабога дзяржаўнага рэгулявання пытанні архітэктурнай і горадабудаўнічай дзейнасці рэгулююцца адпаведнымі органамі рэспубліканскага, рэгіянальнага і мясцовага тэрытарыяльнага ўзроўняў, вызначанымі асобным заканадаўствам аб гэтых зонах рэгулявання".

Унясення такіх праправаў у "архітэктурнае заканадаўства" вымагае неадпаведнасць захадаў органаў кіравання архітэктурнай дзейнасцю і інспекцыі па ахове спадчыны Закона аб ахове спадчыны, калі "з мэтай паляпшэння каардынацыі работы архітэктурна-горадабудаўнічай службы і органаў па ахове гісторыка-культурнай спадчыны пры размяшчэнні і праектаванні аб'ектаў у гістарычным цэнтры г. Гродна" насуперак патрабаванням арт. 44, 47, 50, 60, 61 функцыі ДзІНАС у частцы ўздзянення і рэалізацыі рэстаўрацыйных праектаў перададзены Гродзенскаму гарвыканкаму, або службам дзяржбудаўніцтва. Такое рашэнне Галоўнага ўпраўлення архітэктурны, горадабудаўніцтва і тэрытарыяльнага планавання Гродзенскага аблвыканкама, узгодненае з кіраўніцтвам Дзяржінспекцыі па ахове спадчыны, прычыньце таксама і Палажэнню аб Дзяржбудаўніцтве ў Рэспубліцы Беларусь, дзе адзначана, што кантроль ім здзяйсняецца на ўсіх аб'ектах будаўніцтва, "за выключэннем падкантрольных другім органам нагляду ў адпаведнасці з заканадаўствам Беларусі". У той жа час

прымусіў сябе доўга чакаць, каб зрабіць прывязку помніка да месца ўстаноўкі, і Анатоля Мікалаевіч Анікейчык. У прысутнасці тагачаснага галоўнага архітэктара Юрыя Белановіча ён параіў падабраць да пастанента камень 2-метровай вышыні, даў другую парады, а яшчэ параіў падабраць, акрамя таго, 2—3 камені, на якіх размясціць купалаўскія тэксты. Пры наступнай сустрэчы ён азнаёміўся і адобрыў змяшчэнне на тых камянях наступных тэкстаў:

**Пачнем збіраць зярно к зярняці,
Было ў думках ўваскрашаць,
Каб быт на новы лад пачаць
І сеўбу новую пачаць.**

**Мне мудрасці кніжнай не даў бог пазнаці,
Мой бацька не мог даць раскошаў такіх, —
Наўчыўся я слоў беларускіх ад маці
І дум беларускіх без школы і кнігі.**

**Мы, гордыя сваёй доляй, воляй
І добрай славаю паміж людзей,
Імкнемся з поглядам вакол саколім
Ды сочым бег тварэння і падзей.**

Камяні тыя знайшлі і даставілі да школы. Праўда, А. Анікейчык прасіў: "Камень, які пойдзе на пастанент, апрацоўваць не больш як з трох бакоў, а тыльны — пакінуць такім, як стварыла яго прырода". Камень гэты быў вельмі прыгожым. Але потым школа і ўся Беларусь панеслі вялікія ўтраты. У пачатку 1989 года раптоўна памёр А. Анікейчык, які з самага пачатку марыў адкрыць свой чарговы помнік песняру. Працуючы на рамонце сваёй школы, трагічна загінуў і заслужаны настаўнік, дырэктар школы У. М. Мароз. Прайшоў 600-гадовы юбілей горада, адгрымелі ўжо тры Маладзечанскія фестывалі, я

двойчы звяртаўся пісьмова з напамінкам, што беспадстаўна забыліся пра пераадміратны завяшчаны выдатнага скульптара А. Анікейчыка і заслужанага настаўніка У. Мароза. Двойчы была ваша газета "Наш дзень" і наша "Маладзечанская газета" ўзнесла паведамлялі аб Вашай высокай патрыятычнай ініцыятыве — устанавіць у горадзе Маладзечне помнік Янку Купалу. Але ён і сёння не ўстаноўлены. Ляжыць на палігоне адшліфаваны камень, пушчан ў распыл мільёны рублёў. Школа не мае сродкаў, каб выкупіць той камень-пастанент, хаця калгас "За ўладу Саветаў" аддаў тую гранітную глыбу без ніякага выкупу, нават дарогу прасек у лесе за вёскай Пажарышчы, каб вывезці яе. Зніклі са школьнага двара, хоць школа і ахоўваецца, тры два камяні, якія былі прызначаны для размяшчэння купалаўскіх тэкстаў. Таму я прашу Вас прыпомніць свае абяцанні і выканаць іх. Бо ў Маладзечне ўжо загарылі, што нехта баіцца ўстанавіць гэты помнік — неацэнны дар гораду, зроблены Купалаўскім музеем, Міністэрствам культуры, аўтарам і заслужаным настаўнікам У. Марозам. За гэтым помнікам памяць не толькі народнага песняра, а і народнага мастака А. Анікейчыка і дырэктара школы імя Янкі Купалы. Тое ж Вы абяцалі і народнаму паэту Беларусі Нілу Сямёнавічу Гілевічу, які ў той час узначыў Камісію Вярхоўнага Савета дэнацатага склікання па культуры і гістарычнай спадчыне. Выканайце свае абяцанні, і маладзечанцы будучы удзячны Вам.

**Вячаслаў ЛЯШКОВІЧ,
заслужаны работнік культуры
Беларусі**

пры задчы ў статыстычныя органы справядзач аб завяршэнні будаўніцтва, да разрады якога аднесена і рэстаўрацыя, патрабуецца акт і органаў буднагляду.

У Законе аб ахове спадчыны асобныя артыкулы закранаюць пытанні распрацоўкі і ўзгаднення "праектна-каштарыснай дакументацыі", выдачы дазволу на яе рэалізацыю, навуковага кіраўніцтва на аб'ектах рэстаўрацыі. Аднак па-за ўвагаю заканадаўчага акта застаўся механізм падрыхтоўкі дакументацыі, вызначэнне яе складу і этапаў. Практычная дзейнасць у сферы зберажэння спадчыны не раз засведчыла, што маюцца прыклады адступлення ад метадычных патрабаванняў пры падрыхтоўцы праектаў рэстаўрацыі. Упамінаючы ў арт. 60, 61, 62 Закона аб ахове спадчыны паняцця "праектна-каштарысная дакументацыя" без яго раскрыцця і вызначэння рэгламенту дзейнасці не стварае для зацікаўленых суб'ектаў прававога поля, чым наносіцца часам непяраўна шкода гістарычным аб'ектам. Па аналогіі з Законам аб аснове архітэктурнай і горадабудаўнічай дзейнасці ў Законе аб ахове спадчыны не лішнім было б вызначыць характар і склад у цэлым навукова-праектнай дакументацыі на выкананне рэстаўрацыйна-ўзнаўленчых работ і асобных яе раздзелаў: папярэднія работы, комплексныя навуковыя даследаванні, праект і рабочая дакументацыя, а таксама адзначыць, якая са стадыі і ў якіх інстанцыях падлягае ўзгадненню. Патрэба такога заканадаўчага замацавання рэстаўрацыйнага праектавання звязана з пэўнай яго спецыфічнасцю і праз гэта недастатковым досведам адносна складу праектаў рэстаўрацыі нават у асяроддзі спецыялістаў. Да таго ж значная колькасць выдадзеных ліцэнзій на права работ з аб'ектамі рэстаўрацыі, што істотна ўскладняе кантроль за дзейнасцю іх уладальнікаў, таксама вядзе да невыканання патрабаванняў па складу і характары праектаў рэстаўрацыі.

Дарэчы, недастаткова акрэслены ў законе парадак выдачы дазволу на выкананне работ на каштоўнасцях, сертыфікатаў на права правядзення работ з каштоўнасцямі. Сталася так, што на сённяшні дзень ліцэнзаваннем рэстаўрацыйных работ займаецца не вызначаны законам спецыялізаваны дзяржаўны орган аховы гісторыка-культурнай спадчыны, а падраздзяленне Міністэрства архітэктурнай і будаўніцтва. Зрэшты, рэгламентацыя дзейнасці ў адпаведнасці з патрабаваннямі заканадаўства можа быць праведзена і на падставе нарматывных дакументаў. У прыватнасці, работа навуковага кіраўніка магла б рэгламентавацца адпаведным палажэннем. Для вырашэння пытанняў падрыхтоўкі навукова-праектнай дакументацыі на аб'екты рэстаўрацыі, магчыма, дастаткова было б таксама распрацаваць нарматывны дакумент нават ведамаснага характару. Не лішнім было б мець нешта падобнае і ў адносінах рэгламентацыі ўмоў допуску да работ з каштоўнасцямі спецыялістаў розных катэгорый, зыходзячы з іх прафесійнай падрыхтоўкі вопыту работы і ведаў аб гісторыка-культурнай спадчыне.

Можна было б гаварыць пра неабходнасць зняць некаторую ўскладненасць асобных палажэнняў Закона аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны. Дакумент павінен быць

напісаны дастаткова проста для прачытання і ўспрымання мовай. Магчыма, патрабуе ўдаскладнення пералік відаў работ, "якія маюць адносіны да каштоўнасцей" (арт. 48). У прыватнасці, такі від работ як рэканструкцыя ў адносінах да помнікаў мінуўшчыны адрозніваецца ад выканання рэканструкцыі аб'ектаў сучаснага капітальнага будаўніцтва. На практыцы ж пры рэгламентацыі дзейнасці адпаведных кантрольных і статыстычных органаў у нарматывных дакументах сутнасна розніцы не вызначана, з прычыны чаго рэстаўрацыя ўлічваецца ў раздзел будаўніцтва і разглядаецца ў адпаведнасці з яго характарам. Без увагі на спецыфіку выканання рэстаўрацыйных работ, асобную метадку іх правядзення і выкарыстання матэрыялаў праводзіцца таксама планаванне і выдаткаванне бюджэтных сродкаў, што адмоўна сказваецца на захаванні аб'ектаў сто-, трыста- і больш гадовай даўнасці.

Патрабуе канкрэтызацыі ў Законе аб ахове спадчыны і такі від дзеяння, як знос, катэгорычна забаронены ў дачыненні да помнікаў старасветчыны. Сёння складана адзначыць вызначыць мерапрыемствы, калі з-за тэхнічнага стану гістарычнага аб'екта патрабуецца часткова ці нават і поўная яго разборка? Ды і да якой ступені дапускаецца правядзенне такіх работ, каб не назваць іх зносам каштоўнасці?

Я не ставіў тут мэтай ахапіць усю праблематыку сферы зберажэння спадчыны. Нават аналіз Закона аб ахове спадчыны патрабуе больш аб'ёмнай гаворкі. Хацелася б спадзявацца, што ў ходзе заканотворчай дзейнасці дэпутаты Вярхоўнага Савета звернуць увагу на адсутнасць артыкулаў, якія б пры вырашэнні пытанняў аховы і рэстаўрацыі вызначалі ролю органаў мясцовай улады і грамадскасці. Такія палажэнні, дарэчы, існавалі ў законе 1967 г. Стварэнне адпаведнага прававога поля дзейнасці ў сферы зберажэння спадчыны павінна спрыяць актывізацыі работы не толькі органаў дзяржаўнага кіравання, але і ўсіх зацікаўленых гэтай справай суб'ектаў, які зараз прынята казаць, "незалежна ад іх форм уласнасці".

Выкананне мерапрыемстваў па зберажэнні каштоўнасцей варта разглядаць увогуле як няспыны працэс, што будзе садзейнічаць напрацоўцы і ўдасканаленню нарматывна-метадычнай базы рэстаўрацыйна-ўзнаўленчых работ. З увагі на значны аб'ём і вызначальны характар у іх складзе навукова-даследчага этапу будзе правільным судзіць рэстаўрацыйную дзейнасць з працэсам пазнання, які, як вядома, не мае мяжы. Але асабліва важным у справе зберажэння спадчыны з'яўляецца ўсведамленне грамадскасцю вартасці і важнасці захавання адметных сведчанняў мінуўшчыны як трывалага гунту развіцця нацыі, асновай чаго з'яўляецца стан агульнай прававой культуры і, у прыватнасці, успрымання старасвецкага набытку народа ў кантэксце прававога аспекту.

**Ігар ЧАРНЯЎСкі,
першы намеснік старшыні Камітэта
па рэстаўрацыі і кансервацыі
помнікаў Міністэрства культуры
Рэспублікі Беларусь**

СЦЯПАН КРЫВАЛЬ

На 62-м годзе жыцця раптоўна памёр беларускі пісьменнік Сцяпан Антонавіч Крываль.

Нарадзіўся Сцяпан Крываль 1 ліпеня 1935 года ў вёсцы Гутка Івацэвіцкага раёна на Брэстчыне. Пасля заканчэння Крайскай дзяслягодкі і службы ў арміі сумяшчаў вучобу на факультэце журналістыкі Белдзяржуніверсітэта з працай у розных раённых газетах рэспублікі, на Брэсцкай абласной тэле-студыі і абласным радыё, рабочым чыгуначкі станцыі Брэст-Паўночны. Па стане здароўя (інваліднасць другой групы па зроку) часта перапыняў службу ў дзяржаўных установах і займаўся хатняй гаспадаркай.

Першае апавяданне на-

друкаваў у брэсцкай абласной газеце "Заря" ў 1962 годзе. Пасля пачаў друкавацца ў часопісах "Полымя", "Маладосць", "Беларусь", "Вожык", газеце "Літаратура і мастацтва". Часта яго апавяданні, вершы, гумарыстычныя мініяцюры гучалі па радыё. Шмат твораў апублікаваў у калектывных зборніках "Перасветы", "Осел на іменинах", у "Днях пазізі". У 1990 годзе ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" выйшла кніга апавяданняў "Аднойчы летам", якая была завяжана крытыкай і прыхільна сустрэта чытачамі. Пісьменнік добра ведаў народныя побыты, героі яго апавяданняў — калгаснікі, вясковая інтэлігенцыя — своеасаблівыя, неардынарныя асобы са

сваёй філасофіяй жыцця, са сваёй жыццёвай праўдай.

Напісанае ім застанецца з намі. Постаць пісьменніка і чалавека Сцяпана Крываля надоўга захавецца ў памяці яго сяброў і сучаснікаў.

**Саюз беларускіх
пісьменнікаў**

ДА ТАІНСТВА ВЕРАВАННЯ НЕ ДАЛУЧАНЫ...

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

Словам, аднолькавыя яны грузам на шалях вагаў, аргументы ЗА і СУПРАЦЬ веравання. Столькі ж можна выставіць ва ўслаўленне, колькі ў збэшчэнне. Таму да яго я і розны на рознаўзроўневых прыступках лесвіцы свайго жыцця.

Помню сябе школьнікам, які ў гадзіны святочнага ранішніка экзальтавана са сцэны дэкламуе (паэма ж яркая, эмацыянальная!) "Смерць піянеркі" Багрыцкага. Горды за хворую, але непахісную дзяўчынку-героіню, якую адсталая маці марна ўпрошвае:

Не протывься ж, Валенька,

Он тебя не съест,

Золоченый маленький

Твой крестильный крест...

І помню сябе сівым падарожнікам па Ізраілі, у Іерусаліме перад Сіянскай плачу. Нязрушы, непраймы, сказана ўжо, бязвераць, які не трымае ў памяці ніводнай малітвы, я бясслоўна і бяздарна, не ведаючы, да каго звяртаюся, са сціснутымі спазмам горлай гарача маюся.

4. Чаго ніяк не магу прыняць, дык гэта спекуляцыі на пачуцці, якое прыродай сваёй не сумяшчальнае з "мирскай суетой", пранізліва інтымнае, да прыдбання зямных даброт-выгод не павінна мець дачынення.

Як ва ўсіх самастойных дзяржавах, на якія рассыпалася нядаўня маналітна серпамолатная шостая частка планетнай сушы, і ў нас у Беларусі на змену агрэсіўнаму атэізму прыйшоў процілеглы яму не менш агрэсіўны тэізм. На вялікідзень і ў хрыстовы народзіны тэлебачанне трансліруе ўрачысты багамоллі, і някаторымі багамольцамі — на тварах замілаванне, у руках запаленыя свечкі, — на экраны чынавенства, якое помніцца глядачам заўзятая багаторычак партнаментураў. Дзе толькі выпадзе, распінаюцца ў хвалаславе Заступніку ўчарашнія арганізатары антырэлігійных імпрэзаў і складальнікі папэвак для тых імпрэзаў (між іншым, дама з Дома друку, ад якой паймеў некалі ўшчунанне за "папоўшчыну" перад мікрафонам, цяпер таксама як не выходзіць з царквы). Калі раней слова "бог" у друку і ў эфіры лічылася крамоўным, небяспечным — з гэтага пачаў нататкі, — цяпер яго ўсёўваецца тут да месца і не да месца. Калі ў сваім рукапісе ты напісаў гэтае слова з літары малой — "бог", не здзіўляйся на газетнай ці часопіснай старонцы ўбачышы яго з вялікай — "Бог". І самае брыдкае: тое, што н а д у сі м, да чаго прыходзяць (прыходзяць па-сапраўднаму!) як да рубяжа духоўнага пераароджэння, у пошуках, часта драматычных, ісціны, спекулятыўна выкарыстоўваецца разменнай манетай у палітычных звадках.

Вось чытаю ў "Народнай газеце" хвацка напісаную публіцыстыку журналісткі, імя якой заўсёды прыцягвае маю ўвагу: неаднойчы бачыў яго пад нестандартнымі, узрушлівымі, бездакорна сумленнымі публікацыямі. Падставай і для гэтага яе выступленне такое, да чаго мала хто можа застацца абьякавым: невядомыя паскуднікі ўчынілі ў Мінску святататтва — глумна распісалі сцены праваслаўнага кафедральнага сабора. Артыкул нема, распачна крычыць аб нізасці ўчыненага. Але от жа выкрут! Хто былі мярзотнікі-святататнікі, паўтараю, не ўстаноўлена. На падазрэніі секта так званых сатаністаў, почырк у ліхадзействе яе шпаны. Ды разважаны і артыкуле строяцца так, што цень абвінавачання — не ў самім здзяйсненні злачынення, дык у падбуртванні на яго, — кідаецца і на людскую грамаду, якая блізка пад той дзень, калі прыстойнае, паводле разважанняў, гарадское жыхарства жахалася каля сабора, сабралася непаладэк на мітынг з

нагоды Дня незалежнасці Беларусі.

Быўшы на мітынг, я сам чуў: не ў адным гурце грамады са скурхай і абурэннем гаварылася і аб ганебнасці таго, што надочы здарылася ў храме. І, выступаючы ў ліку першых, Генадзь Бураўкін прачытаў свой верш "Малітва". Верш, які ўжо стаў песняй і які гэтак адпавядаў высокай настроенасці людзей, што сабраліся:

Божа,

Не дабаў майму народу

Пошасці,

Няпраўды

І пакут...

Але мітынг быў пратэстны, адкрыта антыўладны, антыпрэзідэнцкі. А пазіцыя журналісткі і газеты з мітынгавай не супадае, уладзе яны старанна служаць. Таму мітынганты выстаўляюцца бязбожнай чорнай сілай, што, нацкаваная Захадам (так у артыкуле — "с подачи Запада"), замінае ўсеміласціва дадзенаму нябёсамі ціхмянай Беларусі мудраму кіраўніцтву рупліва выконваць нялёгка абавязкі, дбаць аб народзе, усцерагаць краіну ад злыбедаў. Тыя, хто мітынг арганізаваў, хто ўсхвалявана звяртаўся да тысяч прысутных, заліваюцца такім чынам у агентуру д'ябальскага Захаду, усюдзіснага злавеснага ЦРУ. І такой бяды, што ярлык наймітаў зарубежных спецслужбаў наклеіваецца, выходзіць, на кагорта найпаважаных у рэспубліцы асоб, якія на мітынг выступалі. Дагаджаць уладзе, дык дагаджаць!..

Ці слухаю па радыё другую журналістку. Гутарыць яна перад мікрафонам з пісьменнікам, выдавецкім работнікам. Гутарка — як гутарка, ды на адну пачутую думку разяўляюся. Інтэр'юерка выказваецца, што беларуская інтэлігенцыя спрадэку, хоць дэкларавала іншае, ад народа свайго была ўсё-такі адарваная. Ці бачыце, яна, інтэлігенцыя, заўсёды хілілася да Захаду, пачаць можна са Скарыны, з Буднага, доўжыць да сённяшніх сцяганосцаў нашых творчых саюзаў, — народ жа спаконвечна мкінуў сэрцамі на ўсход, да Расіі, бо Беларусь — край праваслаўны.

Радыёкалежаны, якую чуў, не сумняваюся, са школы вядома, што беларусам інтэлігенцыю не дасылаі з-за мораў, на роднай зямлі і вырастала. Не верыцца, што яна сур'езна так думае, быццам моладзь з сялянскіх хат, шляхецкіх фальваркаў, дамоў святароў, двароў гарадской галоты, становячыся настаўнікамі, фельчарамі, каморнікамі, пазней навукоўцамі, мастакамі, песнятворцамі, ад бацькоў-дзядоў адрываўлася, таго, што тым было дарагое, аддурвалася. Не сумняваюся і ў дасведчанасці размоўцаў, што Беларусь была і ёсць не толькі праваслаўная, а таксама каталіцкая, уніяцкая, не кажучы пра іншыя ў яе межах канфесіі. Ды, разумю, да інтэлігенцыі ці не найбольшы сёння недавер на паверхх улады. Асабліва да інтэлігенцкай творчай: гэта ёй не так, тое не гэтак. Вось і прыдумляюцца-запускаюцца абразлівыя пра яе міфы. Вось і шукаюцца-мабілізуюцца на гэтую справу журналісты-аўтаматчыкі.

Да таінства веравання не далучаны, я глыбока да яго паважлівы. Рэлігійнасць — найдалікатнае ў чалавечым быцці. Лямант і клікуства тут звычайна насцярожваюць. Шчырае то, ці фарысеі? Той, хто лямантуе, болей шануе што — рэлігію ў сабе або сябе на фоне рэлігіі? Закатваючы вочы да нябёсаў, ці не казырыцца тым дзеля цяпльвішага ўладкавання на грэшнай зямлі? І становіцца прыкра. Бо ёсць мудрае старадаўняе павучэнне: богу — богава, кесару — кесарава.

...Выснова з узгаданага патрэбна? Па-моіму, і так усё ясна.

ДАРУЙ, САНКТ-ПЕЦЯРБУРГ...

Калі стала ясна, што чарговы летні адпачынак, як і папярэднія, змарнаваны, я набрала нумар экскурсійнага бюро і ўжо назаўтра глядзела на абшары з акна цягніка. Ехала я ў Санкт-Пецярбург.

Гэты горад увесь са штампамі і міфаў, замацаваных у грамадскай свядомасці. Белыя ночы, пецяргорскія фантаны, раздзельныя масты, медныя коннікі... А якія імёны, якія людзі стваралі яго аўру — Пушкін, Гоголь, Блок, пазытыўныя сэрбанага веку, Чайкоўскі, Шаляпін, Паўлава... Не пералічыць. Там і зараз людзі не абы-якія. Дзе інтэлект, вытанчанасць і густ — так і ведаў, што спрычыніліся пецярбургцы.

І вось я крочу гэтымі вуліцамі, азіраю масты і набірныя, палацы і сучасныя банкі. Першае ўражанне — манументальнасці. Гэты горад цісне на чалавека, прымушае яго адчуваць сябе нікчэмнай мурашкай. Калі плошча, дык вомам не акінуць, калі сабор, то ў яго памесціцца дзесяць тысяч чалавек (Ісакіеўскі, напрыклад), калі калона, то ў сто з лішнім тон. Шмат пазалоты, якая выглядае недарэчнай на фоне граніту. Усе рэкі аднолькавыя — прамыя, як стрэлы, і нічым не адрозніваюцца ад каналаў. Трэба мець вялікую фантазію ці вялікую любоў да роднага горада, каб назваць, скажам, Мойку "красавіцай". Ці, можа, рэкам надаюць адметнасць і свой "твар" карункавыя чыгуныныя парэпеты, заўсёды розныя і па-сапраўднаму прыгожыя? Як ні дзіўна, менавіта мастацкае ліццё падалося мне самай жывой, непаўторнай дэтальлю сярод архітэктурнага пантэона.

Гэта не проста горад з гісторыяй (хоць і адносна малады). Гэта была царская сталіца, дзе не шкада-

валі сродкаў на будаўніцтва і куды сцякаліся таленавіцейшыя творцы як з самой Расіі, так і з Еўропы. Абагрэты дзяржаўнаю ўвагаю талент здольны на многае...

Заснавальнік Санкт-Пецярбурга Пётр I, які стажыраваўся, кажучы па-сучаснаму, за мяжой, не проста хацеў зрабіць "як у людзей", а пераўзыхілі сусветныя ўзоры. Уражаны Версалем, ён заклаў Лютні сад, дзе сам жа і пасяліўся. Каб не дзівосная агароджа і старыя скульптуры, то гэта звычайны сквер. У атачэнні сваіх персанажаў сядзіць дзядзька Крылоў, абсалютна пазбаўлены ўсялякай важнасці. Шпілем Петрапаўлаўскай крэпасці цар-рэформатар уздумаў "пераплюць" саму Маскву — справядчую саперніцу. І "новая Галандыя" ў яго была свая. Здаецца, ён зайздросціў нават прыродным дзівосам далёкіх краін. І вось у яго летнія рэзідэнцыі пракопваецца спецыяльны канал, падводзіцца вада, наймаюцца замежныя ўмельцы — усё дзеля таго, каб стварыць штучныя гrotы са штучнымі, са штучна зробленымі сталакцітамі і фантанамі. Несумненна, усе штучкі з нечаканымі абліччамі разлічаны на тое, каб дамы пішчалі і каб было весела. Менавіта ў Пецяргофскі сад прыязджаюць зараз вясельныя пары фатаграфавання, як у нас, дапусцім, да Вечнага агню.

Што горад марскі, відно па пранізлівым ветры з брудна-шэрага заліва, па сілуэтах далёкіх караблёў, па марской сімволіцы і марках з корцікамі, па той жа "Аўроры" на прыколе і камарах, якія насуперак усім законам прыроды тут разводзяцца у жніўні і залятаюць на шосты паверх гасцініцы. Адчуваецца, што мясцовыя жыхары — вялікія патрыёты свайго горада

і выхаваны ў адпаведным духу: экскурсаводы ўсяляк падкрэсліваюць значэнне расійскіх вайсковых перамог, імёны военачальнікаў, увекавечаны ў гарадской геаграфіі, а іхнімі партрэтамі завешана цэлая галерэя Эрмітажа.

Дамініанта пяцідзённай паездкі — Эрмітаж. Пышнасці Зімяга палаца адпавядае унікальнасць незлічоных мастацкіх экспанатаў. Падараванае і створанае сваімі майстрамі, знойдзенае, купленае, нарабаванае падчас войнаў, "перемешчэнне" з прыватных калекцый пасля другой сусветнай, трапіўшае невядома якімі шляхамі з Усходу, з усяго свету — усё гэта ашчадна сабрана, спадарожавана і часткова выстаўлена на ўсеагульны агляд. Вялікімі групамі па высачэнных залах снуюць замежныя госці. Каб яны не згубіліся (у прамым сэнсе) сярод усёй гэтай раскошы, экскурсаводы ўзнімаюць над галовамі таблічкі з нумарам альбо што прыйдзе — кнігу, шалік. Малахітавая гасціная з вокнамі на Няву. 41 карціна Рубенса. "Мадонна Літа" Рафаэля, нахіленым тварам дзіўна падобная на маю знаёмую Лілю з Грозава. "Сад" Клода Манэ, перад якім я на доўга застыла і адкуль не хацелася адыходзіць... 8—10 тысяч наведвальнікаў штодзень. Скарбніца сусветнага значэння. І калі, зняможная і агаломшаная ўсім лабачаным, я апусцілася на кушэтку ў фая, дык ужо не шкадавала, што наведвала горад Пятра, не пыталася ў сябе: "А што, уласна кажучы, я тутка раблю?"

Яшчэ тры моманты наблізілі да мяне гэты горад-музей, які вядомы ў свеце не толькі культурнымі каштоўнасцямі, але і духоўнай сілай блаканднікаў. Гэта па-

мяць пра тое, што тут у Сямёнаўскім палку служыў мой дзед; сустрэча з зычлівай зямлячкай, беларускай пэткай Аўгінняй Кавалюк і самаадданасць нашага гіда Наталлі, якая апекавала нас — групу ў 9 чалавек — як малых дзяцей.

Падзялюся і побытавымі ўражаннямі — на прадмет таго, як жывуць лінгваградцы-піцеры. Жывуць, мяркуючы па ўсім, цяжка. Горш, чым мы. На цэтліках большасці прадуктовых тавараў цана такая ж, як і ў нас. Гэта значыць, што яны — з улікам розніцы курса — утраты дабражэй. Верхняя вопратка менш мільёна там не каштуе (на іхніх). Зарплата, між тым, не нашмат большая за нашу. Настаўніца вышэйшага разраду атрымлівае 500 тысяч. Дапамога на дзіця — 50 тысяч. Універмагі літаральна завалены прывазнымі імпартнымі рэчамі, што робіць праблематычным існаванне айчынай лёгкай прамысловасці.

Ёсць прыкметы крмінагеннасці. У Летнім садзе, напрыклад, дзяжурчыць амонавец. "Сілавікі" там больш задзейнічаны: ахоўваюць школы ад тэрарыстаў і "чыкацілаў", дапамагаюць леснікам зберагаць лес ад высечак. Дзеці, расказваюць, не гуляюць ужо вольна па вуліцах, і толькі моладзь, ігнаруючы страхі бацькоў, па-ранейшаму скарыстоўвае рытуал раздзялення мастоў для начных пагулянак. Называецца гэта "пайсці на масты".

Жабракі там, у адрозненне ад нашых алкаголікаў, дужа інтэлігентныя (нават з медалямі) і просіць з выдумкай: каткоў, сабак выкарыстоўваюць. Каля Казанскага сабора (такога ж неабдымнага, як і ўсе) мне трапілася на вочы істота, якіх у нас яшчэ — цыфу, цыфу — бачыць не давялося: гэта была дзяўчынка

гадоў 16 у шчыльна завязанай хустцы і з неймаверным сіняком вакол вачніцы. Гаротнае, босае і бруднае стварэнне грэлася на сонцы разам з чародкай вераб'ёў. Вераб'і там смелыя, бо прыкармленыя: яны, як верталётчыкі, садзяцца на далонь з крошкамі. Дасюль памятаю дотык чэпкіх кіпцюрыкаў...

Калі сыходзіш з Неўскага праспекта, то, здаецца, трапляеш у Полацк ці якое забытае Богам мястэчка. Шмат вокнаў пустых — ідзе рамонт. За некранутымі фасадамі былых даходных дамоў — шматлікія камунальныя кватэры.

Такой мне запомнілася "паўночная сталіца" — увазбленне дзяржаўнай велічы і моцы. Іх складнікі, пампезнасць і гігантызм, звычайна носяць іншыя, больш мілагучныя для расійскага вуха найменні. Горад, вядома ж, мае не толькі сваю гісторыю, але і сваю пазію, інакш яго не апявалі б пакаленні паэтаў. Паэтэскай аказалася нават экскурсаводка, і вершы яе, як відно з падараванага буклеціка, — пра горад белых начэй.

Даруй, Санкт-Пецярбург, што пры святле дня я не разгледзела тваёй пазіі і што твая агульнапрызнаная прыгажосць падалася мне халоднай і адчужанай ад чалавека, а твая веліч відчываюць патрабуе капітальнага рамонту. Я і надалей хацела б наведваць цябе гасцю з іншай дзяржавы. Пажадана было б толькі не долары мяняць на рублі, а паўнацэнную беларускую валюту. Калі Бог дасць, я зноў прайдуся па Неўскім, завітаю ў "Кацкін садок", пабачу пушкінскія мясціны, музей Ахматавай і многае іншае, з чым пакуль не давялося спаткацца.

Галіна
КАРЖАНЕЎСКАЯ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
"Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Газеты рэдагавалі:

Х. Дунец	(1932-35)
І. Гурскі	(1935-41)
А. Куляшоў	(1945-46)
М. Горцаў	(1947-49)
П. Кавалёў	(1949-50)
В. Вітка	(1951-57)
М. Ткачоў	(1957-59)
Я. Шарахоўскі	(1959-61)
Н. Пашкевіч	(1961-69)
Л. Прокша	(1969-72)
Х. Жычка	(1972-76)
А. Асіпенка	(1976-80)
А. Жук	(1980-86)
А. Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жана ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ —
першы намеснік
галоўнага рэдактара,
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —
2332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 2332-525,
2331-985
аддзель:
публіцыстыкі — 2332-525
пісьмаў і грамадскай
думкі — 2331-985
літаратурнага жыцця —
2332-462
крытыкі і бібліяграфіі —
2331-985
паэзіі і прозы — 2332-204
музыкі — 2332-153
тэатра, кіно і тэлебачання
— 2332-153
выяўленчага мастацтва
і аховы помнікаў —
2332-462
навін — 2332-462
мастацкага афармлення
— 2332-204
фотакарэспандэнт —
2332-462
бухгалтэрыя — 2682-660

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцензуе.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 4449
Нумар падпісаны 26.9.1996 г.
Заказ 6331/Г

П 123456789 101112
М 123456789 101112

Беларусьчына

КАРАНІ РОДУ — НА БЕЛАРУСІ

Сёлетні год юбілейны для Мечыслава Карловіча, вялікага польскага кампазітара, які нарадзіўся 11 снежня 1876 года і трагічна загінуў у лютым 1909 года. Якая ж у гэтага выдатнага чалавека павязь з нашай беларускай старонкай? Давайце зазірнем у "Энцыклапедыю літаратуры і мастацтва Беларусі".

"Карловіч Мечыслаў (11.12.1876. в. Вішнева Смаргонскага раёна — 8.2.1909), польскі кампазітар, дырыжор, музыкант. Сын Я. Карловіча... Па прызнанню самога К., ён з дзяцінства палюбіў бел. нар. песню. У 1900 запісаў некалькі ўзораў бел. муз. фальклору, асобныя запісы цытата і ў распрацоўцы выкарыстаў у сімф. трыпціху "Адвечныя песні" (1904—06) і ў "Літоўскай рапсодыі" (1906, уключана ў рэпертуар сімф. аркестра Бел. тэлебачання і радыё)".

Бацька Мечыслава — Ян Карловіч, польскі мовазнавец, этнограф, фалькларыст, музыказнавец. Працаваў выкладчыкам музыкі ў меістках Падзітва (Воранаўскі раён) і Вішнеў (Смаргонскі раён). Вывучаў духоўную і матэрыяльную культуру беларускага народа. Быў цесна

звязаны і перапісваўся з Э. Ажэшкай, А. Гурыновічам, М. Доўнар-Запольскім, А. Ельскім, М. Сумцовым, І. Франко, М. Янчуком. Сябраваў з Ф. Багушэвічам, якому дапамог выдаць зборнікі яго паэзіі.

Месца Карловічаў у гісторыі беларускай культуры выключнае. Яшчэ дзед Мечыслава — Аляксандр Карловіч (1788—1862) сябраваў з вялікім Міцкевічам, з Антоні Адынцом.

У свой час рускае музыказнаўства прыклала шмат намаганняў для даследавання гісторыі польскай музычнай культуры. Шмат пісалі і пра Мечыслава Карловіча. У 1951 годзе ў Ленінградзе выйшла нават асобная кніга "Мечыслаў Карловіч" Ігара Бэлзы. Праўда, менш за ўсё даследчыкаў цікавіла павязь кампазітара з Беларуссю. Таму і застаецца спадзявацца, што айчыннае музыказнаўства яшчэ "прычытае" музычную спадчыну Карловіча і з беларускага пункту гледжання. Падставай на тое з'яўляецца і сёлетні юбілей вялікага кампазітара.

Хаця і пра жыў М. Карловіч усяго толькі трыццаць з нечым гадоў, паспеў ён зрабіць вельмі

шмат. У 1890 годзе Мечыслаў пачаў сістэматычна займацца іграй на фартэпіяна. Да наступнага года адносіцца першы вядомы творюнага кампазітара — "Вячэрняя песня", прысвечаная бацьку. Услед за гэтай п'есай кампазітар напісаў песню "Цудоўная кветка", на тэкст Чэслава Янкоўскага, з якім Карловіч пазнаёміў бацьку.

У першай палове дзевянацятых гадоў, акрамя ранніх рамансаў, былі створаны і іншыя юнацкія творы Карловіча — прысвечанае маці "Скерцандо" для фартэпіяна, напісанае зімою 1891—1892 гадоў, фа-мажорная "Песня мая" (1894) і соль-мажорны вальс (1895) для фартэпіяна, два вакальныя дуэты (1895) і створаны ў сакавіку 1895 года соль-мінорны мэнует для струннага квартэта.

Кола творчых зацікаўленняў становіцца ўсё шырэйшым. У 1896 годзе дваццацігадоваму кампазітар напісаў каля дваццаці песняў і рамансаў на словы польскіх паэтаў, некалькі фартэпіянных п'ес і сернаду для віяланчэлі і фартэпіяна. Два наступныя гады прынеслі яшчэ шэраг вакальных твораў, трыфугі і санату для фартэпіяна,

сернаду для струннага аркестра і пахавальны марш для духавога аркестра.

Акрамя музыкі, М. Карловіч меў яшчэ адно велізарнейшае захапленне. Кампізатар быў апантаным альпіністам. Татры — вось той горны масіў, што вабіў яго душу, сэрца. Незвычайнай прыгажосці Татры — гэта і матыў натхнення для нашага земляка. Яшчэ падлеткам кампазітар ажыццявіў першы ўзыходжанні на снежныя вяршыні Татры. І быў нават прыняты ў члены "Татранскага таварыства". Дарчы, дзякуючы Татрам, М. Карловіч праявіў сябе і як літаратар. У 1892 годзе сумесна з Янушам Хмялеўскім ён надрукаваў у "Кур'еры закарпанскім" свае першыя "татрынскія" артыкулы. Захопленасць гарамі нарадзіла і захапленне фатаграфіяй.

Доўга адвандраваўшы па Еўропе, у весну 1901 года М. Карловіч вярнуўся ў Варшаву. Творчая дзейнасць кампазітара на радзіме набыла небывалы размах. У ліпені 1902 года Мечыслаў закончыў вялікую, з чатырох частак, сімфонію "Вяртанне". У тым жа годзе малады кампазітар завяршыў і партытуру аднаго з

лепшых сваіх твораў, які напісаў у адначасце з сімфоніяй, — канцэрта для скрыпкі з аркестрам. Хутка па прыездзе ў Варшаву пачалася і дырыжорскія выступленні Карловіча, звязаныя з адкрыццём Варшаўскай філармоніі.

Адзін з цікавейшых твораў ураджэнца Сморгоншчыны — "Літоўская рапсодыя". Над ёю кампазітар працаваў летам і восенню 1906 года ў Татрах. І, пэўна ж, на мелодыю гэтага твора паўплывала і веданне Карловічам беларускага фальклору.

Вечарам 28 студзеня 1909 года М. Карловіч разам з маці выехаў з Кракава ў Закапане. Раненька 8 лютага ён выйшаў з дому. Папярэдзіў маці, што нацэлы дзень сыходзіць рабіць здымкі. А палове сёмай адзін з ляснічых бачыў кампазітара, які ішоў у напрамку да даліны. Адтуль шлях ляжаў да Чорнага возера. Там, ля падножжа Малога Касцельца, пад паўтараметровым снежным пластом выратавальная група і знайшла цела Мечыслава Карловіча.

Імя М. Карловіча зараз згадваецца зрэдку, а між іншым, творы кампазітара — яркая старонка ў гісторыі еўрапейскай музычнай культуры пачатку стагоддзя.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ